

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

**Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով**

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

ԱՂԱԽՆԻ

ՎԻՊԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ

2003

824-5 280 400 000 000

8-66

ԱՂԱՒՆԻ

Այ

ՎԻՊԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ

Պ. ԲՐՈՍԲԷՐ ՄԵՐՈՄԷ

ԳԱՂՂԻԱՅԻՈՅ

1002
3277

9

ՎԵՆԵՏԻԿ

Ի ՍՈՒՐԲ ՂԱԶԱՐ

1863

Ա. Զ. Դ

Յուսալով որ ընտիր վիպասանութեանց ընթերցումն օրէ օր աւելի ախորժելի կ'ըլլայ ազգերնուս, յետ Բազմափայլ էջերուն մէջ 'ի լոյս ընծայելու՝ նաև առանձին կը հրատարակենք Աղաւնի վիպասանութիւնս :

Հեղինակն է Պ. Բրտաբէր Մէրիմէ կենդանի մատենագիրը, որ 1844էն 'ի վեր Գաղղիոյ Ճեմարանն ընդունուած է : Ըստ այլոց բազում անուանի հեղինակաց՝ փաստաբանութեամբ սկսաւ իր ընթացքը . յետոյ քաղաքագէտ կենաց և առաւել ևս զրականութեան պարապեցաւ :

Թողունք յիշելու իր խուռն յօդուածներն այլ և այլ օրագրաց մէջ, գաղղիացի ընտիր հեղինակաց տպագրութիւնքը և զանազան վայելուչ գրուածքներ, դիխաւորապէս երկու կը բաժնուին իր բաղմաթիւ երկասիրութիւնքը . հնազօտականք, ինչպէս Ուղեորութիւնք 'ի հարաւային Գաղղիա :

յարեւմտեան Գաղղիա, յՕֆեաներ և ՚ի Միսո-
զեն. Ռեդեարոշրիւն ՚ի Գորսիցա. Պառմակրան
յիշատակարանք, և այլն. վիպապանականք,
ինչպէս Գամակեոյ, Հոգիք քաւարանի, Տե-
սիկ Կարորոսի Ժ.Սի, Գալեաոյի ժանտախտք,
Անօրն ետրուրական, Արսէն Կիշոյ, և այլն.
ամէնն ալ գեղեցիկ, և գեղեցկագոյն ՚ի
նոսա՝ Աղաւնիկ (Գարմար), որ Ղորսիգայի
բնակչաց բարուց անանկ յատուկ ու ճըշ-
գրիտ նկարագրութիւնն է, որ ըստ ասե-
լոյ ժամանակակից երեւելի քննարանի մը՝
Աղաւնիկ կարգացողը կղզին դացած կ'ըլ-
լայ: Շատ կարգացուած է և ցարդ կը կար-
գացուի այս վիպապանութիւնը. աշխոյժ
կենդանութիւն մը, պարզութիւն խառ-
նեալ գորովաշարժ տեսարանաց հետ,
միակերպ ընթացք դէպ ՚ի նպատակը հան-
դերձ բաղում՝ դանադանութեամբ, և բնա-
կան ու սահուն գրութիւն մը՝ իր նշանաւոր
ձիրքն են: Վրէժխնդրութեան կիրքն իր
ամէն սատակութեամբը նկարագրելու ա-
տեն՝ ընթերցողաց կը թողու հեղինակը
դան դատաւարարելը: Հարկ կը համարինք
ժանուցանել որ երբեմն ըստ պիտոյից
ճիշդ հաւատարմութիւն չենք պահած թարգ-
մանութեանս մէջ:

Պ. Մէրխէ այսօրուան օրս վաթսնա-
մեայ է:

Ա Ղ Ա Ի Ն Ի

Ա.

Հոկտեմբերի առջի օրերուն 181 . .
տարւոյն՝ իռլանտացի սրբ թովմաս Նէ-
վիլ Հազարապետն, որ անդդիացի բա-
նակին նշանաւոր սրաշտօնակալաց մէկն
էր, իտալիոյ ճամբարդութենէն դառ-
նալով իր միածին ողջըկանն հետ՝ հա-
տա Մարսէյլ ու Պօլոյ պանդոկն իջաւ :
Հետզհետէ իտալիոս դացոզ անթիւ ճա-
նապարհորդաց զարմանքը՝ կամաց կա-
մաց այսօրուան օրս անտարբերութեան
փոխուած է, անանկ որ շատ ճանա-
պարհորդք նշանաւոր անձինք երևնա-
լու համար՝ բնաւ զարմանք չեն ցույց
ներ : Ասանցմէ էր հազարապետին դուռ-
տը՝ Լիւդիա օրիորդը : Ռաֆայէլի Այ-

խակերպութիւնը՝ միջակ բան մը երե-
ցեր էր իր աչքին, և բռնկած վերաւր՝
հաղիւ հաղ Պիրմինկէմի դօրծարանաց
կրակարաններէն վեր: Իր խապիոյ չը-
հաւնելուն պատճառ կու տար՝ տեղա-
կան յատկութիւն և որոշիչ հանգա-
մանք շունենալը: Ով որ կրնայ թող
հասկընայ այս երկու բառերը, քանի մը
տարի առաջ ես ալ կը հասկընայի, բայց
այսօրուան օրս չեմ ըմբռներ: Ճանա-
պարհորդութենէն առաջ Լիւզիա օրիոր-
դը կը կարծէր անանկ բաներ տեսնալ
Սլաւեան լեռներէն անդին, որ ոչ որ տե-
սած ըլլար իրմէն առաջ. սակայն ամէն
տեղ իր հայրենակցաց հետքը կը տես-
նէր, և նոր բան մը չդռնելուն վրայ
յուսահատած՝ վերի ճանապարհորդաց
կարգն անցաւ: Իրօք մարդուն սիրտը
շատ կը կտարի՝ երբոր խապիոյ հրաշա-
լեաց վրայ խօսելու ատենը, դիմացինն
հարցընէ իրեն թէ « Սա քաղքին աւ
պալատին մէջ Ռափայէլի աւ պատկե-
րը տեսած ես. խապիոյ մէջ աղուոր

1. Ռափայէլե օրակնացւոյ Աշխէրդու-Ռեան
պատկերը՝ նկարչութեան առաջին հրաշալիքը սե-
պուած է և կը պահուի Աշտիկանի մէջ:

բանն մը կայ 'նէ' ան է ու, և ինքն անհոգու-
թեամբ զանիկայ տեսած շրջայ: Ուս-
տի որովհետեւ գիւրին բան չէ ամէն բան
տեսնալ, այդպիսիք անխաբարս վար
կը զարնեն ու և է բան:

Լիւդիա օրիորդն անգամ մը շատ
սղտիկ ինկաւ Պօլոյ պանդոկին մէջ:
Սէնեի քաղաքին՝ կիւկրոպեան կամ
պելոպոնեսի գրան աղնիւ ծրագիր մը
շինած էր, և մօրէն չէր անցնէր թէ իր-
մէն առաջ մարդ ծրագրած բլար զա-
նիկայ: Բայց Ֆրէնսէզ Ֆէնաիք տիկնոջ
համակալելով Մարտէյի մէջ, անոր յի-
շտասակի տետրին (Album) մէջ նուա-
զի մը և թուամբ ծաղկի մը մէջ տե-
սաւ նկարուած զանիկայ Սինեոյի գե-
ղին հոգուն ներկովը: Լիւդիա մէկէն սե-
նեկապան աղախնայն տուաւ իր ծրա-
գիրն և պելոպոնեսի շէնքերուն վրայ
համարմունքը կորանցուց:

Նոյն կարծիքներն հաղորդեր էր իր
հօրը՝ Նէվիլ հաղարտապետին, որ իր կը-
նոջ մահուքնէն ետեւ՝ աղջկանն աչքովը
կը տեսնար ամէն բան, և սաստիկ կ'ար-

Համարհէր զխտալիս լիւղիան ձանձրա-
ցընելուն համար, անոր համար ալ ան-
կէց աւելի ձանձրալի երկիր չէր դանար
աշխարհիս մէջ: Իրաւ նկարներու և ար-
ձաններու դէմ չէր խօսէր հաղարապե-
տը, բայց որոր շատ քիչ է կ'ըսէր և
Հռոմոյ դաշտին մէջ տասը փոքրախ-
տեղ առաջ երթալու է բայց օգուէն մէջ
որ կարենաս քանի մը խեղճ կարմիր
կաքաւներ որսալ:

Մարտէյլ համներուն երկրորդ օրը՝
Նէվիլ սեղանի հրաւիրեց Լյլիա հարիւ-
րապետն որ տունօք իր աջակից սլաշ-
տօնակալն (Adjutant) եղած էր: Լյ-
լիա վեց շաբաթ Գորսիգա կղզին կեցեր
էր ու անկից կը դառնար. աշխարհ նը-
կարապրութեամբ, պատմեց օրհորդին
աւազակաց պատմութիւն մը, որ բնաւ
չէր նմանէր Հռոմէն Նէապոլսոյ ճամ-
բուն վրայ եղած գաղաց պատմութիւն-
ներուն: Աղանդերի (Չէրէզ) միջոց
երկու զինուորականները մինակ մնա-
րով Պարսոյի զինուոյ շիշերը առջևնին
դրած՝ որսի վրայ խօսք բացին, և հա-
ղարապետն խնայաւ որ Գորսիգայի մէջ
ամէն տեղէ աւելի տուտ, բնակի ու

տեսակ տեսակ որս կայ : — Շատ կինճ
կայ հոն , գրուցեց հարիւրապետը . բայց
ստրվերու է զամաղանել զանոնք ընտա-
նի խողերէն , որ շատ կը նմանին ա-
նոնց . ապա թէ ոչ եթէ խող մը սպան-
նելու ըլլատ , չես կրնար խաղբախլ խող-
արածներուն ձեռքէն , վերէն փար զի-
նեալ դուրս կ'ելլեն անտատին մէջէն որ
խրենք մեքի կը կոչեն , կենդանւոյն զի-
նը կ'առնեն քեզմէ ու կը խնտան մրաղ :
Կայ նաեւ վայրի ոչխար , այլանդակ կեն-
դանի մը , որ աղէկ որս է , բայց որսալը
դժուար : Կղծերու , սյծեամն , փասիան ,
կարաիկներ , և ուրիշ այնչափ երէ վայ-
րի՝ որ համրանքը չկայ : Թէ որ հրացան
կ'ուզես պարպել նէ , հազարապետ ,
Գարսիգա դնա . հոն ամէն տեսակ որսի
վրայ կրնաս նշան առնել , սարիկէն սկը-
սեալ ինչուան մարդու վրայ :

Թէյի միջոցը՝ հարիւրապետը նորէն
զուարճացուց զօրիւրդը խոտորեակ
վրէժխնդրութեան՝ մը պատմութեամբ՝

1 • Խաղաղեակ վրէժխնդրութիւն (Vendetta trans-
sylvanica) կը կոչեն Գօրսիգայիք երբոր վրէժը թըշ-
նամանաղին մերձաւոր կամ հեռաւոր աղբակներն
կ'առնեն :

բը, որ առջի պատմութենէն աւելի նոր-
օրինակ էր. և անոր զարմանքը թաքնե-
ցուց Գորտիգայի վրայ, երկրին վայրենի
տեսքը նկարագրելով՝ աննման ուրիշ
աշխարհաց, բնակչաց նախատիպ բար-
քը, հիւրասիրութիւննին ու նահապե-
տական կենցաղնին: Ետքը ընծայ բրա-
տղկան պղտի դաշոյն մը, գեղեցիկ ձե-
ւով և սողուն պղնձի կտիւթով՝ բայց ա-
ւելի նշանաւոր անով, որ հաշակաւոր
աւազակ մը ստուեր էր զայն Լլլիսի, ա-
պահովցընելով որ չորս մարդու մար-
մինը խտրուած էր: Լլլիսի գօտին
անցուց զանիկայ, գիշերը անկողնին
քովի ստուին վրայ դրաւ, և պառ-
կելէն առաջ երկու անգամ՝ պատե-
նէն զուրա քաշեց: Հաղարապեան ալ
մտքին մէջ երեակայեց որ վայրի ոչ-
խար մը սպաններ էր և տէրը կենդան-
ւոյն դինը կը պահանջէր իրմէ. սիրով
կը վճարէր զայն Նէվիլ, որովհետեւ հե-
տաքրքրական կենդանի մըն էր՝ կինճին
նման, եղջերուի եղջիւրներով և փա-
սիանի պոչով:

Երկրորդ օրը նախաճաշկի վրայ հա-
ղարապեան իր աղջկան՝

— Էլլիս կ'ըսէ թէ, զրուցեց, շատ
զուարճայի է սրտորդութիւնը Գորսի-
դայի մէջ. թէ որ հեռու չըլլար նէ, կ'ու-
ղէի տասներհինգ օր մը հոն անցընել:

— Ինչո՞ւ չէ, պատասխանեց Լիւդիս,
ի՞նչ արգելք կայ Գորսիդա երթալու:
Դու կ'որոտա, ես կը ծրագրեմ'. ի՞նչպէս
կը փախաքիմ՝ յիշատակի տեսրիս մէջ
նկարել ան քաղաքին ուր Էլլիս ըսաւ թէ
Պանարարդէ սղայութեան ատենը կ'եր-
թայ եղեր ուսման ետեւ ըլլալու:

Թերեւս այս առաջին անգամն էր որ
հօրը փառադին զրուիս կը ծռէր աղջի-
կը: Չարմաղաւ հազարապետն ասանկ
անկարծելի գէտքի մը վրայ, և խոհե-
մաբար՝ սկսաւ դժուարութիւններ հա-
նել Լիւդիոյ ինքնահաճ կամքը դրդու-
լու համար. երկրին վայրենութիւնը
մէջ բերաւ, և թէ դժուարին էր կա-
նանց ճանապարհորդել հոն. սակայն
Լիւդիս պատասխանեց որ բանէ մը չէր
փախնար, ձիով ճամբայ ընելէն աւելի
ախարժելի բան չկար իրեն համար, բայց
օդու մէջ պառկիլն ալ զուարճութիւն
էր. ապա թէ ոչ կ'ըսէր՝ փոքր Ասիա
կ'երթամ: Չերկնցընելը, ամէն ընդդի-

մութեան պատասխան գտաւ . անգղիացի կանայք բնաւ ոտք կոխած չըլլալով Գորսիդա , տէտը էր որ ինքն երթար : Ի՞նչ երջանկութիւն պիտի զգար երբ Լոնտոնցի Ս . Յակոբ հրապարակը դարձած՝ կարենար իր յիշատակի տեսարը ցուցնել : — Ինչո՞ւ համար , աղնիւ օշրիտը , տեսրիդ երեսը կը դարձնեն որ չկարենամ տեսնել մէջի գեղեցիկ ծրագիրը : — Բան մը չարժեք . Գորսիդայի հռչակաւոր առաջակի մը կերպարանքն է ծրագրածս , որ մեզի առաջնորդութիւն ըրաւ : — Ի՞նչ կ'ըսես . Գորսիդա՞ գացիր : . . .

Ան միջոցին Գաղղիաց և Գորսիդայի մէջ շոգենաւ չէր բանէր . ուստի նաւ մը բնառեցին գէպ 'ի այն կողին համբարդ : Նոյն օրը մէկէն հաղարապետը Բարիդ գրեց եւ տուաւ սենեակ բռնելու տուած հրամանը , և դաշնադրեցաւ զորս սիւգայի կօշեղի մը հետ , որ գէպ 'ի Ս . Եաչ չիոյ ճամբոյ ելլելու միտցէր , և երկուսանկ նանկ սենեակներ ունէր : Ճամբաւ պաշարնեղն առին . նաւապետն երգմունք ըրաւ որ ծերունի նաւապոսի մը ունէր մարպետ խոհարար . խօսք տուաւ

օրիորդը գոհ ընկաւ, և յաջող քամի ու
հանդարտ ծով գուշակեց: Հազարա-
պեանն՝ աղջկանն փրայ տալովք՝ խօսք դը-
րաւ նաւապետին հետ որ ուրիշ համ-
բորդ չառնէ, և նաւը կղզւոյն ամուսնե-
րներէն քաղցընէ, որպէս զի լերանց տես-
քը կարենան վայելել:

Բ.

Համբարդութեան օրն հասաւ, ամէն
բան ծրարուած ու առտուրնէ նաւը դը-
րուած էր, և կօլէդն երեկոյեան անոյշ
հովովն աւաղասաները պիտի բանար:
Հազարապետը ժամանակն անցընելու
համար՝ աղջկանն հետ Գաւընպիէն ճե-
մելիքը ժուռ կու գար. մէյ մ'ալ նա-
ւապետը մօտեցաւ ու հրաման խնդրեց
իր մէկ աղջականը նաւ առնելու, որ իր
անդրանիկ օրդւոյն կնքահօր հօրեղբօր
թոռն էր, և հարկաւոր գործի համար
տախտած ըլլալով հայրենիքը՝ Գորսի-
գա գառնալու, ուրիշ սրտարատա նաւ
չէր գտած: — Ախարժեղի երկատարդ
մ'է, կը դրուցէր Մաղգէի նաւապետը,

զինուորական, արքունի պահապանաց
հետևակ որսորդներուն պաշտօնակալ,
և այսօրուան օրս հաղարտակաւ ալ և
զամ կ'ըլլար՝ թէ որ մէկալը դեռ կայօր
ըլլար :

— Զինուորական է նէ, բառ հաղա-
րտակաւ, և երբոր վրայ պիտի բերէր
թէ կը հառանիմ, լիւղիտ անդդիւերէն
խօսքը կտրեց .

— Հետևակ զօրքի պաշտօնակալ,
դրուցեց (հայրը ձիաւոր զօրքէ ըլլալով
լիւղիտ ուրիշ զինուորութիւնները կը
քամահրէր) . ո՞ գիտէ թէ անկիրթ մարդ
մը չէ, ո՞ գիտէ թէ ծովը պիտի չբռնէ
զինքն աւ ճամբորդութեան վայելքը
բթերնէս բերներնէս պիտի չհանէ :

Նստապետը բառ մը չէր գիտէր անդ-
դիւերէն, բայց աղջկան շրթանց ծը-
ռուածքէն բանն հասկընալով, սկսաւ
տեղն 'ի տեղօք դալեատ մը աղգակա-
նին վրայ . որուն վերջաբանն այս եղաւ
որ կոկիկ մարդ էր, գալթորսի՝ ցեղէ
էր, և թէ ամենեւին նեղութիւն չէր տար
իրենց, որովհետեւ անանկ անկիւն մը

1 . Գալթալ բառը զինուորական առմունքով կը
նշանակէ՝ հագաղէս :

կը տրուէր իրեն նաւուն մէջ, որ և ոչ աչքի զարնէր:

Հազարապետն ու Նէվիլ օրիորդը զարմացան անանկ ազգատոհմեր ըլլալուն Գորսիգայի մէջ, որ որդւոց որդի հնգապետ ըլլան, և որովհետեւ հետեակ զօրքի հնգապետ էր, մտքերնին դրին թէ անիկայ աղքատ մը ըլլայ՝ որ նաւապետը սղորմութեան համար ձրի կը տանէր: Թէ որ սրաշտօնակալ ըլլար, հարկ էր հետը խօսիլ՝ հետն անցընել օրերնին, սակայն հնգապետի մը խօսքը չէր ըլլար, բայց եթէ երբ իր խմբին գլուխ կեցած՝ սուխնները հրացաններուն վրայ՝ չուզած տեղը կը տանի դմարդ:

— Ծովէն կը բռնուի ազգականդ, հարցուց օրիորդը պաղ կերպով մը:

— Ի՞նչաւ երբէք, ապառաժի պէս տմուր սիրտ ունի ծովու ու ցամաքի վրայ:

— Անանկ է նէ, կրնաս հետդ տանել, բառ լիւզիս:

— Կրնաս առնել, կրկնեց հազարապետն ու նորէն սկսան ժուռ գալ:

Իրիկոտան հինգին Մազդէի նաւապետն եկաւ տանելու դիրենք: Նաւապետն զրատին մէջ նաւապետին մակոյկին բովը

բարձրահասակ երիտասարդ մը տեսանե
կապոյտ լոգիկ մը հաղուած, զոր վե-
րէն վար կոճիկեր էր, դէմքն արեւէն ե-
րած, աչքերը սև ու աշխոյժ, իսկ կեր-
պը՝ համարձակ ու կրակոտ: Բարե-
տուաւ հաղարապետին և շնորհակալ
եղաւ ըրած մարդասիրութեանը:

— Ուրախ եմ որ ծառայութիւն մը
կրցայ քնել, ըսաւ հաղարապետը բա-
րեկամասկան ձայնիւ և մտաւ մակոյկը:

— Պահանջող մարդ չերեսար այդ
անգղիացիին, ըսաւ այն տանն ցած ձայ-
նիւ երիտասարդը նստապետին:

Նստապետը նշանով մը խմացուց որ
անգղիացիին խտաբերէն կը հասկընար և
արատքոյ կարգի մարդ մ'էր: Երիտա-
սարդը ժպտեցաւ, ձեռքը ճակատին վրայ
դրաւ, որով կ'ուզէր խմացընել թէ Անգլ-
ղիացուոյ բոլորին ըղեղն ալ ուրիշ կերպ
չինուած է. և նստապետին քովը նստե-
լով օրիորդին կը նայէր:

— Շատ բարեձև են գաղղիացի դի-
նստորք, ըսաւ հաղարապետն աղջկան
անգղիներէն. անոր համար զխրաւ տաշ-
տօնակալ կ'ըլլան:

Ետքը գաղղիներէն հարցուց երիտա-
սարդին.

— Խնդրեմ՝ որ վաշտին մէջ ծառայութիւն ըլլած ես :

Անիկայ տրմուկովը մէջ մը դպաւ նաւապետին , և ծիծաղը բռնելով՝ պատասխանեց որ պահակապան դօրայ հետևակ սրտորդներէն էր , և հիմա 7 դ թեթևերնիմայ վաշտէն էր :

— Վաթէրլուի պատերազմին մէջ դանուեցամր : Բայց դեռ ծաղկահասակ ես :

— Միայն հոն պատերազմեր եմ :

— Երկին պատերազմ է անիկայ , դրուցեց անդդիացին :

Գորսիգացին շրթունքները խածտ :

— Հայր իմ , ըստ օրիորդն անդդիներէն , հարցուր թէ արդեօք Գորսիգացիք շատ կը սիրեն իրենց Պօնաքարդը :

Երիտասարդն հաղարապետին թարգմանութեանը չսպասած , անդդիներէն պատասխան տուաւ .

— Գիտես , ազնիւ օրիորդ , որ մարդարէն իր երկրին մէջ պատիւ չունի . . մենք Գորսիգացիքս թերևս Գաղղիացիացմէ յիշ կը սիրենք զՆարպէնն : Իսկ ինձի դալով , թէպէտ ատենօք մեր աղ-գատահմերն իրարու թշնամի եղած են ,

եա կը սիրեմ գինքը ու կը զարմանամ՝
միտն :

— Անգղիերէն կը խօսիս , ըսաւ հա-
ղարապետը :

— Այսինքն կը կապամ , ինչպէս որ
կը լսէր :

Լիւդիա խնտաց և զարմացաւ հնգա-
պետի մը կայսեր հեա թշնամի ըլլա-
լուն : Գորսիգայի արտաքոյ կարդի յառ-
կութեանց մէկը սեպեց այս բանս , և
միտքը դրաւ իր օրագրութեան մէջ ան-
ցընել :

— Արդեօք դերի դայիր Անգղիա ,
հարցուց հաղարապետը :

— Ոչ երբէք . պղտիկուց Գաղղիա
սորվեցայ ձեր լեզուն անգղիացի դե-
րիէ մը :

Ետքը օրիորդին դառնալով ,

— Մաղդէի նաւապետը զրուցեց ին-
ծի , ըսաւ , որ խտայիտէն կու գար . ան-
տարակոյս մարտը թողաներէն կը խօ-
սիս . վախեմ քիչ մը դժուարութիւն
պիտի քաշես մեր դաւառական լեզուն
հասկընալու :

— Աղջիկս խտայիտց ամէն դաւառա-
կան լեզուները կը հասկընայ , պատաս-

խանեց հազարապետը . լեզուաց մատ-
նաւոր յարմարութիւն ունի , ինծի չը-
նմանիր : — Իսկ դու վեց ամսուան ար-
ձակութիւնը առեր ես արդեօք :

— Չէ . կէս թոշակով առժամանա-
կեայ հանդիսաւ տուին ինծի . անշուշտ
վաղէրբուի մէջ սրտաւրադմեւուս և նա-
բոլէոնի հայրենակից Բլաւուս համար :
Անցոյս և անարժաթ կը դառնամ հայ-
րենիքս :

Ըսաւ և հառաչանօք երկինք նայե-
ցաւ :

Հազարապետը գրպանէն ոսկի ստակ
մը հանեց , և մատուրներուն մէջ խաղ-
ցրնելով , կը մտածէր թէ ինչպիսի քա-
ղաքավարական խօսքով մը երխտասար-
դին ձեռքը դնէր զայն :

— Ինծի ալ կէս թոշակ կապեցին , Բ-
սաւ զուարթութեամբ . . . բայց դու քու
կէս թոշակովդ ծխախոտ ալ չես կրնար
դնել . ա՛ն սրտիկայ , հնգապետս :

Եւ կը ջանար գորտիգացուցն զայ
ձեռքը խօթել , որ նաւակին եղերքը
կսթընցուցած էր :

Երխտասարդը ամօթէն կարմրած
չրթուներէր խածու , և կուրծքը վեր

անկեղծով բարկութեամբ պատասխանեցաւ վրայ էր : բայց յանկարծ կերպը փոխելով՝ բարձրաձայն ծիծաղեցաւ :
Իսկ հազարապետն ոսկին ձեռքը՝ ապշած մնաց :

— Հազարապետ, ըստ ան ասեմն երիտասարդը ծանրութեամբ, ներե որ երկու խրատ տամ քեզի : Առաջինը, որ ոչ երբէք դորսիգացուց մը ստակ տամ, որովհետեւ հայրենակիցներէս շատն անքաղաքավարութեամբ երեսդ կը նետեն զայն : երկրորդ, ուրիշի աստիճանը դիտելիս ու անանկ կոչէ զինքը : Դու դիտահապետ կը կոչես, բայց ես տեղակալ սպայ եմ, մեծ տարբերութիւն մը չկայ, սակայն...

— Տեղակալ, ըստ անդդիտելին, տեղակալ : հապա՛նաւապետն ըստ ինծի որ հնդապետ ես դու և հայրդ և բոլոր ազգատոհմդ :

Աս որ լսեց երիտասարդն, ետեւ ետեւ իյնալով անանկ կը ճաթէր խնաալէն, որ նաւապետն և երկու նաւատիրն ալ սկսան աստիկ ծիծաղիլ :

— Եստ զուարճալի է աս շփոթութիւնը : հիմա հասկըցայ իրը : Երաւոր

նէ իմ հարքս գաբարաւ էին, բայց ոչ
դինուորական: 1100 թուականին՝ կրդ-
ղայն քանի մը զեղերը լեռնական իշ-
խաններու բռնաւորութենէն ապաստան-
բեւոյժ, դիտաւորներ ընտրեցին իրենց և
գաբարաւ անուանեցին որ հնդկապետ
ալ քան է: Ասանց ջեղերէն իջնողները
սրատուաւոր են մեր կղզւոյն մէջ:

— Թողութիւն ըրէ, սպարոն, ըսաւ
հազարապետը. սխալմանս պատճառն
խնայար:

Եւ ձեռքն երկնցուց անոր:

— Իմ հպարտութեանս պատիժն է,
ըսաւ երխտատարդը ժպտելով և բարե-
կամարար անդդիացւոյն ձեռքը սխմե-
լով. մի վախեր՝ սիրտս չեմ գներ: Օրաց
տէլլա Ռէպպիա է իմ անունս, կէս թու-
շակով տեղակալ սպայ. և եթէ ինչպէս
որ երկու աղուոր շուներդ տեսնելով
կը դուշակեմ՝ որտորդութեան համար
Գորսիդա կ'երթաս, շատ սիրով կ'ըն-
կերեմ քեզի մեր անտառաց և լեռնե-
րուն մէջ... քուական է որ մտցած
չըլլամ զանոնք, վրայ բերաւ հասա-
չելով:

Ան միջոցին նստուն քովն հասան:

տեղակալը ձեռք առաւ Լիւզիայի, ետ-
քը օգնեց հաղարապետին ամուգութեն
վեր ելլելու։ Սրբ թովմաս շատ ամբշտած
ըլլալով սխալմանը վրայ, կը մտածէր
ինչ կերպով մուցընելու իր անբաղա-
քաւարութիւնն երիտասարդին՝ որ եր-
կտասաններորդ դարու մարդ էր. ուս-
տի առանց հարցընելու աղջկանը, ընթ-
րիքի հրաւիրեց զտեղակալը՝ նորէն նո-
րէն ներս մն խնդրելով և ձեռքը թօթ-
վելով։ Լիւզիա քիչ մը ընթուխները ծը-
ռեց, բայց որովհետեւ հիւրը տհաճելի
կերպ չուներ՝ ձայն չհանեց. մամառանդ
որ կը սկսէր աղնուականութեան շո-
շորդ մը երեւակայել անոր վրան։

— Տեղակալդ տէլլա Ռէպալիա, ըստ
անդղիացին՝ ձեռքը Մատէրացի գին-
ւով լեցուն դաւաթ մը բռնած, հայրե-
նակիցներէդ շատերը տեսայ եւ Սալա-
նիա, որ հռչակաւոր արձակամարտ զօր-
քէն (tirailleurs) էին։

— Այո, անոնցմէ շատերը հոն մը-
նացին, պատասխանեց տեղակալը ծանր
դէմքով։

— Ոչ երբէք պիտի մոռնամ՝ վիպի-
րիայի պատերազմին մէջ գործիղացի

Զոկատի մը (bataillon) ցրցուցած կըտ-
րրճութիւնը: Կուրծքս կը յիշեցընէ ին-
ծի դայն: Բոլոր օրը պարտէզներու մէջ
ցանկերու ետեւ պահուրտած, զէնքեր-
նին պարպեր էին և շատ մարդ ու ձի
մեռուցեր մեզմէ: Երբոր նահանջն որո-
շուեցաւ, ասոնք միացան ու արագա-
բար ետ կը քաշուէին: Մենք կը յուսայ-
ինք դաշտի միայ մրէժնիս առնել.
բայց կտրիճները քառակուսի ձեացած
էին ու ճար չկար բաժնելու զանոնք:
Քառակուսոյն մէջ տեղը (դեռ աչքիս
առջև կը տեսնամ) պաշտօնակալ մը
պզտի սև ձիու մը միայ հեծած էր. կայ-
սերական արծուոյն քովը կեցած՝ սի-
կարը կը ծխէր իբրև թէ սրճանոցն բլ-
լար: Երբեմն երբեմն Զոկատին երաժըշ-
տութիւնը պատերազմական երգեր կը
հնչեցընէր՝ իբրև թէ յաղթանակ գոչե-
լու համար մրանիս:... Չխաւորներէս
երկու խումբ մրանին վազել տուի:..
Ի՞նչ օգուտ. միշտապաղօրքս (dragons)
փոխանակ քառակուսին մէջտեղէն ճրդ-
քելու՝ կողմնակի դային առաջ, ետքը
կէս կըս մը ընելով՝ խառնակած խան-
դարած ետ դարձան և ձիերէն ոմանք

առանց ձիաւորի էին... և այն անի-
ծած երաժշտութիւնը չէր դադրէր: Եր-
բոր շոկատին վրայէն փարատեցաւ ծու-
խը, նորէն տեսայ նոյն սրաշտօնակալն
արծուէկիր դրօշակին քով ու սիկարը
բերանը: Կրակ կարեցայ, և առ անգամ
եւ գլուխ կեցայ վերջին յարձակման մը:
Թշնամուոյն հրացանները սաստիկ սլար-
պելէն աղտոտած՝ չէին բանէր. բայց
զինուորները վեց կարգի վրայ բոլորած՝
հրացանաց սուկնները մեր ձիերուն քը-
թին բռներ էին. կարծես թէ պատ մըն
էին: Երբոր եւ կը սրտացի, կը խրա-
խուսէի վիշապաղօրքս, կօշիկներովս կը
զարնէի ձիուն փորին որ առաջ երթայ,
թշնամի սրաշտօնակալը սիկարը բեր-
նէն հանեց և ձեռքովս իր զինուորներէն
մէկուն ցըցուց զիս. ականջս ան միջոցին
անանկ ձայն մը եկաւ թէ ճերմակ
գլխարկին. իրօք ճերմակ փետուր մ'ու-
նէի: Ուրիշ բան չլսեցի. որովհետեւ գրն-
տակ մը անցաւ կուրծքէս: — Ընտիր
շոկատ մ'էր 18դ. թեթեւընթաց վաշտին
առաջին շոկատը, Պ. տէլլա Ռէպպիա.
բոլորն ալ գորսիգացի, ինչպէս որ ետ-
քը բոխն ինծի:

— Այո, ըստ Օրսոյ՝ որուն աչքերը փայլատակեր էին այս սրատմութեան միջոց, քաջութեամբ ետ քաշուեցան և արծիւնին հետերնին տարին, բայց կրտսիճներուն երեքին երկուքը վիզդորիա դաշտին մէջ քուն կ'ըլլան:

— Գիտե՞ս արդեօք ջոկատին հրամանատար պաշտօնակալին անունը:

— Իմ հայրս էր, այն միջոցին 184 վաշտին մեծագոյն սպայ էր (Major), և նոյն օրունն տխուր սրատերազմին մէջ ցրցուցած արիութեանն համար հաղարապետ անուանեցաւ:

— Հայրդ, կ'երդնում գլխուս՝ կտրիճ զօրական էր: Ո՛ւր էր թէ տեանայի գին, քը, տարակոյս չկայ որ կը ճանչնայի: Ո՞ղջ է հիմա:

— Չէ, պատատիսանեց երիտասարդը թեթեւ մը գոյնը նետելով:

— Վաղերբու դանուեցաւ:

— Այո, բայց սրատերազմի դաշտին վրայ մեռնելու բաղդը չունեցաւ... Գործիգայի մէջ մեռաւ երկու տարի առաջ... Ո՛հ, ի՜նչ աղաւթ է առ ծովը, տասը տարիէ ՚ի վեր Միջերկրականը չեմ տեսած: — Միջերկրականն Ուկրա-

հոտէն աւելի գեղեցիկ շերտար աչքիդ,
ազնիւ օրիորդ :

— Շատ կոպոյտ է, ըսաւ Լիւդիա...
և ալիքը վեհութիւն չունին :

— Վայրենի գեղեցկութիւն կը սիրես
կարծեմ. անանկ է նէ Գորսիզայի սիւ-
տի հաւնիա :

— Աղջիկս ամէն սովորականէ դուրս
բան կը սիրէ, դուքեց հաղարապետը.
անոր համար խապիս անախորժ երե-
ցաւ իրեն :

— Ես խապիոյ մէջ Բիզա քաղաքը
միայն կը ճանչնամ, ըսաւ Օրսոյ, ուր
քիչ մը ատեն դպրոց դացի. բայց զար-
մացած եմ գերեզմանատեղոյն (Գաւմ-
բոյ-Սանդոյ), մայր եկեղեցւոյն, ծուռ
զանդակատանը, բայց մանաւանդ գե-
րեզմանատեղոյն վրայ. անտարակոյս
կը յիշէք Օրկանեա պատկերահանին
Մահուան նկարը. անանկ միտքս մնա-
ցած է ինչուան հիմա, որ կրնամ ծրա-
դրել տեղն 'ի տեղը :

Լիւդիա վախճալով որ երիտասարդն
խապիոյ վրայ դալեամները կ'երկնցընէ,

— Շատ աղուոր է, ըսաւ յօրանջե-
լով : — Ետքը թողութիւն կ'ընես, հայր,

դիտես քիչ մը կը ցաւի, վար պիտի իջնամ:

Հօրը ճակատը պաղաւ, դիտով բարեւ տուաւ Օրսոյի և վար իջաւ: Ան աւտեն հազարապետն և Օրսոյ որսորդութեան և պատերազմի վրայ խօսեցան: Իրարու խօսքերէն իմացան որ Վաղերլուի մէջ իրարու դիմաց են եղեր, և թէ անշուշտ շատ մը գնտակներ իրարու պարպած են. ասով սկսան իրարու հետ կապուիլ: Նարպէտնի, Ուէլլինկդընի և Պլիւխէրի վրայ պարտաւներ գրտան. ետքը մէկտեղ այժեամն, կինճու վայրի ոչխար որսացին: Երբոր գիշերը շատ առաջ գնաց և պոյսոռոյի վերջին շիշը պարպուեցաւ, հազարապետը նորէն տեղակալին ձեռքը սխմեց և բարի գիշեր մաղթեց. ետքը իրարմէ բաժնուեցան և պառկելու գացին:

Գ.

Այսուոր գիշեր մ'եր, լուսինն ալեաց հետ կը խաղար, նսան ալ անոյշ քամիէ մը մղեալ կը սահէր ծովուն վրայ: Լիւդիս քուն չունէր, բայց գորսիդացի

սրաշատնակալին պատճառաւ չէր վայ-
լած ինչուան այն ատեն այն քաղցրա-
խորժ գգայումները, զոր ծովուն տեղքն
ու լուսնի արծաթափայլ ճառագայթ-
ները կ'ազդեն այն ամէն մարդու վրայ,
որուն սրտին մէջ բանաստեղծութեան
պղտի սերմ մը կայ : Վերջապէս յուսարով
որ սրաշատնակալը քուն եղած է, ելաւ
անկողնէն, մուշտակ առաւ վրան, սենե-
կապանն աղախինն արթնցուց ու հետը
նստուն վրան ելաւ : Մարդ չկար վերը
բայ 'ի նստաստիէ մը, որ ղեկը կը կա-
ռավարէր, և Գորսիգայի լեզուով ողբա-
կան երգ մը կ'երգէր. թէպէտ վայրենի
և միակերպ եղանակ մ'էր, բայց գիշե-
րային լուսթեան միջոց քաղցր կը հըն-
չէր : Գծքապղարար Լիւդիա բոլորովին
չէր հասկընար նստաստիին երգածը.
հասարակ ատկերու մէջ նշանաւոր ի-
մաստ մը յանկարծ դուրս կը յատըեր
և օրիորդին հետաքրքրութիւնը կը զար-
թուցանէր. բայց գաւառական բառեր
վրայ հասածին պէս՝ խնաստը կը կոր-
սընցընէր : Ի վերայ այսր ամենայնի ի-
մացաւ որ երգը սղանութեան մը վրայ
էր. մէյ մը անէծք կը լսէր սղանողաց

դէմ, մէյ մը վրէժխնդրութեան սպառնալիք, մերթ ալ մեռելոյն դալեասոր, Բանի մը տող կրցաւ միտքը պահել, զոր հոս կը թարգմանենք.

«... Այ թնդանաթք, ոչ հրացանի սուրնները — կրցան ալլադունել իր ճակատը, — որ անանկ զուարթ ու պայծառ էր պատերազմի դաշտին վրայ, — ինչպէս ամառուան դիշեր մը: — Բազէ էր՝ բարեկամ արծուոյն, — աւաղի մեղր՝ իր բարեկամաց, — իսկ թշնամեաց՝ ծով բարկացայտ: — Բարձր քան զերկինս, — քաղցրագոյն քան զլուսին: — Այն որ բնու ապասեցնել չառաւ Գաղղիոյ թշնամիքը, — իրեն հայրենակից մարդասպաններ — ետեւն զարկին զինքը, — ինչպէս Ախդարոյ սպաննեց զՍանրիկոյ Գորայ: — Այ երբէք կրնային համարձակիլ առջին ելլել: — ... Անկողնիս առջև պատին վրայ կախեցէք — պատուոյ խաչս, զոր արգիւնքովս ստացած եմ: — Ժապաւենը կարճացած է, — բայց շապիկս ալ աւելի: — Որդւոյս, որ օտար երկիր է — որդւոյս պահեցէք խաչս ու արխնոս շապիկս: — Աքան երկու ծակ կը տեսնէ: — Իւրաքանչիւր ծակին տեղ՝ ծակ բանալու է ուրիշ շապիկ մը վրայ: — Բայց անով վրէժխնդրութիւնը լցուած կ'ըլլայ: — Ես այն ձեռքը կը պահանջեմ՝ որ պարպեց հրացանը, — այն աչքն որ նշան առաւ, — այն սիրան որ մտածեց... »

Յանկարծակի կանկ առաւ նաւաստին: — Ինչո՞ւ համար չեա շարունակներ, բարեկամ, հարցուց Նէվիլ օրիորդը:

Նաւասարին գլխով նշան բրաւ ու ցը-
ցուց զՕրսոյ որ սենեկէն վեր կ'ելլէր
լուսնին դեղեցկութիւնը վայելելու :

— Լմնացուր ողբդ, բաւա Լիւդիա,
շատ ախորժեցայ :

Նաւասարին ծռեցաւ ու օրիորդին ա-
կանջէն վար բաւա, Ես ռիւսկեզգոռ չեմ
տար մարդու մը :

— Ի՞նչ ըսիր... ռիւս...

Նաւասարին պատասխանի տեղ սկը-
սաւ սուշել :

Ան միջոցին Օրսոյ վրայ հասնելով

— Բռնեցի գրեղ, բաւա օրիորդին,
մեր Միջերկրականին զմայլեր կը նայիս,
խոստովանէ որ ուրիշ տեղ չգտնուիր աս
լուսինը :

— Եւ ոչ իսկ կը նայէի անոր, խեղքս
միտքս Գորսիգայի լեզուին վրայ էր, սա
նաւասարին որ կը տեսնեմ՝ սրտաշարժ
ողբ մը կ'երգէր, բայց ամենէն աղուօր
կտորին դադրեցուց :

Նաւասարին ծռեցաւ իրրե թէ կող-
մապոստին վրայ աւելի աղէկ նայի և
պինդ մը Նէվիլ օրիորդին մուշտակը
քաշեց : Անտադրակոյս կ'ուզէր խմացը-
նել որ այդ երգը Օրսոյի առջև չէր կըր-
նար երգըցուիլ :

— Ի՞նչ էր երգածդ, Պօղոս Ֆրանսէ, հարցուց Օրսոյ. պաշտպան մըն է չէ՞նէ վոչերոյ¹: Լիւդիա հասկըցեր է երգածդ և կ'ուզէ վերջը լսել:

— Մոռցայ դնաց, Օրս՝ Անտոն, պատասխանեց նաւաստին: Եւ մէկէն սկըսաւ երգ մը երգել Աստուածածնայ՝ որչափ ձայն ունէր նէ գուրս ձգելով:

Լիւդիա շատ ուշադրութիւն չըբաւնոր երգին, և ալ նեղը չխօթեց երգեցողը. միայն միտքը դրաւ որ վերջը բանին ի՞նչ ըլլալն իմանայ: Բայց իր աղախինը, որ թէպէտ փորեննտացի՝ ինքն ալ աղէկ չէր հասկընար Գորսիգայի լեզուն, չկարենալով յայտնել հետաքրքրութեանը՝ հարցուց Օրսոյի թէ ի՞նչ կ'ուզէ ըսել ռիւսկէզզօ տալ մէկու մը:

— Ռիւսկէզզօ, ըսաւ Օրսոյ. անկէց

1. Երբոր մէկը կը մեանի Գորսիգայի մէջ, մանաւանդ երբոր սղաննուած է, մարմինը ստույգի մը վրայ կը դնեն, և նոյն տան կնիկներէն, չէ՞նէ բարեկամ՝ կամ նոյն խի օտար կնիկներէ անոնք որ քանաստեղծական խանդ ունին, յանկարծախօսող բանական ոտանաւորներ կ'արտասանեն իրենց գաւառական լեզուովը ներկայ եզոյներուն առջին: Այս ողբերը՝ կղզւոյն արեւելեան ափանց վրայ Էմբրօյ կը կոչուին, իսկ արեւմտեան ափանց՝ Գուլաբա:

աւելի մեծ նախաստինք չկրնար ըլլալ
դարձիգացուց մը . երեսը զարնել մըն է
որ վրէժխնդրութիւն չէ առած : Ո՞վ
ձեզի ռիմպէզգօտի վրայ խօսք բացաւ :

Ան ատեն աճապարեց Լիւդիա ինքը
պատասխան տուաւ թէ

— Նաւապետն երէկ Մարտէյլ գոր-
ծածեց այս բանը :

Ետքը ղեկավարին դառնալով հար-
ցուց թէ երբ նաւը նաւահանգիստ պի-
տի հասնէր :

— Վաղը չէ մէկալ օր , թէ որ քա-
մին շարունակէ :

— Երանի թէ Այաչիոյի ղեկաւորն ըլ-
լայինք . շատ նեղութիւն կու տայ նաւն
ինծի :

Եւ սենեկատան աղախնոյն թիւը մը-
տած՝ սկսան քալել նաւուն վրայ . Օր-
սոյ ղեկին քով անշարժ կեցաւ , մտա-
ծելով թէ արդեօք հետերնին քալէ , չէ
նէ դադրեցընէ խօսակցութիւնը , ուս-
կից Լիւդիա շատ համ չէր առնէր :

Քիչ ետքը Լիւդիա վար իջաւ աղախ-
նոյն հետ . ասոր վրայ՝ Օրսոյ ալ իր բնա-
կարանը քաշուեցաւ : Ան ատեն սենե-
կատան աղախիներ վեր ելաւ , և շատ մը

Հարցմունքներ ընելէն վերջը նաւաստիին, գնաց խնացուց Նէվիլ օրիորդին որ պաշտօնական տէլըս Ռէպպիա հազարապետին վրայ շինուած էր, որ Օրսոյի հայրն էր և երկու տարի առաջ սպանուեալ էր: Նաւաստին կը հաստատէր թէ անշուշտ վրէժխնդրութեան համար Օրսոյ Գորսիգա կ'երթար, և թէ քիչ տուենէն Բիէդրանա գեղին մէջ նոր մտրվուած միա պիտի տեսնուէր: Այս խօսակցութեան միտքն այն էր՝ որ Օրսոյ դատաւորութիւն ունէր երկու իրեք հոգի սպաննելու, որոնց վրայ կասկած կար, և թէպէտ դատաւարանի կանչուած էին ասանք, բայց ձեան պէս արդար դուրս ելեր էին, որովհետեւ իրենց կողմն որսացեր էին դատաւորները, փաստարանները, քաղաքապետն ու պահպանութեան զինուորները: — Արդարութիւն չկայ Գորսիգայի մէջ, բնակէր նաւաստին, և ես աւելի բանի տեղ կը գնեմ աղէկ հրացան մը՝ քան թէ արքունական տունի խորհրդական մը: Երբոր մարդ թշնամի մը ունի, պէտք է իրեք Տ դրէն¹ մէկն ընտրէ:

1. Ազգային բացատրութիւն մըն է, որ կը նշ-

Այս հետաքննական տեղեկութիւնները շատ փոխեցին Լիւդիա օրիորդին կարծիքը տէլլա Ռէսպայիա սլաշտօնակալին վրայ։ Առաջ չէր հաւնած անոր համարձակախօս ու զուարթ բարուցը, իսկ հիմա կատարելութիւն մը կը սեպէր. որովհետեւ անով կը ծածկէր Օրսոյ կարիճ սրտին մէջ իր խորին զգացմունքները։ Անկէ ետքը տեսակ մը Գիէսգոյ՝ կ'երևար օրիորդին աչքին, որ իր թեթևասլիկ կերպին տակ մեծամեծ մտածութիւններ կը ծածկէր։ Եւ սկսաւ դիտել որ կրթութիւն ունեցող անձն էր, վարուելու կերպ դիտէր, և հասակի ու կերպարանքի վայելչութեամբ ալ արհամարհելի չէր։

Երկրորդ օրն երկայն ատեն հետը խօսեցաւ, և ուշը գրաւեց անոր խօսակցութիւնը։ Բազմաթիւ հարցմունքներ ըլլաւ անոր հայրենեաց վրայ, և Օրսոյ աղէկ կը նկարագրէր զանիկայ։ Օրսոյ

շունկէ schiopetto (հրացան), stiletto (դանակ) և strada (փախուստ) բառերը։

1. Գիէսգոյ ճեղովայի տղնուական մըն էր Ժ. Զ. զարուհ, որ դաւածանութիւն մը նիւթեց 1847 տարւոյն քաղաքին տիրող Տորիա ջեղին դէմ։

տղայութենէ 'ի վեր հեռացած ըլլալով
Գորսիգայէ՝ դպրոց ետքը գինուորական
վարժոց երթալու համար, բանաստեղ-
ծական գոյներով նկարուած էր անի-
կայ մաքին մէջ. և հոնտեղի լերանց,
անտառներուն և բնակչաց նորատիպ
սովորութեանց վրայ խօսելու ատեն՝
աշխոյժը կը վառէր: Դիւրին է մակա-
բերելն որ վրէժխնդրութիւն բառը քա-
նի մը անդամ իր պատմութեանց մէջ
խառնուեցաւ. որովհետեւ անկարելի է
Գորսիգայոց վրայ խօսիլ ու իրենց այս
աշխարհածանօթ կլբին վրայ յիշատա-
կութիւն չընել: Նէվիլ օրիորդը զար-
մացաւ տեսնելով որ Օրսոյ ընդհանուր
կերպով մը կը պախարակէր իր հայրե-
նակցաց անհաշտ ատելութիւնները:
Ամէն տեղէ աւելի մեր երկիրը մարդա-
սպանութիւն կ'ըլլայ, կ'ըսէր. բայց միշտ
մեծ պատճառէ մը կը մղուին Գորսի-
գայիք այս անօրէնութեան: Մենք շատ
մարդասպան ունինք. իսկ դո՛ղ բնաւ և
ոչ մէկ մը:

Երբոր Օրսոյ վրէժխնդրութիւն և ռա-
պակոտքիւն բառերը կ'արտաբերէր,
Լիւդիա ուշադրութեամբ մը երեսը կը

նայէր, բայց ամենեին այլայլութեան նշան մը չէր տեսնար կերպարանքին վրայ։ Սակայն միտքը դրած ըլլալով որ պաշտօնակալը կարող էր ու ինչէ աչքի ինքզինքը չյայտնել՝ բայց 'ի իրեններէն, հաստատուեցաւ կարծիքին մէջ թէ տէլլա Ռէպպիա հազարապետին ստուերը քիչ ատենէն արեւան ծարաւը պիտի յագեցընէր։

Քիչ ատենէն սկսաւ դարսիզան երևնալ. նաւապետը ծովափանց գլխաւոր տեղեաց անունները կ'ըսէր, որոնց թէպէտ ամէնքն անժամօթ էին Լիւդիոյ, բայց կ'ախորժէր լսել. իրօք շատ ձանձրանալի է այն տեսարանն որուն անունը չեա գիտեր։ Նորեմն հազարապետին դիտակոմիւն ամփանց վրայ կ'զգեցիք կը տեսնուէին՝ սեչուխայ հագած, ձեռքերնին երկայն հրացան, որ պզտի ձիերու վրայ հեծած՝ դառնովայրերու վրայ կը փազցընէին։ Լիւդիա անոնցմէ ամէն մէկն աւազակ մը կը համարէր, կամ հօրը մահուան վրէժխնդիր որդի մը, բայց Օրոյ կ'ըսէր որ մօտի գեղին բնակիչներէն էին և իրենց գործոց համար համբայ կ'ընէին. և թէ հարկի համար

չէր զէնք գործածելնին՝ հապա վայել-
չութեան համար. ինչպէս որ ժամանա-
կիս թեթևասովիկները զարդարուն գա-
ւազան ձեռուրնին առած գուրս կ'ելլեն:

Երեքօրեայ ճանապարհորդութենէ
ետքը՝ Սանկիսկէր կղզւոյն առջին հա-
սառնաւը, և Այաչիոյի ծոցին սրան-
չելի տեսքը ճանապարհորդաց աչքին
առջև բացուեցաւ: Իրաւամբ Նէապոլ-
սոյ խորշին կը նմանեցնեն զանիկայ.
այն միջոցին որ կօլեղը նաւահանդիստ
կը մտնէր, անտառի մը սյրման ծու-
խը ծառալելով ճիւղադա հրուանդանին
վրայ, զվեստով կը յիշեցնէր և նմա-
նութիւնը կ'աւելցնէր: Այս նմանու-
թիւնը բոլորովին կատարեալ ըլլալու
համար՝ պէտք էր որ Ատտիլասոյ բա-
նակ մը Նէապոլսոյ շրջակայքը դար-
ժումհետեւ Այաչիոյի մերձակայքը մե-
ռեալ և անտաղատ են: Փոխանակ այն
վայելուչ բնակարաններուն որ Գասդել-
լամարէէն Ֆինչե ցԱիզէնոյ հրուան-
դանն ամէն տեղ սփռուած են, Այաչ-
իոյի ծոցին չորս կողմը ուրիշ բան չեւ
տեսներ՝ բացի եթէ տխուր անտառներ,
և անոնց ետեր՝ լերիկ լեռներ. ամարսա

տուն մը չկայ, և ոչ իսկ բնակարան մը . միայն քաղաքը բոլորող բլրոց վրայ առդիս անդին քանի մը շէնքի սպիտակութիւնը կանաչութեան մէջէն դուրս կը ցատքէ, որ մեռելոց հանգստեան մատուռներ կամ գերեզմանք են : Միտք բանիւ՝ այս տեսարանիս գեղեցկութիւնը ծանր է և տխուր :

Քաղաքին տեսքը, մանաւանդ այն ժամանակը, կ'աւելցընէր շրջակայից միայնութեան սղդած տպաւորութիւնը . փողոցներու մէջ կենդանութիւն չկայ, որովհետեւ քանի մը պարսպորդներ միայն կը քալեն և միշտ նոյներն են . կանայք չեն երեւար, բաց 'ի սակաւաթիւ գեղջուկներէ որ բերքերնին ծախելու կու գան : Բարձր խօսելու, խրնտալու, երգելու ձայներ չեն լսուիր, ինչպէս խտալիոյ քաղաքացի մէջ կը լսուին : Երբեմն ճեմելեաց ծառի մը տակ տասը տասուերկու զինեալ գեղացիներ թուղթ կը խաղան կամ ուրիշներուն խաղաղը կը տեսնեն : Բնաւ չեն պոռար, վէճ չեն ըներ . երբոր խաղը տարնայ, ատրճանակի պարագուելու ձայներ կը լսուին, որ միշտ նախընթաց են

սպառնալեաց : Գործիւդացիք 'ի բնութեանէ ծանր և լուռ են : Երեկոյեան զովութիւնը վայելելու համար քիչ մարդիկ կան որ դուրս կ'ելլեն . բայց կրկինսին մէջ ժուռ եկողները գրեթէ բոլորն ալ օտարականք են : Կողքեցիք տուններն ուն դրանց առջև կը կենան . կարծես թէ դարանի նստած են , ինչպէս բազէ մը իր բոյնին վրայ :

Դ.

Լիւղիս Նարոյէանի ծնած տունն այց ելլելէն և ոնենակը պատող ներկեալ թղթէն քիչ մը ձեռք ձգելէն վերջը , Գործիւդա համնելուն երկրորդ օրը խորին տխրութեամբ պաշարուեցաւ . ինչպէս բնականապէս կը պատահի այն ամէն օտարականաց , որ անընկերասէր երկիր մը երթալով՝ միայնութեան մէջ կը մնան : Շատ զղջաց իր յանկարծական որոշմանը վրայ . բայց մէկէն հեռանալն ալ անկից՝ իր պատուոյն կը դաշէր . ուստի համբերութիւն աչքն առաւ և միտքը դրաւ կրցածին չափը սպաննել ժամանակը : Այսպիսի վեհանձն

դիտաւորութեամբ՝ վրձիններն ու գոյ-
ները պատրաստեց, և ծոցին տեսքերէն
մէկ քանին ծրագրեց. նկարեց նաև ա-
րևէն էրած գեղացւոյ մը գէմը, որ սե-
խաւաճառ էր, սպիտակ մօրուօք և գէմ-
քէն վայրագութիւնն ու անդգամու-
թիւնը չափել որ ուղենայիր՝ նմանը չէր
գտնուէր: Այսչափն ալ չբաւեց զինքը
զուարճացընելու, ուստի միտքը դրաւ
գալստորայաց ցեղէն իջնողին հոգին բե-
րանք բերելու, ասիկայ գծաւորին բան
մը չէր, որովհետև Օրսոյի հոգը չէր իր
քնիկ գեղը տեսնելու և Այսչիոյի բնա-
կութիւնը կ'ախարժէր, թէպէտ մարդու
հետ չէր տեսնուէր: Թող որ Լիւդիա
ազնուական վախճան մը ունէր մտքին
մէջ. ցաւելով երիտասարդին վրայ՝
կ'ուզէր կրթել քաղաքականացընել
այդ լեռնային արջը¹, և մտքէն վեր-
ցընել այն մահազուշակ դիտաւորու-
թիւններն՝ որոնցմով լեցուած կղզին ե-
կած էր:

Հետեւեալ կերպով կ'անցընէին մեր
ճանապարհորդքն օրերը. առաւօտը՝

1. Օրսոյ անունն իսաւրեքէն առջ կը նշանակէ:

Հաղարապետն ու Օրսոյ որսի կ'երթային . Վիւգիա կը ծրագրէր , կամ կը թըղթակցեր իր բարեկամնուհեաց հետ՝ որպէս զի Այաչխոյէն թուղթ գրած ըլլայ : Իրիկունն ժամը վեցին որսորդները կու գացին լցեալ աւարաւ . կերակրոյ կը նստէին . ետքը Վիւգիա կ'երգէր , Հաղարապետը քուն կ'ըլլար , և երկու երիտասարդն ինչունն ուշ ատեն կը խօսակցէին :

Անցադրոյ պատճառաւ Նէվիլ Հաղարապետը բռնադատուեցաւ այց կլլելու քաղաքապետին , որ իր պաշտօնէն ձանձրացած ըլլալով (ինչպէս իր պաշտօնակիցներէն շատերն ալ) ուրախացաւ հարուստ անդդիացւոյ մը գալլուտեանը վրայ , որ ընկերութեանց մէջ մտած մարդ էր և գեղեցիկ աղջիկ մը ունէր : Այս պատճառաւ շատ սիրով և անհամար քաղաքավարական խօսքերով ընդունեցաւ քաղաքապետն զՆէվիլ . և քիչ օր ետքը փոխադարձ այցելութեան գնաց : Հաղարապետը կերակրէն նոր ելած էր , և բազմոցի մը վրայ երկնցած՝ կը մրափէր . աղջիկը կուտրտած դաշնակի մը առջև նստած կ'եր-

գէր, Օրսոյ ալ երաժշտութեան տետրին
թղթերը կը դարձնէր: Երբոր իմաց
տրուեցաւ քաղաքապետին դալուստը,
դաշնակին ձայնը կտրեցաւ, հաղարա-
պեան ոտք ելաւ աչքերը շփելով և
ծանօթացուց քաղաքապետին իր աղջը-
կանը. ետքը

— Անտարակոյս հարկ չկայ ծանօ-
թացնելու տէլլա Ռէպպիա հաղարա-
պետին որդին, ըսաւ քաղաքապետին.
ճանչնալու ևս ղիկըր:

— Այդ պարտնք տէլլա Ռէպպիա
հաղարապետին որդին է, հարցուց քա-
ղաքապետը՝ քիչ մը շփոթած կերպով:

— Այո, ըսաւ Օրսոյ:

— Հայրդ ճանչնալու պատիւն ունե-
ցած եմ:

Քիչ ատենէն խօսակցութեան սովա-
րական ոճերը հասան. հաղարապետին
ստէպ կը յօրանջէր. իսկ Օրսոյ իրեն
աղաատասէր՝ չէր ուզէր իշխանութեան
սլաշտօնէին հետ խօսիլ. Լիւդիա միայն
էր խօսողը: Քաղաքապետին ալ իրեն
կողմանէ կը ջանար խօսակցութեան
նիւթ բանալու, և ախորժով կը խօսէր
աղջրկան հետ Բարիդու և Եւրոպիոյ

մեծամեծ ընկերութեանց վրայ : Միանգամայն մերթ ընդ մերթ մասնաւոր հետաքրքրութեամբ մը կը զննէր զՕրսոյ . և վերջապէս

— Պաղղիոյ մէջ ծանօթացար տէլլա Ռէպալիա սրաշտօնակալին հետ, հարցուց աղջկան :

Լիւդիա պատասխանեց որ Փարսիգայի ճամբուն վրայ ճանչուորեր էին նաւուն մէջ :

— Կոկիկ երխտաւարդ մ'է, ըսաւ քաղաքապետը ցած ձայնով : Ետքը աւելի ցածըննելով ձայնը՝ Պիտեո արդեօք, հարցուց, ինչ ղխտաւորութեամբ Փորսիգա եկած է :

Լիւդիա պատասխանեց վսեմ կերպով մը . — Ես չեմ հարցուցած իրեն . կ'ուզես նէ դու հարցուր :

Քաղաքապետը լուռ կեցաւ . բայց քիչ ետքը երրոր տեսաւ որ Օրսոյ քանի մը անգղիսարէն խօսք ըսաւ հազարապետին, — Կարծեմ, պարոն, ըսաւ, շատ ճանապարհորդութիւն ըրած ես . անտարակոյս մտցած կ'ըլլաս Փարսիգան . . . ու իր սովորութիւնները :

— Իրօք շատ գեռահասակ էի գուրս դացած միջոցս :

— Բանակէն ելած ես :

— Կէս թռչակով եմ :

— Անշուշտ շատ սուրի գաղղիական բանակին մէջ կեցած ըլլալով, բոլորովին գաղղիացի դարձած պիտի ըլլաս : Այս ետքի խօսքերը լեցուն բերնով զրուցեց :

Գորսիգացիք շատ չեն ախորժիւր լսել որ Գաղղիոյ մասն են . կ'ուզեն մասնաւոր ժողովուրդ մը սեպուիլ, և իրօք իրենց յաակութեամբքը շատ կը զանազանին Գաղղիացեացմէ : Օրսոյ տհաճելով այս խօսքին վրայ, հարցուց քաղաքապետին .

— Հարկ է արդեօք որ գորսիգացի մը պատուաւոր մարդ ըլլալու համար Գաղղիոյ բանակին մէջ ծառայէ :

— Չէ, բնաւ հարկաւոր չէ . իմ խօսքս երկրի քանի մը սովորութեանց վրայ էր, որոնցմէ ոմանք տէրութեան պաշտօնէի մը աչքին գէշ կը զարնեն : — Սովորութեանց բառին վրայ մասնաւոր ոյժ մը տուաւ քաղաքապետը և կերպարանքին վրայ կրցածին չափ ծանրութիւն նկարեց : Յետոյ անմիջապէս խոստամունք տուելով լիւղիայէն որ

դայ իր կնոջ այցելութեանն, ելաւ
գնաց :

Երբոր դուրս ելաւ, — Գորսիգա պէտք
էր եկած ըլլայի, դրուցեց լիւղիտ, քա-
ղաքապետաց ինչպիսի անձինք ըլլալն
խմանալու համար : Այս քաղաքապետն
ըստ բաւականին ախորժելի է :

— Ես անանկ չեմ գտնար, պատաս-
խանեց Օրսոյ, և իր խորհրդաւոր ու ճո-
ւտմախօս կերպը անախորժ կ'երևայ
ինծի :

Հաղարապետը թմրեր անզգայեր էր.
Լիւղիտ գէտ 'ի հօրը կողմը մէյ մը աչք
տալէն վերջը՝ ցած ձայնով ըսաւ. —
Ինծի կ'երևայ որ ըսածիդ չափ խորհրդ-
դաւոր չեն իր խօսքերը, որովհետեւ հաս-
կըցայ ըսածները :

— Դու շատ թափանցող ես, պա-
տասխանեց Օրսոյ, բայց այս բանիս մէջ
քու մտածութիւնդ կու տաս քաղաքա-
պետին խօսքին :

— Կ'ուզես փորձով մը խմայրնեմ
քեզի իմ թափանցողութիւնս : Ես քիչ
մը վհկութիւն գիտեմ, և երկու անգամ
տեսած մարդուս մօրէն անցածը կը
հասկընամ :

— Կը վախցընեա դիտ : Թէ որ մարդկանց մտածութիւնները ճանչնայիր, չեմ գիտեր թէ արդեօք ուրախ կ'ըլլայի ես չէ՞նէ տրտում... :

— Քանի մը օրուան ճանչուօրութիւն է մերը, պարոն, ըսաւ Լիւդիա կարմիր լով մը : Բայց ծովու վրայ և բարբարոս երկիրներու մէջ (յուսամ կը ներեա այս բացատրութեանս) բարեկամութիւնն աւելի շուտով կը հաստատուի քան ուրիշ տեղուանք... Անոր համար մի զարմանար թէ որ իբրեւ բարեկամ մը տերմութեամբ անանկ բաներու վրայ խօսիմ, որ օտարի մը բերնէն պէտք չէ ելլեն :

— Օտար մի ըսեր : Բարեկամի տնունն ախորժելի է ինծի :

— Շատ աղէկ, ուրեմն գիտցիր որ առանց դադանիքներդ իմանալ ջանալով գիտեմ անոնց մէկ մասը, և տխուր եմ անոնց վրայ : Գիտեմ ընտանեացդ հանդիպած ձախորդութիւնը, ուրիշ կողմանէ ալ ականջս շատ բան հասաւ հայրենակցացդ վրէժխնդիր ընտանորութեան և վրէժ առնելու կերպին վրայ... Քաղաքապետն այս բանիս ակնարկութիւն չէր ընէր :

— Ի՞նչ . կրնան անանկ բան կարծել . .
Եւ Օրսոյի գոյնը նեւեց մեռելոյ մը պէս :

— Չէ , ըսաւ Լիւդիա խօսքը բերնէն
սունելով . դիտեմ որ պատուաւոր ազ-
նուական մըն ես . և դու ինքն ըսիր ին-
ժի՞ որ ալ Գորսիգոյի մէջ հասարակ
աստիճանի մարդկանց մէջ միայն մնա-
ցած է վրէժխնդրութիւնը . . .

— Կը կարծես որ մարդասպան կա-
րենամ' ըլլալ :

— Խօսելէս իմացիր որ տարակոյս
չունիմ' վրադ . և խօսելուն պատճառն է
(ըսաւ աչքերը վար սունելով) իմա-
ցընել քեզի որ թէպէտ հայրենիքդ
դարձած ես և բարրարոտական նախա-
պաշարմունքներէ պաշարուած , բայց
կայ մէկը որ կարող կը կարծէ դքեզ
դէմ կենալու անոնց : — Եւ ոտքի վրայ
կլկելով , Թողունք , ըսաւ , այս փուճ
խօսքերը , որ գլուխս կը ցաւցընեն . ար-
դէն ժամանակն ալ ուշ է : Յուսամ' որ
նեղացած չես : Գիշեր բարի , անգղիաց-
ոյ կերպով : Ըսաւ և ձեռքն երկնցուց
անոր :

Օրսոյ սխմեց զայն արժանաւայել
ծանրութեամբ մը :

— Գիտցիր, ըստ, աղնիս օրիորդ, որ երբեմն մեր երկրին բնածին աղղումը կը դարձնու յիս. երբեմն երբոր խեղճ հօրս վրայ կը մտածեմ, ... ահաւոր մշտածութիւններ կը պաշարեն զիս: Բայց դու ազատեցիր զիս անոնց ամենէն. մեծապէս շնորհակալ եմ:

Ա՛ռդէր շարունակել. բայց Լիւդիոյ ձեռքէն թէյի գդալ մը վար իյնալով, հաղարասպեան արժնցաւ:

— Տէլլա Ռէպպիա, վաղը ժամը հինգին օրսի կ'երթանք. մի պակսիր ժամանակին:

— Մի տարակուսիր:

Ե

Երկրորդ օրը, Նէվիլ օրիորդն, որ սեւեկապան աղախնոյն հետ ծովուն ափունքը շրջադայութեան ելած էր, որսորդաց դարձէն քիչ մը առաջ պանդուկը կը դառնար. մէյ մ' ալ տեսաւ որ դեռահասակ օրիորդ մը, սևեր հագած, ուժով մարուկի մը վրայ հեծած, քաղաքը կը մանար. հետը դեղացի մը կար' նոյնպէս ձիառոր, թխադոյն հագած,

մէջքը ատրճանակ մը, ձեռքն ալ հրացան՝ որուն բունը թամբին կաշիէն կախուած քսակին մէջ կը հանդէլէր։ Սղջրկան նշանաւոր տեպըր Լիւդիոյ ուշադրութիւնը գրաւեց. քսանամեայ կ'երևար, բարձրահասակ, մութ կապուտ աչուի, և կերպարանքին վրայ նրկարուած էին միանգամայն պարծենկոտութիւն, այլայլութիւն և տխրութիւն։ Մետաքսեայ սև քող մը առած էր գլուխն, որ մեծ նարոյ կը կոշուի, և զոր ճենաւագիւր մտուցած են Գորախդախարտեաշ մագերուն երկայն հիւսերն ալ փակեղ մը կը ձևացընէին գլխուն բոլորտիքը։ Շատ պարզ էր հագուստը, բայց մաքուր։

Լիւդիա ժամանակ ունեցաւ աղէկ դիտելու զանիկա, որովհետև դիմացինը կանկ առաւ ճամբան, ու աչքերուն վառվռուն կերպէն կ'իմացուէր որ հետաքննութեամբ հարցմունքներ կ'ընէր մէկու մը. պատասխանն առնելէն վերջը՝ դաւազանովը մօրակեց ձին, որ վաղելով հասաւ և կանկ առաւ այն պանդոկն ուր իջած էին սրբ. թովմաս Նէվիլ և Օրսոյ։ Պանդոկապետին հետ քանի

մը խօսք զրուցելէն վերջը, ձիւն վար
ցատքեց օրիորդը, և պանդոկին դրանն
առջև քարի մը վրայ նստաւ. ան միջոցին
իր մարդը ձիերն ախոռ տարաւ: Լիւ
դիա իր դադդիական նորելուկ զգեստ
ներումն անոր առջևէն անցաւ, բայց
օրիորդն և ոչ աչքերը վեր վերուց: Քա
ռորդ մը վերջը պատուհանէն նայեցաւ
ու տեսաւ որ մէջ ճարոյ ունեցողը դեռ
էս նոյն տեղն ու նոյն դիրքով նստած
էր: Քիչ ատենէն հաղարտակեան ու Օր
սոյ որսորդութենէ դարձան. ան ատեն
պանդոկապետը քանի մը խօսք ըստ
գորսիգացի աղջրկանն ու մատովը Տէլ
լա Ռէպպիա պաշտօնակալը ցուցուց:
Աղջիկը կարմրած՝ աշխուժով մը սոր
ելաւ, քիչ մը առաջ գնաց, բայց ետքը
կանկ առաւ ու շփոթած կեցաւ: Օրսոյ
մօտը կեցած հետաքրքրութեամբ կը
նայէր վրան:

— Ան ատեն հարցուց աղջիկը.

— Դու ես Օրսոյ Անտոն Տէլլա Ռէպ
պիա: Ես Աղաւնին եմ:

— Աղաւնի, աղաղակեց Օրսոյ, և
գրկախառնելով հետը՝ սիրոյ համբոյրը
տուաւ: Աս բանիս վրայ զարմացան հա

դարապեան ու լիւղիա, որովհետեւ
Անգղիա ճամբուն մէջ ասանկ բան չըլ-
լուիր :

— Եղբայր իմ, ըստ Աղաւնի, ներէ
առանց քու հրամանիդ գալուս համար .
հասնելդ լսելով բարեկամներէ, անանկ
ուրախացաւ սիրտս որ . . .

Օրոյ նորէն համբոյր տուաւ . ետքը
հազարապետին դառնալով ,

— Քոյրս է, ըստ . բայց թէ որ ինքը
դրուցած չըլլար, չէի կրնար ճանչնալ
դինքը : Հազարապետդ, կը ցաւիմ որ
այսօր հետդ ճաշելու պատիւը պիտի
չունենամ . . . քոյրս . . .

— Ո՛ր կ'ուզես ճաշել, բարեկամ,
ըստ հազարապետը . դիտես որ բոլոր
օրը մէկ անգամ ճաշ կը տրուի այս
անշահ պանդոկին մէջ, ան ալ մերն է,
Քրոջդ ընկերութիւնն աղջկանս հա-
ճելի պիտի անցնի :

Աղաւնի եղբօրը նայեցաւ, որ դիժաւ
հազարապետին տղաշանացը, և իրեքը
միատեղ պանդոկին մեծագոյն սենեա-
կը մտան, որ ընդունելութեան սենեկի
և սեղանատան տեղ կը ծառայէր հա-
զարապետին : Երբօր նէմիլ օրիորդին

առջև ելաւ Տէլլա Ռէպպիա օրիորդը, խորունկ մը ծռեցաւ առանց բերան բանալու. յայտնի կը տեսնուէր որ շատ խրտան էր, և թէ հաւանականապէս առաջին անգամն էր կենացը մէջ օր կարգաւորեալ օտարականաց առջև կ'ելլէր. սակայն բնաւ գեղացւոյ կոպտութիւն չուներ: Նէվիլ օրիորդը կ'ապուեցաւ հետը, և որովհետեւ բոլոր պանդոկն իրենք բռներ էին, առաջարկեց դորաիդացի աղջկան որ իր սենեկին մէջ անկողին դնել տայ իրեն: Աղանի թոթախելով քանի մը շնորհակալութեան խօսք գրուցեց և Նէվիլ օրիորդին սենեկապան տղախնոյն հետ առանձնացաւ. վրան գլուխը մաքրելու համար, երբոր ընդունելութեան սենեակը դարձաւ, հաղարատելոյն հրացանացն առջև կանկ առաւ՝ դորանք որսորդներն անկիւն մը դրեր էին, — ի՞նչ աղուոր զէնքեր են, ըսաւ. քուկդ են արդեօք, հարցուց եղբօրը:

— Չէ. անգղիացի հրացաններ են և տէրը հաղարատելոն է: Շատ աղէկ շինուած են:

— Կ'ուզէի, ըսաւ Աղանի, որ ա-

նոնց նման մէկ հասա մ' ալ դու ունե-
նայիր :

— Ան երեքէն մէկը պաշտօնակալինն
է, զրուցեց հաղարապետը . և շատ ա-
ղէկ կը դորձածէ . այսօր տաանը չորս
անգամ՝ սկսողեց և նոյնչափ օրս եկաւ
ձեռքերնիս :

Այս ըսելով ուզեց հրացաններէն
մէկն Օրսոյի ընծայել . Օրսոյ չէր ուզէր
ընդունիլ, բայց վերջապէս յաղթուե-
ցաւ . և ուրախութիւնը քրոջն եղաւ, որ
սղաւ պէս զուարթացաւ, ան որ առաջ
ծանր կեցած էր : — Ընտրէ՛ օրն որ կ'ու-
զես, բարեկամ, կ'ըսէր հաղարապետը :
Օրսոյ յանձն չէր առնէր : — Թող ուրեմն
քոյրդ ընտրէ, քու տեղդ : Աղաւնի չսպա-
սեց որ երկու անգամ ըսեն . հրացան-
ներուն ամենէն անգարդն ընտրեց, որ
ընտիր և մեծ բերնով էր . — Ասիկայ,
ըսաւ, անտարակոյս աղէկ կը նետէ
գնատակը :

Եղբայրն երբոր շփոթած շնորհակա-
լութիւն կ'ընէր, կերակրոյ ժամանակն
հասաւ : Բայց Օրսոյ սկսաւ վախնալ որ
չըլլայ թէ քոյրը գեղացւոյ դորձք մը
կամ խօսք մը ընէ : Սակայն Աղաւնի

միակերպ իրեն կը նայէր և իր շարժ-
մունքները կը համաձայնեցընէր անոր :
Էրբեմն աչքերը արտաքոյ կարդի արխ-
րութեամբ մը եղբօրը վրայ կը անկէր ,
և այն միջոցին թէ որ Օրսոյի աչքերուն
հանդիպէին , Օրսոյ մէկէն ուրիշ տեղ
կը նայէր , որովհետեւ կ'իմանար թէ ինչ
կը նշանակէր Աղաւնիի նայուածքը : Ան-
ղանի վրայ խօսակցութիւնը դադդիա-
րէն էր , որովհետեւ հաղարապետը շատ
գէշ խտալերէն կը խօսէր : Աղաւնի ա-
ղէկ կը հասկընար դադդիարէն և ըսած
քանի մը խօսքերն ալ վայելչութեամբ
արտաբերեց :

Կերակրէն վերջը , հաղարապետն՝ որ
անդրադարձեր էր թէ եղբօր և քը-
րոջ իրարու նայուածքները նշանակու-
թիւն ունէին , իր բնական համարձա-
կութեամբ հարցոյց Օրսոյի թէ կ'ու-
ղէր արդեօք տունն ին տեսնուիլ Աղաւ-
նիի հետ . և կ'առաջարկէր որ ինքն աղ-
ջըկանն հետ քովի սենեակը քաշուին :
Բայց Օրսոյ շնորհակալ եղաւ և ըսաւ
թէ Բիէդրանէրա գեղը խօսակցելու
ժամանակ կը գտնան , ուր իր բնակու-
թիւնը պիտի հաստատէր : Ուստի հա-

զարապեան ըստ առփորականին ստարա-
ծուեցաւ բազմացին վրայ . և Նէվիլ օ-
րիորդը խօսակցութեան շատ նիւթեր
բանալէն վերջը՝ երբոր յուսահատեցաւ
Աղաւնին խօսեցրնելէն , աղաչեց Օրսոյի
որ Տանդէի քերթուածէն երգ մը կար-
գայ , զոր շատ կ'ախորժէր : Օրսոյ ըն-
տրեց Դժոխքի այն երգն ուր Փրանկիա-
կայի Ռիմինադուոյ դրուագը նկարա-
դրուած է , և կրցածին չափ աղէկ կ'ար-
տասանէր : Որչափ առաջ կը տանէր ըն-
թերցումներ , Աղաւնի ստոյին կը մօտե-
նար , գլուխը վեր կը վերցընէր՝ որ ին-
չուան այն ատեն վար խոնարհեցուցած
էր , աչքերը կրակ կը ցատրեցընէին .
մէյ մը կը կարմրէր , մէյ մը գոյնը կը նե-
տէր , մէյ մը աթոռին վրայ կը տատա-
նէր : Տեղն է հոս ըսելու որ խաւաքի
մը բանաստեղծութեան մը դեղեցկու-
թիւնն ըմբռնելու համար՝ վարժապետի
սէտք չունի :

Երբոր ընթերցումներ լմնցաւ , —
Այս ինչ աղուոր է , աղաղակեց Աղաւ-
նի . ո՞վ գրեւ է ասիկայ , եղբայր :

Երբոր Օրսոյ քիչ մը շփոթեցաւ , Լիւ-
դիա ժպտելով պատասխանեց որ վրա-

քննադատի հին բանաստեղծ մ' էր հեղինակը :

— Երբոր Բիէզրանէրա կ'երթանք, կարդացընել կու տամք քեզի Տանդէն, ըսաւ Օրսոյ :

— Ո՛հ, ի՞նչ աղուոր է, կրկնեց Աղաւնի. ետքը միտքը պահած տուները ցած ձայնով արտասանեց, բայց կամաց կամաց բորբոքելով բարձրաձայն սկսաւ կրկնել զանոնք եղբօրմէն աւելի աշխուժով :

Իւզիա զարմացած — Կ'երեւայ որ բանաստեղծութիւնը ըստ կը սիրես, ըսաւ. Երջանիկ ես գու որ իբրեւնոր դիրք մը պիտի կարդաս զՏանդէ :

— Կը տեսնես, ըսաւ Օրսոյ Նէվիլ օրիորդին, ինչ զօրութիւն ունին Տանդէի տալերը վայրենի աղջկան մը վրայ... Բայց սխալ է ըսածս. միտքս կու գայ որ Աղաւնի նոյն արուեստէն է. պզտիկութենէն 'ի վեր ոտանաւոր դրելու հետ էր, և հայրս կը գրէր ինձի որ Բիէզրանէրայի և շրջակայից ամենէն անուանի վաշերոյ երգեցողն էր :

Աղաւնի աղաչանքի նայուածքով մը աչքերն եղբօրը վրայ դարձուց. իսկ

Նէվիլ օրիորդն, որ դորսիպացի բանաստեղծ կանանց յանկարծախօսութիւնները լսելու կը մեռնէր, պաղատեցաւ Աղանիին որ իր տաղանդը ցուցնէ, Ան ատեն Օրսոյ մէջ մտաւ, որովհետեւ շատ ցաւեր էր քրոջը բանաստեղծութիւնն յիշած ըլլալուն. սկսաւ ըսել որ դորսիպացի պալլադաներն անհամ էին, և թէ Տանդէի տողերէն վերջն այսպիսի քերթութիւններ ըսելն՝ իր երկրին պատիւ չեն ըներ: Այս խօսքերս Նէվիլ օրիորդին հետաքրքրութիւնն աւելի բռնկեցուցին. վերջապէս բանադատեցաւ Օրսոյ ըսելու իր քրոջը. — Ինչ և իցէ, ըսէ քանի մը տող, բայց նայէ որ կարճ բռնես:

Աղանի մէյ մը հառաչեց, ուշի ուշով վայրկեան մը նայեցաւ ստոլին կապերտին վրայ, ետքը ձեղունին դերաններուն վրայ. յետոյ ձեռքերն աչքերուն վրայ դրած՝ իրբե թէ անով կրնար ուրիշներուն աչքէն ծածկուիլ, երգեց դողդոջուն ձայնիւ, կոմ մանաւանդ թէ արտասանեց հետեւեալ դօնքը.

ՕՐԻՈՐԴՆ ԵՒ ՏԱՏՐԱԿԸ

« Լեռներէն շատ անդին ձորին մէջ — արեւն օրը
մէկ ժամ միայն կ'երեւայ հան: — Այն ձորին մէջ
մտած տառն մը կայ, — որուն սեմոց վրայ խառ կը
քաւանի: — Կաները, պատուհանները միշտ գոց
են: — ծխաններէն բնաւ ծուխ չելլի: Բայց
կէսօրն երբոր արեւը կու գայ, — պատուհան մը
կը բացուի — և որք աղջիկը նստած անուակին առ-
ջն կը մանէ: — կը մանէ և աշխատութեանը միջոց
կ'երգէ — ամբողջ կանն երգ մը: — Բայց չկայ
ուրիշ երգ մը որ պատասխանէ իրեն: — Օր մը,
դարձան օր մը — տատրակ մը թառեցաւ մ'աի
ծառին վրայ — և օրիորդին երգը լսեց: — Օ-
րիորդ, ըսաւ, դու միայն չես աղբացող: — ան-
գութ շահէն (ՏՃ՝ Տօղան) մը ընկերս յափշտա-
կեց: — Տատրակ, զրցուր ինձի յափշտակող շա-
հէնը: ամպերուն չափ ալ բարձր բլրայ նէ, — գե-
տին կը տապալէմ դայն: — Իսկ ինձ օրիորդիս ով
կու տայ իմ եղբայրս, — եղբայրս որ հիմա օտար
երկիր է: — Օրիորդ, ըսէ ինձի ուր է եղբայրդ,
— և թեկն կը տանին զիս իրեն քով: »

— Այս տատրակը շատ բարձրացեր
է, ըսաւ կատակով Օրոյ և գեղմամբ
սրտի համբուրեց քոյրը:

— Շատ ազնիւ է գեղճերդ, ըսաւ
Լիւզիա, կ'ուզեմ որ յիշատակի տե-
արիս մէջ դրես զայն, ես անդդիարէն
սխալի թարգմանեմ զայն և երգի վրայ
առնել սխալ տամ:

Հաղարատեալ թէպէտ բառ մը չէր հասկըցած, ինքն ալ ուրախակցութիւններ ըրաւ. ետքը վրայ բերաւ. — Արդեօք ըսած տատրակդ անխնայ է որ այսօր ճաշին կերանք: Լիւդիա յիշատակի տեալը բերաւ, և զարմացաւ որ յանկարծախօս բանաստեղծը գրելու ատեն՝ թղթին խնայութիւն կ'ընէր. փոխանակ տող առ տող գրելու ոտանաւորը՝ ետեւէ ետեւ կը գրէր. ուղղագրութիւնն ալ նշանաւոր մը չէր: Նէվիլ օրիորդը կը խնտար, իսկ Օրադ կը վշտանար քրոջը ծիծաղելի ըլլալուն վրայ:

Երբոր քնոյ ժամանակն եկաւ, երկու օրիորդները սենեակնին քաշուեցան. հոն Լիւդիա վզնոցը, գինդերն ու աղարանջանները հանելու միջոց՝ դիտեց որ ընկերը զգեստին տակէն երկայն բան մը հանեց և խնամքով մը մէճճարոյին տակը ծածկեց, զոր ստուի մը վրայ դրած էր. ետքը ծնկան վրայ եկած՝ Զերմեռանդութեամբ աղօթքն ըրաւ, և քիչ վերջը անկողին մտաւ: Լիւդիա հետաքրքրութենէն մղեալ՝ ստուին մօտեցաւ, և մէճճարոն վեր առաւ, իբրեւ թէ գնդասեղ մը կը փնտռէր. տե-

սաւ երկնիկէկ հին դանաւ մը, որուն
կոթը սատափէ և արծրթէ էր, և հնա-
սիրաց աչքին առջև շատ յարդ կրնար
ունենալ: Ան ատեն հարցուց Աղա-
նիին.

— Սոսորութիւն կայ արդեօք հոս,
որ աղջիկները զգեստնուն տակ դանաւ
պահեն:

— Այո, հարկ է որ ունենան, պա-
տասխանեց հառաչանօք Աղաւնիին, ան-
զգամ՝ մարդիկ լեցուն են:

— Կրնան իրաւընէ սիրտ ընել ա-
սով հարուած մը տալ. — և դանակը
ձեռքն առած կը ձեացընէր զարնել,
վերէն վար իջեցընելով՝ ինչպէս որ
թատրոններու մէջ կ'ընեն:

— Այո, պատասխանեց Աղաւնի, ա-
նոյշ ու ներդաշնակ ձայնիւր, երբոր
անձիւ և բարեկամացս պաշտպանու-
թեանն համար հարկ է: . . . Բայց ասանկ
չեն բռներ, սա կերպով կրնաս զքեզ
վերաւորել, երբոր թշնամիդ ետ քա-
շուելու ըլլայ: — Եւ անկողինն մէջ նըս-
տելով դանակը ձեռքը, — Նայէ, ըստ,
այսպէս կը զարնեն, վարէն վեր, այս
կերպով մահացու է վերքը կ'ըսեն: Եր-

Հանիկ են այն մարդիկն որ այսպիսի
զէնքերու պէտք չունին :

Բաւ և հառաչեց , և գլուխը բարձին
տուած՝ աչքերը գոցեց :

2.

Հիմա որ Աղաւնի , հաղարապետն ու
իր աղջիկը քուն կ'ըլլան , յարմար ժա-
մանակն է որ ընթերցողաց քանի մը
տեղեկութիւններ տամ , որ անհրաժեշտ
պէտք է գիտնան՝ այս ճշմարիտ պատ-
մութիւնը լուսադոյն թափանցելու հա-
մար : Ինչուան հիմա ըսածներէս յայտ-
նի եղաւ որ տէլլա Ռէպպիա հաղարա-
պետն , Օրոնյի հայրը , ապաննուած մե-
ռեր էր : Բայց Գորսիդայի ապանու-
թիւնը Գաղղիոյ մարդասպանութեանց
չեն նմանիր , որ թիափարութենէ ազա-
տած մարդիկ արծաթեղէններդ գողնա-
լու համար՝ ապահովագոյն ճամբայ կը
սեպեն դքեղ մեռցընելը . հոն թշնամի-
ներէն կը ապաննուի մարդ , բայց շատ
առթի մէջ կարելի չէ ըսելը թէ ինչ
պատճառաւ թշնամի կ'ունենան Գոր-
սիդայիք : Շատ աղքատահմեր կան որ

հին տանէ՛լ ի վեր գիրար կ'առնն, և իրենց սկզբնական տանելութեան պատճառը բոլորովին անյայտ եղած է:

Տէլլա Ռէպպիա հաղաքապետին ազգատոհմը շատ մը ազգատոհմերու հետ տանելութիւն ունէր, բայց մասնաւորապէս Պարրիչինի ըստածին հետ. և կ'ըսուէր թէ ժՋ դարուն ամուսնութեան մը պատճառաւ գծաութիւն ծագելով մէջերնին, Պարրիչինի ցեղէն մէկը ըսպանութիւն ըրեր էր: Ռէրիչներն ալ կ'ըսէին թէ տէլլա Ռէպպիա ցեղէն էր սպաննոյր. այսչափ միայն յայտնի է, որ սա երկու տանց մէջ արիւն թափուած էր: Սակայն արտաքոյ տեղւոյն սովորութեան, ուրիշ սպանումներ առաջ չէին եկած ասկից, և պատճառն այն է, որ երկու ցեղերն ալ ճենովայի տէրութենէն միշտ հալածուած ըլլալով, երիտասարդներն օտար երկիր կը փախչէին և ազգատոհմերուն երեսփոխան չէր մնար: Անցեալ դարուն վերջերը՝ տէլլա Ռէպպիա ցեղէն մէկը, որ Նէապոլսոյ տէրութեան ծառայութեան մէջ պաշտօնակալ էր, խաղաբանի մը մէջ վէճ ունենալով ուրիշ

զինուորականներու հետ, ասոնք շատ մը նախատական խօսքերէ զատ՝ Գորսխօղայի այծարած կանչեցին զինքը։ Պաշտօնակալը ձեռքը սուրին տարաւ. բայց իրեք հոգւոյ դէմ մինակ ըլլալով բանը շատ ձախորդ պիտի երթար, թէ որ ուրիշ խաղացող մը վրայ հասած չըլլար և չպաշտպանէր զինքը՝ պռուշով։ Ես ալ Գորսխօղայի եմ։ Այս օտարականը Պարրիչինի ցեղէն էր, և չէր ճանչնար զիմացինը։ Երբոր իրարու հետ ճանչուորեցան, երկու կողմանէ ալ մեծամեծ քաղաքավարութիւններ և մշտնջենաւոր բարեկամութեան երդմունքներ եղան. որովհետեւ Գորսխօղայիք իրենց երկրէն դուրս շուտով կը բարեկամանան իրարու հետ, իսկ իրենց կողմոյն մէջ՝ բոլորովին հակառակն է։ Ասոր ըստուգութիւնը նոյն պարագային մէջ ալ տեսնուեցաւ. տէլլա Ռէպպիան և Պարրիչինի մտերիմ բարեկամ մնացին խապիոյ մէջ. իսկ Գորսխօղա դառնալնէն վերջը, շատ ցանցաւ կը տեսնուէին իրարու հետ, թէպէտ նոյն դեպք կը բնակէին. և մեռնելնէն վերջը զխացողները զուրցեցին որ հինգ վեց տարիէ ՚ի

վեր իրարու բարե չէին տուած : իրենց զաւակներն ալ իրարմէ հեռու կեցան . Կիլիֆուշչիոյ , Օրսոյի հայրը , դինուորական կենաց մէջ մտաւ . խակ Կուխաիշէ Պարրիշինի՝ փաստարան եղաւ : Երբոր երկուքն ալ ընտանեաց գլուխ եղան , դրեթէ բնաւ չտեսնուեցան իրարու հետ , և իրարու վրայօք չէին խօսեր . արդէն արուեստով ալ բոլորովին կը զանազանէին իրարմէ :

Մակայն օր մը , 1809 ին , Կուխաիշէ Պասդիա քաղաքին մէջ լրագրի մը մէջ կարդալով , որ Կիլիֆուշչիոյ հարիւրապետը պատուոյնչան առած էր , ուրիշներու առջև ըսաւ որ չէր զարմանար այս բանիս վրայ , որովհետեւ *** դօրավարն՝ տէլլա Ռէպպիա աղդատահմին պաշտպանն էր : Այս խօսքը Կիլիֆուշչիոյի աւականջն հասուցին վէննա . անիկայ ալ դորախդացւոյ մը ըսաւ որ հայրենիքը դարձած միջոցը՝ շատ հարուստ պիտի գտնար զԿուխաիշէ , որովհետեւ կորսընցուցած դատաստաններէն աւելի ստակ կը շահէր քան թէ յաղթածներէն : Պարրիշինի փաստարանը լսեց այս երդիծաբանութիւնը և չկրցաւ մոռնալ : 1812

ինն, ետեկ եղաւ իր գեղին գեղապետ
գրուելու, և շատ յոյս ունէր որ կը յա-
ջողի. բայց * * * զօրավարը կիւֆուշչիոյի
կնոջ մէկ աղջականն առաջարկեց թրդ-
թով ընդհանրական քաղաքապետին,
և խնդիրքը մէկէն կատարուեցաւ. Պար-
րիչինի հաստատ միտքը դրաւ որ կիւ-
ֆուշչիոյի հնարքովը բանը փոխուեցաւ:
1814 ին, Նաբոլէոն կայսրութենէ ին-
կածին պէս՝ զօրավարին ընտրածն իբրեւ
Պանարարդի կուսակից պաշտօնէն վար
ձգուեցաւ, ու անոր Պարրիչինի անցաւ:
Անկկայ ալ վար ինկաւ Հարթ-աւուրց
միջոցը. բայց այն միակալից օրերէն ետ-
քը, փառաւոր հանդիսիւ գեղապետու-
թեան կնիքն ու քաղաքական արձա-
նադրութիւնները նորէն առաւ:

Այս միջոցէն սկսեալ աղէկ աստղ
ունեցաւ Պարրիչինի. և միակերպ սուտ
ամբաստանութիւններով կը նեղէր ան-
լա Ռէսպուբլիա հազարապետը, որուն կէս
թոշակ կապուած ըլլալով Բիէդրանէրա
քաջուած կ'ապրէր. երբեմն տոյժ կը
սլահանջէր անկէ՝ ըսելով թէ ձին գե-
ղապետին պարտիզին վնաս տուեր էր.
Երբեմն ալ եկեղեցւոյն յատակը նորո-

դերու պատճառանքով այն կտորտած
գերեզմանաքարերը վերցընել կուտար,
որոնց վրայ տէլլա Ռէպպիա ցեղին
ազգանշանները կային: Թէ որ այժերը
Հազարապետին պարտիզին մատուց
տունկերն ուտէին, գեղապետը կենդա-
նեաց տէրերուն պաշտպան կ'ըլլար,
Հեազեառէ ան համեմատաճառն որուն
յանձնուած էր Բիւդրանէրայի թղթա-
տարութեան արկղիկը, և գիւղային պա-
հապանն՝ որ անդամահատ ծեր դի-
նուոր մլն էր, երկուքն ալ տէլլա Ռէպ-
պիաներուն մարդիկն ըլլալով պաշ-
տօնէ ինկան, և Պարրիչինի կողմին
մարդիկ տեղերնին յաջորդեցին:

Հազարապետին կնոջ մահն հասաւ
մեռաւ, և մեռնելէն առաջ խմացուց որ
կ'ուղէր այն պղախի անառախն մէջ թա-
ղուիլ, ուր կենդանութեանն ատեն կ'ա-
խարժէր պտրախլ: Գեղապետը մէկէն
խմաց տուաւ որ գեղին գերեզմանա-
տունը թաղուի, որովհետեւ ինքն իշխա-
նութիւն չունէր առանձին թաղման մը
թող տալու: Հազարապետը կրակ կրու-
րած՝ խմացուց որ մինչև որ հրամանը
գայ, կնիկն ուղած տեղը պիտի թա-

դուէր, և հոն փոսը բանալ տուաւ: Գեղապետն ալ գեղին գերեզմանատեղոյն մէջ փոս բանալ տուաւ, և գիւղական հսկողութեան ձիաւոր զինուորները կանչեց, որպէս զի՝ կ'ըսէր՝ օրէնքը յայլմէ: Թաղման օրը երկու կողման մարդիկն իրարու առջև ելան, և փախկար որ յարձակմունք մը բլլայ տէլլա Ռէպպիա տիկնոջ գիական յափշտակելու համար: Քառասունի չափ աղէկ մը զինեալ գեղացիներ, զորոնք մեռելոյն աղպականները բերեր էին, սափալեցին ժողովրդապետն եկեղեցիէն դուրս ելլելու միջոցը՝ որ անատոխն համբան բռնէ. մէկալ կողմէն ալ՝ գեղապետն, իր երկու սրդիրը, իրենց կողմնակիցներն և յիշեալ ձիաւոր զինուորքը վրայ հասան՝ դէմ կենալու համար: Երբոր գեղապետը բռնադատեց և ուղեց որ յուղարկաւորն ետ դառնան, սպառնալեաց և կրքի աղաղակներ բարձրացան օդուն մէջ. իր հակառակորդներն աւելի բազմաթիւ էին և միտքերնին դրած էին կամքերնին առաջ տանիլ: Քանի մը հոգի հրացաննին լեցուցին, ինչուան նաև կ'ըսուի թէ հովիւ մը

դէնքը գեղապետին վրայ շտկեց. բայց հազարապետը վեր վերուց անոր հրապանն ու ըստ. Ոչ դք առանց իմ հրամանիս պարպէ հրացանը: Գեղապետին աչքը վախնալով, ետ քաշուեցաւ իրեն հետևորդաց հետ. ան ատեն յուղարկաւորութիւնը ճամբաց ելաւ, և կամաւ երկայն ճամբան բռնեց՝ սրպէս զի գեղապետին տանն առջնէն անցնի: Հոն տեղ՝ անմտին մէկն որ յուղարկաւորաց մէջ եկեր մտեր էր, խելքը փշեց կեցցէ կաշար պոռաց. երկու իրեք հոգի պատասխանեցին ասոր, և տէլլա Ռէպպիաներուն մարդիկն երթալով բռնկելով՝ ուղեցին գեղապետին մէկ եղն սպաննել, որ դիպուածով ճամբանին կ'արդիլէր: Բարեբաղդաբար հազարապետն արդիլեց այս բռնութիւնը:

Մէկէն գեղապետը դրեց մեծ քաղաքապետին որ աստուածային ու մարդկային օրէնքներն ոտքի տակ առնուեր էին, իր մէհապատութիւնն անարդուեր էր, և թէ տէլլա Ռէպպիա հազարապետը պոնաբարդեան դաւակցութեան մը գլուխ կեցած էր՝ թաղաւորութեան ժառանգութիւնը փոխել տալու և դքա-

դարացիս իրարու հետ ձգելու դիմամբս : Այս ամբաստանութիւնը չափազանց բլբլով՝ հետեանք չունեցաւ . հազարապետն ալ իրեն կողմանէ մեծ քաղաքապետին և թագաւորական դործակալին գրեց խնայուց բանը . և պօրաւոր աղ-դականներու պաշտպանութեամբը՝ գեղապետին դիմաւորութիւնը պարապ ելաւ , առջիա Ռէպրիսա տիկնոջ դիակն անտատին մէջ մնաց , և կեցցէ կաշսրն պոռպոցողը մինակ տասնհինգ օրուան բանտի դատապարտուեցաւ :

Պարրիշինի փաստարանը դայրացած՝ ուրիշ զէնք ձեռք առաւ . հին արձանադիր մը դուրս հանելով՝ ուղեց յափշտակել հազարապետին ձեռքէն ջրոյ փասկ մը որ ջաղացք մը կը դարձնէր : Դատաստանը տարի մը տնկելէն ետքը երբոր վճիռը պիտի դուրս ելլէր , և հաւանականաբար հազարապետին կողմը , Պարրիշինի թագաւորական դործակալին ձեռքը նամակ մը յանձնեց , Ակոսդինի անուամբ հռչակաւոր աւաղակէ մը գրուած , որուն մէջ մահ և կրակ կը սպառնար գեղապետին՝ թէ որ իր պահանջմաներէն ետ չկենար : Գեղապետն

տոով կը յուսար ատեանը հաղարապե-
տին գէմ գրգռել, բայց նոյն միջոցին
Ակոսդինի նամակ մը դրեց թագաւո-
րական գործակալին՝ ծանուցանելով որ
սուա էր իրեն անունով գրուած նամա-
կը, և « թէ որ դանամ այս խարէու-
թիւնն ընողը, կ'աւելցընէր, վրէժս պի-
տի տունեմ » : Ասով յայտնի եղաւ որ
Ակոսդինին չէր նամակը գրողը. աէլլա
Ռէպպիաները Պարրիշիները կ'ամ-
բաստանէին, ասոնք ալ զանոնք. եր-
կու կողմէն սպառնալեաց ձայներ կը
բարձրանային, և դատաւորք չէին կըր-
նար յանցաւորն որոշել :

Այս միջոցին Ելիֆուշչից հաղարա-
պեան սարմնուեցաւ, և դատաստանին
առջև հետեւեալ կերպով սպանութեան
սրարագաները պատմուեցան : 18.. տար-
ւոյն օգոստոսի 2 ին, իրիկուան մութ
ատեն՝ կին մը որ ցորեն կը բերէր Բիէ-
դրանէրա, ետեւէ ետեւ երկու հրացանի
սլարպուելու ձայն լսեց, որ արձրկուած
էին խոր ճամբէ մը, և հարիւր յիսուն
բայլ էր իրմէն հեռաւորութիւնը : Ան-
միջապէս վերջը մարդ մը տեսաւ որ վա-
զելով այգիներու մէջ փախաւ ու գէպ

ի գեղը կ'երթար։ Այս մարդը մէկ
վայրկեան մը կեցաւ ու ետ դարձաւ
նայեցաւ։ Բայց հեռաւորութենէն չը-
կրցաւ Բիւզըրի կի՛նն որոշել անոր դէմ-
քը, թող որ բերանը որթի տերև մը
ունէր որով զրեթէ բոլոր երեսը ծած-
կուած էր։ Յիշեալ անձը ձեռքովը նը-
շան մը բրաւ ընկերոջը զոր վկայն տե-
սած չէր, ետքը այգիներուն մէջ ան-
երևոյթ եղաւ։

Բիւզըրի կնիկը ձգեց բռնը՝ վազեց
սպանութեան տեղը, և դռաւ սէլլա
Ռէպպիա հաղարապետն արեան մէջ
թափթառած՝ ընդունած երկու հա-
րուածներէն, բայց դեռ կենդանի։ Խեղ-
ճը կերկերածայն կը պատերազմէր մա-
հուան հետ, բայց բառ մը չէր կրնար
արտաբերել։ Այս պարագան ճշմարիտ
սեպեցին բժիշկները, քննելով որ վէր-
քերը թոքին հանդիպած էին։ Կիներ
վեր վերույ զինքն ու հարցմունքներ ը-
րաւ։ Հոգեարքը կ'ուզէր խօսիլ, բայց
չէր կրնար հասկըցընել միտքը, և որով-
հետեւ կը ջանար ձեռքը զրպանը խո-
թել, կի՛նն աճապարեց ու հանեց հոնկէ
գրապանակն ու ձեռքը տուաւ, վիրա-

ւորեալն առաւ լարին ու ջանաց դրել
և յաջողեցաւ ալ մեծաւ դժուարու-
թեամբ . բայց վկան կարգալ չգիտնա-
լով՝ չհասկըցաւ դրած տառերը : Հազա-
րապեանն ոգեապառ՝ Բիէդրի կնոջ ձեռ-
քը թողուց դրապանակը , ուժով մը
սխմելով զայն և արտաքոյ կարգի նայ-
ուածքով մը անոր նայելով , իրբն թէ-
ուղէր ըսել թէ սպանչիս անունն է
դրածս :

Բիէդրի կինը դեղ դառնալու միջոցը՝
Պարբիշինի գեղապետին հանդիպեցաւ ,
որ իր վինչէնդէլլոյ սրղւոյն հետ էր . և
զիշեր էր : Պատմեց կինը տեսածը .
գեղապետն առաւ ձեռքէն դրապանակն
ու սլալատը վազեց՝ պաշտօնական ըզ-
գեստն հագնելու և հետը քարտու-
ղարն ու դինուորներ առնելու : Մագ-
դաղինէ Բիէդրի վինչէնդէլլոյի հետ մի-
նակ մնալով , առաջարկեց անոր որ եր-
թան օգնեն հազարապետին , յուսալով
որ դեռ ողջ էր . բայց վինչէնդէլլոյ պա-
տասխանեց որ եթէ այսպիսի վայրկենի
մը մէջ անանկ մարդու մը քովն եր-
թար՝ որ իր ազգատոհմին մահացու
թշնամին եղած էր , մէկէն իրբն անոր

մարդասպանը կ'ամբաստանուէր : Քիչ
ատենէն գեղապետը վրայ հասաւ, հա-
զարապետը մնում գատու, գիակը վեր-
ցրնել տուաւ, և գէպքին արձանագրու-
թիւնը յօրինեց :

Պարրիշինի թէպէտ և այլայլած, մէ-
կէն հազարապետին գրապանակին վրայ
կնիքը դրաւ, և ձեռքն եղած քննու-
թիւնները զանց չըրաւ. բայց էական
բան մը դուրս չեկաւ : Երբոր մասնաւոր
գրկուած գատաւորն եկաւ, բացին գրա-
պանակը, և արխնացայտ երեսի մը վրայ
քանի մը տառեր գրուած տեսան. Ակոս-
դի . . . որով գատաւորը յայանի միտքը
դրաւ որ Ակոսդինի էր մարդասպանը :
Սակայն Աղաւնի տէլլա Ռէպպիա, սպա-
նեւոյն աղջիկը, ուղեց քննել գրապանա-
կը, և երկար ժամանակ թղթատելէն
վերջը, աղաղակեց՝ մատովն զգեղապետը
ցուցրնելով. Ահա աղիկ ատիկայ էրս-
պաննողը : Եւ սկսաւ պատմել որ քանի
մը օր առաջ հայրը նամակ մը ընդու-
նած ըլլալով իր սրդիէն, այրեր էր զայն,
բայց առաջ գրապանակին մէջ գրեր էր
Օրսոյի հասցէն, որ փոխած էր իր զօ-
րատեղին : Իսկ արդ այս հասցէն չէր

դանուէր գրապանակին մէջ, և Աղաւնի
կը հետեցընէր որ գեղապետը պատուեր
էր զայն, ուր անտարակոյս հայրն իր
սպանչին անունն ալ դրած էր, և թէ
անոր տեղը գեղապետն Ակոսդինիի ա-
նունը դրեր էր: Դատաւորն իրզը տե-
սաւ որ թուղթ մը կը պակսէր ըսած
տեղը. բայց ետքը զիտեց տեսաւ որ
ուրիշ տեղեր ալ թղթեր կը պակ-
սէին, և վկաներ ըսին որ հազարապե-
տը սովորութիւն ունէր գրապանակին
թղթերն առանկ պատուելու՝ երբոր սի-
կարը կ'ուզէր վառել. որով հաւանա-
կան կրնար ըլլալ որ անուշադրութեամբ
գրուած հասցէն ալ պատուած ըլլար:
Ասկէ զատ, ըսուեցաւ որ գեղապետը
գրապանակն առած միջոցը՝ միտն
պատճառաւ չէր կրնար կարդացած ըլ-
լալ. և թէ բնաւ տեղ մը կանկ առած
չէր պալատը մանապէն առաջ, և զինուո-
րաց զլխաւորն հետը մէկտեղ սուն մը-
տեր էր, և տեսեր էր անոր ճրագ վա-
ռելն, զգրապանակը պահարանի մը
մէջ դնելն ու կնքելը:

Երբոր զինուորաց զլխաւորը վկայու-
թիւնը լմնցուց, Աղաւնի ինքիրմէն

դուրս ելած ուղին ինկաւ և երդմամբ կը պաշտատէր որ խոստովանի թէ արդեօք կտոր մը անուն մինակ թողուցեր էր զգեղապետը : Զինուորականը քիչ մը տարակուսելէ վերջը՝ աղջկան այլայլութենէն դժուարած, վկայեց որ մօտի սենեակը գացեր էր թերթ մը թուղթ բերելու, բայց վայրկեան մըն ալ չէր ուշացած, և նոյն միջոցին որ ինքը շօշափելով միտուն մէջ կը փնտռէր թուղթը՝ գեղապետը միշտ հետը կը խօսէր : Բաց ասկէ՝ կը վկայէր որ ի դարձին նոյն տեղը գտեր էր զարխանոռոգ գրասպանակն, ուր նեւեր էր զանիկայ գեղապետը :

Պարբիշինի մեծաւ հանդարտութեամբ պատասխան տուաւ. ըսաւ որ չէր մեղադրէր տէլլա Ռէպպիա օրիորդին զայրոյթը, և բնդ հակառակն յանձն կ'առնէր ինքզինքն արդարացընելու : Յըցուց որ այն իրիկունն ինքը գեղն էր, և վինչէնդէլլոյ որդին իրեն հետ տանը դրան առջեւն էր սպանութեան միջոցը. իսկ Օսլանտուչիլոյ՝ միւս որդին՝ ջերմէ բռնուած, անկողնէն բնաւ չէր ելած : Տանը բոլոր հրացանները դուրս հանեց,

որոնց և ոչ մէկը նոր պարսպուած էր. իսկ գրասպանակին գալով, ըսաւ որ փութացեր էր կնքել ու իր փոխանորդին ձեռքն յանձնել զանիկայ, գուշակելով որ հազարապետին հետ ունեցած թշնամութեանը պատճառաւ կրնար կասկած իյնալ իր վրայ: Հուսկ ուրեմն յիշեց որ Ակոսդինի մահ սպառնացեր էր որուն որ իր անունովը թուղթ գրած էր, և թէ անշուշտ հազարապետին վրայ կասկածի գացած ըլլալով սպաններ էր:

Տէլլա Ռէպպիա հազարապետին մահունէն հինգ օր վերջը՝ Ակոսդինի դիտուորաց պզտի խմբէ մը պաշարուելով, զէնքը ձեռքը շունչը տուաւ: Վրան Աղաւնիի թուղթ մը գտան, որուն մէջ կ'երգուընցընէր զաւաղակն որ յայտնէր թէ ինքն էր արդեօք թէ չէ մարդասպանը: Ակոսդինի պատասխանած չըլլալով այս թղթին, շատերն հետեցուցին որ սիրտ չէր ըրած աղջիկանն ըսելու որ ինքն էր հօրը կեանքն առնողը: Սակայն այն մարդիկն որ Ակոսդինիի բնաւորութիւնն աղէկ կը ճանչնային, ցած ձայնով կ'ըսէին՝ որ եթէ ինքն ըրած ըլլար այդ սպանութիւնը, փոխանակ լռելու

կը պարծենար : Ուրիշ աւաղակ մ'ալ , որ Պրանտուլաչիոյ կը կոչուէր , գրով ծանոյց Աղաւնիի որ իր սլատուոյն վրայ երդուրննալով կը յայտնէր իր ընկերոջ անմեղութիւնը . բայց իր միակ պատճառն այն էր՝ որ Ակոսդինի բնաւ ըսած չէր իրեն որ հաղարասկեալին վրայ կ'սակածած ըլլայ :

Հետեանք : Պարրիչինիններն անսլարտ ելան . դատաւորը դովեստներ տուաւ զեղապետին , և զեղապետն ալ այս առթիւ ետ կեցաւ ջրոյ վտակին վրայ ըրած պահանջմունքէն :

Աղաւնի պաշխադաւ մը յանկարծախօսեց հօրը դիակին վրայ՝ բարեկամաց ներկայութեանն առջև , անոր մէջ Պարրիչինիններուն դէմ ունեցած բոլոր առեղութիւնը դուրս հանեց և յայտնապէս սպանիչ կոչեց զանոնք , միանգամայն եղբօրը վրէժխնդրութիւնը կը սպառնար անոնց : Այս այն պաշխադան էր , զոր նաւաստին Լիւդիայի առջև կ'երգէր . աշխարհը ամէն դիտէր զայն Գորսիգայի մէջ : Երբոր հօրը մահը լսեց Օրսոյ , որ այն միջոցին հիւսիսային Գաղղիա կը դաժնուէր , առժամանակեայ

հրաժեշտ մը խնդրեց, բայց չկրցաւ
 ձեռք ձգել: Սկզբան քրոջմէն թուղթ
 մը առնելով՝ Պարրիշինի աղգատահմն
 յանցաւոր սեպեց. ետքը դատաւարա-
 նական քննութեան ամէն թղթերուն
 օրինակն ընդունելով և դատաւորէն ալ
 մասնաւոր նամակ մը, գրեթէ բոլորա-
 վին համոզուեցաւ որ Ալուադինի էր մե-
 ղապարտը: Ամէն իրեք ամիսը մէյ մը
 Ալուանի թուղթ կը գրէր իրեն և կը
 կրկնէր իր կատկածներն՝ զօրանք ինքը
 հաւատարիք կ'անուանէր: Օրաց թէպէտ
 չէր հաւտար, բայց զօրախղայի արխան
 երակներուն մէջ կը բորբոքէր, և եր-
 բեմն քիչ կը մնար որ իր քրոջ կարծիքէն
 ըլլար: Հանդերձ այսու՝ ամէն անգամ
 որ կը պատասխանէր Ալուանիի՝ կ'ըսէր
 թէ իրեն բերած պատճառներն հա-
 տատուն հիմ մը չունէին և հետեաբար
 հաւատք ընծայել չէր ըլլար անոնց. և
 կ'արդիւնէր որ այն նիւթին վրայօք մէյ
 մ'ալ չգրէ իրեն. բայց 'ի զուր: Այս
 կերպով երկու տարի անցնելէն վերջը,
 Օրաց կէս թոշակով հրաժեշտ ընդու-
 նեցաւ և դարձաւ իր հայրենիքը, ոչ թէ
 վրէժ առնելու դիտմամբ անոնցմէ՝ որ

ինքը միտքը անմեղ դրած էր, հապա-
իր քոյրն ամուսնացընելու համար և իր
սղգտիկ ստացուածքները ծախելու, թէ
որ կարենար անոնցով այնչափ ստակ
ձեռք ձգել՝ որ կարենար ցամաք երկիր
ապրիլ:

է

Երկրորդ օրն Օրսոյ խմացուց որ Այ-
աչխոյէն Բիէդրանէրա սլիտի երթար-
չեմ գիտեր արդեօք Աղաւնիին վայրենի
կերպերէն ամբշնարով կ'ընէր առ բանս,
թէ իրեն քրոջ տեսութեամբն հայրե-
նական տան յիշատակը բորբոքեր էր
օրտին մէջ: Սակայն հազարապետէն
խոստմունք տուաւ որ Պատիւա դացած
ատենը իր տունն հանդիպի, և ինքն ալ
անոր խոստմունք տուաւ որ այժեամբն,
փասիաններ, կլինճեր, և այլն, որոսկ կու-
տայ:

Ճամբայ ելլելու նախընթաց իրիկու-
նը, փոխանակ օրտի երթալու՝ ուղեց որ
ծովածոցին վրայ ժուռ դան: Աղաւնի
հետերնին չգնաց. հազարապետն ալ
միակերպ կը հեռանար երկու երիտու-

սարգայ քովէն՝ բանի չեկող թռչուններու վրայ հրացան սլարակելու համար, դէպ 'ի Յունաց մատուռը կ'երթային, ուսկից ծովածոցին գեղեցկագոյն դիրքը կը տեսնուի, բայց առանց ոչ գնելու գեղեցկութեանը: Պահ մը լռութենէ ետքը՝ հարցուց Օրսոյ ցլխդիւս.

— Ի՞նչպէս կ'երևայ քեզի քոյրս:

— Շատ հաճեցայ, պատասխանեց աղջիկը, և վրայ բերու խնտալով թէ՛ Քեզմէ աւելի իրեն հաճեցայ, որովհետեւ իրօք գորսիգացի է ինքը, իսկ դու շատ կրթեալ վայրենի ես:

— Շատ կրթեալ... քնդ հակառակն գիտնաս որ քանի որ ոտքս աս կողմոյն վրայ դրի, սկսայ վայրենանալ: Հազարու մէկ ահաւոր մտածութեամբք սլաշարուած կը տանջուիմ, անոր համար անտպառա քաշուելէն առաջ պէտք ունէի որ հետդ մէյ մը խօսիմ:

— Կը տեսնաս քրոջդ համակամութիւնը. քեզի օրինակ ան:

— Մի խարուիր, քոյրս համակամութիւն չունի. իրաւ դեռ խօսք մը խօսած չէ հետս, բայց աչքին ամէն մէկ նայումքէն հասկըցայ ինչ ուղեղն ինծմէ:

— Ի՞նչ է նայինք ուզածը :

— Պղտի բան մը միայն . կ'ուզէ փոր-
ձեմ որ արդեօք հօրդ հրացանը կարա-
ներու պէս մարդ ալ կրնայ սպաննել :

— Ո՛հ, ի՞նչ ահաւոր մտածութիւն է
քուկդ . քոյրդ քեզի բան մը չէ ըսած :

— Թէ որ ինքը վրէժխնդրութեան
փափաքանօք լեցուած չըլլար, զիս տե-
սածին պէս հօրերնուս վրայ խօսած
կ'ըլլար, և անոնց անունը կու տար՝ զօ-
րոնք ինքը — անիրաւ տեղը՝ դիտեմ —
հազարապետին մարդասպանքը կը սե-
պէ . բայց ինքը բերանը չբացաւ . Պէտք
է գիտնաս որ մէք Գորսիգացիքս վար-
պետորդի ենք . Աղաւնին գիտնալով որ
դեռ բոլորովին իր ձեռքը չեմ, չուզեր
աչքս վախցընել, որպէս զի չըլլայ որ
փախչիմ . բայց երբոր մէյ մը գահավի-
ժին ծայրը տանի հասցընէ զիս, և զլուխս
սկըսի պտըտիլ, ան ատեն կը հրէ զիս
անդունդին մէջ :

Այս ըսելէն ետքը՝ Օրսոյ հօրը մա-
հաւանը քանի մը պարագաները պատ-
մեց Ախդիս օրիորդին, սրանցմով ինքը
հաստատա միտքը դրած էր թէ Ակոսդի-
նի էր մարդասպանը . — Բայց կարելի

չեղաւ համոզել զԱղանի, վրայ բերաւ Օրսոյ, ինչպէս վերջի նամակէն տեսայ, Պարրիշիններուն մահն երգուընցած է, և... տես վրայ ունեցած վստահութիւնս... և թերեւ անոնք հիմա այս աշխարհիս մէջ չէին ըլլար, թէ որ նախապաշարմամբ միտքը դրած չըլլար որ վրէժխնդրութեան գործադրութիւնն ինծի կ'ընայ՝ իբրեւ զլուխ ընտանեաց և իբրեւ պարտաւորեալ ի պատուոյս:

— Իրաւքնէ գրոյրդ կը զբաւարտեա:

— Դու իսկ չըսիր թէ գործիդացի է. ուստի ուրիշ գործիդացւոյ ընտելութիւնն ունի ինքն ալ... Գիտեա ինչու համար երէկ տխուր էի:

— Ձէ. բայց քիչ մը ատենէ վեր մերթ ընդ մերթ մաղձատութիւններ կ'ունենաս. մեր ճանչուորելուն առաջին օրերն աւելի դուարթ էիր:

— Երէկ, ընդ հակառակն, սովորականէն աւելի ուրախ և գոհ էի. որովհետեւ տեսայ քու ընտանութիւնդ քրոջս հետ... ետքը հազարապեան ու ես նաւակով կու դայինք. գիտեա ինչ զուրցեց անդգամ նաւաւարներէն մէկը. « Ծառ վայրի կենդանիներ սպաննեցիր դու՝

Օրս' Անտոն, բայց պիտի տեսնես որ Օսլանտուշչիոյ Պարրիչինին քեզմէ աւելի կարիճ որսորդ է :

— Ի՞նչ կայ որ այս խօսքերուն մէջ միթէ միտքդ դրեր ես որ արտաքոյ կարգի որսորդ մըն ես :

— Բայց չեմ հասկընար որ անզգամը կ'ուզէր բսել թէ Օսլանտուշչիոն սպաննելու չափ կարիճ չեմ :

— Վախ կը ձգես վրաս, կ'երեւայ որ ձեր կզղւոյն օդն ոչ միայն տենդ կը բերէ, այլ և կը խենթեցընէ զմարդ : Բարեբաղդարար քիչ տատենէն մենք ճամբայ պիտի ելլենք հոստեղէն :

— Բայց առաջ Բիւդրանէրա պիտի հանդիպիր, ինչպէս որ քրոջս խոստացար :

— Իսկ թէ որ յանկարծ այս խոսամունքնիս չպահենք, անտարակոյս ահազին վրէժխնդրութիւն մը պիտի վրըժի դու խնիս :

— Կը յիշեմ հօրդ մէկալ օր պատմածն հնդիկներու վրայ, որ հնդկացին ընկերութեան քաղաքապետներուն կը սպառնան ինքզինքնին անօթութեամբ սպաննելու՝ թէ որ իրենց աղերսանքներուն մօտիկ չընեն :

— Կ'ուզես ըսել որ դու ալ ինքզինքդ անօթութեամբ կը սպաննես . բայց չեմ հաւտար . շատ շատ օր մը անօթի կը կենաս , ետքը Աղաւնի անանկ համով պրոշչիոյ՝ մը կու տայ քեզի , որ չես դիմանար ու կ'ուտես :

— Ծաղր կ'ընես զիս . բայց պէտք չէր ասանկ վարուելիւ հետս : Դու միայն պէտք էր արդիւլելիւ որ չխենթենամ , դու իմ առաջնորդս էիւ . իսկ հիմա . . .

— Զքեզ ամուր բռնելու համար՝ քու անձնական և զինուորական պատիւդ կարծեմ բաւական պէտք է ըլլայ . . . և թէ որ կ'ուզես նէ՝ քու առաջնորդիդ յիշատակը :

— Ի՞նչ , արդեօք իմ միտս ալ կը մըտածես :

— Մտիկ ըրէ , ըսաւ այն ատեն օրհարդը . տղայ ես , տղու պէս վարուիմ հետդ : Պղտիկութեանս միջոցը՝ մայրս աղուոր մանեակ մը տուաւ ինծի , որուն կը ցանկայի մեծապէս , բայց ըսաւ . — Ամէն անգամ որ վիզդ կ'անցընես այս մանեակն ,

Վ Տեսակ մը եփած պանիր է սերով , որ Դորսիդայի յատուկ է :

յիշէ որ դեռ գաղղիարէն չեմ գիտեր :
Մանեակին յարգը քիչ մը կորսուեցաւ
առջեւ , որովհետեւ խղճմտանքի առիթ
մը կ'ըլլար ինծի , բայց գործածեցի զայն
ու սորվեցայ գաղղիարէնը : Կը տեսնեմ
սա մասնին . եղիպտացի ակունք մ'է ,
բուրգի մը մէջ դանուած՝ ինչպէս կ'ը-
սեն : Վրայի սրբազրերը դեղեցիկ նշա-
նակութիւն մը ունին . շիշը՝ մարդկային
կեանքը կը նշանակէ . իսկ վահանն ու
նիզակ բռնող ձեռքը կռիւ , պատերազմ :
որով կ'ուզէ ըսել թէ կեանքը պատե-
րազմ մըն է : Ահաւասիկ այս մասնին
քեզի կու տամ . երբոր միտքդ գորսի-
գացի գէշ մտածութիւն մը զայ , նայէ
անոր վրայ և միտքդ բեր որ կրից ար-
ւած պատերազմին յաղթելու է : — Կար-
ծեմ քարոզելու բաւական կերպ ունիմ :

— Կը խոստանամ որ . . .

— Նայէ որ գրեզ կախել չտա , ը-
սա լիւղիա խնտալով . ու դէպ 'ի հօրը
վազելով՝ Հայր իմ , զուրցեց , ձգէ խեղճ
թռչուններն , ու եկուր մեզի հետ բա-
նաստեղծէ Նաբոլէոնի քարայրին մէջ :

Ը

Ո՛րք է իցէ բաժանումն հանդիսաւոր և մսեմ տեսարան մըն է, թէպէտ քիչ ժամանակի համար ըլլայ հեռաւորութիւնը։ Օրսոյ որովհետեւ առաւօտանց շատ կանուխ ճամբայ պիտի ելլար քրոջն հետ, առջի իրիկուընէ հրաժեշտի բարեւ տուաւ Լիւդիոյ, չյուսալով որ անկէայ իր սովորական ժամանակէն առաջ անկողնէն ելլէ։ Բայց շատ դարմադուերորդ երկրորդ առաւօտն հաղարապեաին հետ սուրճ խմելու ատենը՝ Լիւդիա Աղաւնիի հետ ներս մտաւ։ Այնչափ մեծ բան էր անդդիացի կնոջ մը՝ մանաւանդ Նէվիլ օրիորդին համար առաւօտեան ժամը հինգին ելլելն, որ Օրսոյ

— Շատ կը ցաւիմ, ըսաւ աղջիկան, որ ասանկ նեղութիւն յանձն առեր ես. անտարակոյս քոյրս արթնցուցած է ըզքեզ՝ թէպէտ ես ապրապրած էի իրեն որ հանդիսաւ թողու. ո՞ր գիտէ ինչերը քսիր մտքէդ մեր վրայդ։ Թերեւ հիմա կ'ուզես որ կախուած ըլլամ։

— Չէ, պատասխանեց օրիորդը ցած

ձայնիւ և խտալերէն , որպէս զի հայրը
չհասկընայ : Տեսնելով որ երէկ իրիկուան
ըրաժ անմեղ կատակներու համար
վշտացար , չուզեցի որ գէշ համարամամբ
բաժնուիս : Ի՞նչ ահաւոր մարդիկ էք
դուք Գորսիգացիք : Բարի ճանապարհ
ուրեմն . յուսանք քիչ ատենէն տես-
նուելու :

Օրսոյ պատասխանն չտուաւ . և իրա-
բու ձեռքը սխմեցին : Ան միջոցին Աղաւ-
նի մօտեցաւ իրեն , պատուհանի մը առ-
ջն տարաւ զինքն և Վեճհարոյին տակը
պահած մէկ բան մը ցուցընելով՝ վայր-
կեան մը ցած ձայնիւ հետը խօսեցաւ .

— Քոյրս , բաւ . Օրսոյ՝ Նէվիլ օրիոր-
դին , նոր տեսակ ընծայ մը կ'ուզէ ընել
քեզի . տակայն դիմեաւ որ Գորսիգա-
ցիքս ուրիշ մեծ ընծայ չունինք տալու՝
բայց եթէ մեր սէրն որ բնաւ չպակսիր :
Քոյրս կ'ըսէ ինձի որ այս դանակին ըզ-
մայլեր ես . և անանկ յարդ կու տայ ինքն
ասոր՝ որ հրաման կը խնդրէ ինձմէ քե-
զի ընծայելու . ես ալ կը տարակուսիմ
թէ ասմ' արդեօք , որովհետեւ կը վա-
խեմ' որ յանկարծ կը խնտաւ մրանիս :

— Ընտիր դանակ մըն է , բաւ . Լիւ-

դիւա . բայց ձեր աղգատուհմին զէնքն ըլ-
լալով՝ չեմ կրնար ընդունիլ :

— Հօրս դանակը չէ , աղաղակեց Ա-
ղաւնի . թէոգորոս թագաւորին տուածն
է մօրս մէկ աղգականին : թէ որ կ'ըն-
դունիս , մեզի շատ ախորժեղի բան կ'ը-
նես :

— Տես , մի արհամարհեր թագաւորի
մը դանակն , ըսաւ Օրսոյ :

Ալուղիոյ փորձութիւնն եկաւ . որով-
հետեւ դիտէր թէ ի՞նչ մեծ հետաքրք-
րութեան նիւթ սխալի ըլլար իր լոն-
տրայի Ս . Յակոբի կրտսերսակին ընա-
կարանին մէջ թէոգորոսի դանակը :
Ուստի առաւ ձեռքը դանակը , բայց
միանգամայն տարակուսանքով մը զու-
ղեց Աղաւնիի . — Աղնիւ Աղաւնի , սիրտս
սուաջ չերթար թող տալու որ անզէն
երթաս :

— Եղբայրս հետո է , պատասխանեց
աղջիկը սրածենեկոտութեամբ , և հօրս
տուած պատուական հրացանն ունինք :

— Օրսոյ , լեցուցիր զանիկայ :

Նէվիլ օրիորդն ընդունեցաւ դանա-
կը , և Աղաւնի ժողովրդական նախա-
պաշարմամբ՝ փող մը պահանջեց իրմէ

իրբե վճարք, որպէս զի հաստու ղէնքը
փառս մը չբերէ իր բարեկամութեան :

Վերջապէս բաժնուելու վայրկեանն ե-
կաւ . Օրսոյ նորէն օրիորդին ձեռքը սրխ-
մեց , իսկ Աղաւնի համբոյր տուաւ : Սրա-
հին պատուհանէն տեսաւ Լիւդիա եր-
կուքին ձի հեծնալը . և առաջին անգամ
Աղաւնիի աչքերուն մէջ չարագուշակ
ուրախութիւն մը նշմարեց : Տեսնելով
դորսիդացի կտրիճ ու անձնեայ օրիոր-
դը՝ բարբարոսական պատուոյ մը դա-
ղափարով մոլեալ, հպարտութիւնը ճակ-
տին վրայ նստած , շրթունքը հեղնա-
կան ժպիտով մը ծռած , և զինեալ եղ-
բայրն հետն առած՝ իրբե թէ ձախորդ
արշաւանքի մը տանելու համար , Լիւ-
դիոյ միտքն եկաւ Օրսոյի վախը . և ե-
րևակայեց մտքին առջև որ երիտասար-
դը կորատեան կը դիմէր : Այս վայրկե-
սին Օրսոյ գլուխը վեր վերուց ու տե-
սաւ զԼիւդիա , և չեմ գիտեր՝ արդեօր
անոր մտքէն անցածը գուշակելով՝ թէ
վերջին բարե մը տալու համար , առաւ
եղիարտացի մատնին , զոր շղթայէ մը կա-
խած էր , ու համբուրեց : Լիւդիա պա-
տուհանէն ներս քաշուեցաւ . ետքը քիչ

ատենէն նորէն հոն երթալով՝ տեսաւ որ քոյր եղբայր կը հեռանային իրենց պղտիկ ձիերուն արշաւասոյր ընթացքովն ու դէպ 'ի լեռները կ'երթային : Կէս ժամ՝ ետքը՝ հաղարատակաւ գիտաւ իմ ցրցուց զանոնք Լիւդիոյ որ ծոցին վերջին ծայրն հասած էին , և Օրսոյ միակերպ գլուխը դէպ 'ի քաղաքը կը դարձնէր : Քիչ ատենէն ճահիճներուն ետեն աներկութեամբ :

Լիւդիա ինքզինքը հայրիւ մէջ նայեցաւ ու դէմքը տժգոյն դառաւ : Անկողնին վրայ նետուեցաւ և ուղեց քուն ըլլալ , բայց չկրցաւ , և ետեւէ ետեւ այլ և այլ զգացմունքներ կը խօսէին փոփոխակի սրտին մէջ : Մենք ալ թողունք զինքը որ խօսի :

Թ

Այն միջոցին դեռ Օրսոյ և Աղաւնի ճամբանին առաջ կը տանէին : Առջի բերան ձիերնին վազցուցած ատեննին չկրցան իրարու հետ խօսիլ , բայց երբ զառիվայրերէ ելելու միջոցը կենդանիները կամաց կը քաղցրնէին , Այսպէս

չիոյ թողուցած բարեկամներնուն վրայ
խօսք կը բանային : Աղաւնի գովեստով
կը խօսէր լիւդիոյ շնորհալի կերպին
վրայ . ետքը հաղարապետին հարուստ
ըլլալն ուղեց իմանալ , և թէ արդեօր
լիւդիա իր միածին աղջիկն էր : Ինծի
անանկ կ'երեայ , կը զուրցէր Աղաւնի ,
թէ սըր Նէվիլ շատ զուժ ունի վրադ . . .

— Օրսոյ լուռ կեցաւ . . . մեր ազգա-
տահմն ալ ատենօք հարուստ է եղեր ,
սոյսօրուան օրս ալ նշանաւորներէն մէկն
է կղզւոյս մէջ : Աղնուականութիւնը՝
գաբորալ ցեղերուն մէջ միայն մնացած
է հիմա , և մենք հնազոյններէն մէկն
ենք : Գիտե՞ս , Օրսոյ . թէ որ ես քու տեղը
ըլլայի , շիտակէ շիտակ լիւդիան կը խընդ-
րէի հօրմէն հարսնութեան . (Օրսոյ ու-
սերը թօթիկաց) : Իրեն օժտովը ֆալսէդ-
ոյի անտառը կը գնէի և մեր բնակու-
թեան մօտ եղած այգիները , և տաշած
քարէ ալ աղուոր տուն մը կը շինէի :

— Խենթեցեր ես , Աղաւնի , սպառա-
խանեց Օրսոյ՝ ձին վաղցընելով :

Այս կերպ խօսակցութեամբք շատ
մը ճամբայ ընելնէն վերջը , գեղ մը հա-
սան Պոդոնեանոյի մօտ , ուր ուղեցին

ճաշել և դիշերն անցընել բարեկամի մը տուն : Մեծ մարդասիրութեամբ ընդունուեցան . Գորսիդացւոյ հիւրասիրութիւնն աղէկ ճանչնալու համար՝ պէտք է փորձով տեսնել : Երկրորդ օրը բարեկամին հետերնին ընկերեց փարսախ մը տեղ , և բաժնուելու ատենը

— Կը տեսնա՞ս , ըսաւ Օրսոյի , սա անտառն և վաքին . մարդ մը թէ որ ձախորդ դործողութիւն մը բրած ըլլայ՝ տասը տարի հանգիստ անոնց մէջ կրնայ պահուրտիլ ու աղատիլ զինուորաց ձեռքէն : Այս անտառները կ'երթան կըմիաւնան վիցցափոնոյի անտառին հետ , և թէ որ պահուրտողը բարեկամներ ունենայ Պոգոնեանոյի կամ շրջակայից մէջ , իր կենաց ամէն սխառոյթը կը դըտնայ : Ի՞նչ գեղեցիկ հրացան ունիա . անշուշտ շատ հեռուն կը նետէ ասիկայ , ես կարծեմ որ կինճէն զատ ուրիշ բան ալ կրնաս սպաննել ասով :

Յետոյ գրկախառն համբուրիւ բաժնուեցան իրարմէ , և խրաքանչիւրն իր ճամբան դնայ : Մեր ճանապարհորդքը մծտեցան Բիւզրանէրայի , և երբ նեղ կիւրճէ մը սխաի անցնէին , եօթը ութը

հոգի տեսան հրաշաններով զինեալ, և բոնցմէ մէկ երկուքը քարերու վրայ նշուտեր էին, այլք խոտին վրայ պատկեր, իսկ մնացածները ոտքի վրայ և պահպանութեան հետ կ'երեւային. ձիերնին ալ իրենցմէ քիչ հեռու կ'արածէին։ Աղաւնի սղախի գիտակով մը զննելէն վերջը,

— Մեր մարդիկն են, աղաղակեց տրախութեամբ. բիւրուշչիոյ ճիշդ կատարեր է առած հրամանը։

— Ո՞ր մեր մարդիկը։

— Մեր հովիւներն են. երկու որ առաջ բիւրուշչիոն գրկեցի որ երթայ ժողովէ այս կտրիճներն, որպէս զի քեզի ընկերեն մինչեւ տուն. որովհետեւ չվայրեր որ առանց բաղմութեան մտնաս բիւրուշչիոն. թող որ Պարբիշչիններուն ձեռքէն ամէն բան կու գայ։

— Աղաւնի, ըստ Օրոյ խոստութեամբ, ես քանի հեղ զուրցեցի որ Պարբիշչիններուն և քու անհիմն կասկածներով վրայ չխօսիս հետս։ Դս չեմ ուզեր ծիծաղելի բլլալ առանկ դատարկ մարդկանց խմբի մը հետ տունս մտնալով, և կը դարմանամ ինչպէս ժողովեր ես զասնը առանց ինձի խմաց տալու։

— Եղբայր իմ, մոռցիր եռհայրենիքդ .
ինձի կ'ընայ վրադ հակելն երբոր դու
անխառնամութեամբ վառանդի մէջ կը դնես
անձդ . ինչ որ բրի՛ պէտք էր ըրած ըլ-
լայի :

Նոյն միջոցին հովիւները տեսան զի-
րենք , և ձիերնին հեծնալով՝ իրենց ընդ-
առաջ ինչան կայծակի պէս :

— Կեցցէ՛ Օրս' Անտոն , պուռայ առայդ
ծերունի մը ճերմակ մօրուքով , որ դու-
սիգացի չուխայէ կնդդաւոր վերարկու-
մը առած էր վրան՝ իր այծերուն մար-
թէն աւելի հաստ : Ճիշդ հօրը կը նմա-
նի . միայն աւելի բարձրահասակ և ա-
ւելի զօրաւոր է : Ի՛նչ ընտիր հրացան .
այս հրացանին վրայ պիտի խօսուի ,
Օրս' Անտոն :

— Կեցցէ՛ Օրս' Անտոն , աղաղակեցին
ամէնքը միասերան : Գիտէինք որ վեր-
ջապէս կու գայ ինքը հոս :

— Ա՛հ , Օրս' Անտոն , զուրցեց աղիւ-
սի դունով յաղթանդամ հովիւ մը , ի՛նչ
ուրախութիւն պիտի զգար հայրդ թէ
որ հիմա հոս ըլլար գրեզ ընդունելու :
Ազնիւ անձ էր . դու այսօր զինքը տե-
սած կ'ըլլայիր՝ թէ որ խօսքիս մոտիկ ը-

բաժնի բլրար, թէ որ թող տուած բլրար
որ ճիւղափշէի բանը բնեցընեմ. . . կըսա-
րի՞ն մարդը մախկ չըրաւ ինձի. բայց հի-
մա աղէկ խմայած է որ ես իրաւունք
ունէի անանկ խօսելու :

— Բան մը չէ, սրտատախանեց ծերու-
նին. ուրիշ վնաս մը չկայ՝ բայց եթէ քիչ
մը աւելի սպասած կ'ըլլայ ճիւղափշէն :

— Կեցցէ՛ Օրս'Անտոն, սխալացին դար-
ձեալ ամէնքը միասրան և տաւր տա-
ռերկու հրացան սպարապուեցան :

Օրաց առջի բերան չկրցաւ բերանը
բանալ բաղմունքեան մէջ, որ չորս կող-
մին առեր էին և ամէնքը մի և նոյն մի-
ջոցին խօսելով՝ ձեռքը կ'աղէին թօթ-
վել : Վերջապէս հրամայողական և սու-
տող կերպով մը

— Բարեկամք, ըսաւ, շնորհակալ եմ
ձեր՝ իմ և հօրս վրայ ցրցուցած սիրոյն,
բայց չեմ ուզեր որ մէկը ինձի խոր-
հուլոց տայ, ես գիտեմ՝ ընկելիս :

— Իրաւունք ունի, իրաւունք ունի,
դռնեցին հովիւները : Բաւական է դիտ-
նաւ որ մէկը քուկդ ենք :

— Գիտեմ, բայց հիմա մարդու պէտք
չունիմ, որովհետեւ առնա վտանգի մէջ

չէ : Ձեզ տեսնեմ, ելէք ձեր այծերուն
դայէք . եւ Բիւշդրանէրայի ճամբան դի-
տեմ, առաջնորդի պէտք չունիմ :

— Բնաւ մի վախճար, Օրս' Անտան,
բաւ ծերունին . անունք այսօր չեն հա-
մարձակիր երկնալու : մակը կը փայլե-
ծակը կը մանայ՝ երբոր կատուն դաւա
կ'ելլէ :

— Կատու դու եւ , ճերմակ մօրուք ,
պատասխանեց Օրայ : Խնչ է անունդ :

— Խնչ , չեն ճանչնար դիւ , որ այնչտի
անդամ խածնող Զորայս վրայ առեր
եմ դրեղ : Միտքդ չիզար Բայ կրկնփոն,
կարիճ մարդ է , խնչպէս կը տեսնես , և
հողում ու մարմնով տէլլա Ռէտրպիա-
ներուն հետ է : Երբոր հրացանդ խօսի
օր մը , խօսք մը դուրսէ՝ ձեռքի ծեր հրու-
ցանա , որ իր տիրոջն հասակակից է ,
բաւ չկենար , ապահով եղիր , Օրս' Ան-
տան :

— Աղէկ , աղէկ . բայց հիմա դայէք
ու թող առէք որ մենք ճամբանիս շա-
րունակենք :

Վերջապէս հովիտներն հեռացան ,
բայց մերթ ընդ մերթ ճամբուն բարձր
տեղերը կանկ կ'առնէին նայելու համար

թէ արդեօր դարանի նատողներ կային ,
 և միշտ կը ջանային Օրացի և իր քրոջը
 մօտ ըլլալու , որպէս զի պէտք եղած ա-
 տեն օգնութեան հասնին : Եւ ծերունին
 Բարդ կրիֆֆայ կ'ըսէր ընկերացը . Ես
 հասկըցայ Օրացի միտքը . մտքի գրածը
 չտղեր ըսել . բայց անշուշտ պիտի ընէ :
 Բարբառիին հօրն ելած է : Ես խօսք կու
 տամ որ ամիս մը չերթար՝ դեղատեղին
 մերթէն տիկ մը կրնայ շինուիլ :

Առանկով Օրաց տեղա Ռէպրպիա մը-
 տա իր գեղն և հասաւ իր գարաջադ
 հարց հին տունը : Տեղա Ռէպրպիանե-
 րուն կողմնակիցները , որ երկայն տունէ
 'ի վեր անդլուխ մնացած էին , բազմու-
 թեամբ ընդառաջ եկեր էին , և գեղին
 բնակիչներէն անոնք՝ որ չէզոք էին՝ դու-
 ներնուն առջեր կեցած , անոր անցնելը
 տեսնալ կ'աւզէին . իսկ Պարրիշինները
 տուներնին քաշուած՝ վանդակաւիւղկե-
 րուն մէջէն կը նայէին :

Բիէգրանէրա գեղը անկանոն ձևով
 շինուած է , ինչպէս Գորաիդայի բոլոր
 գեղերը , աներն առդիս անդին զրուած
 են պղտի սարահարթի մը վրայ : Գեղին
 մէջտեղը մեծ կաղնի ծառ մը բարձրաւ

յամ է . քովը կրանխաւեայ աղբիւր մը ,
 ուր փայտեայ խաղովակով մնտիկ տկուն
 քէ մը ջուր կու գայ : Այս հասարակաց
 օդամակար շինուածքը տէլլա Ռէպպիա
 ներուն ա Պարրիչինիներուն արդիւնքն
 է . բայց ասով չկարծուի որ ատենօք այս
 երկու ցեղերուն մէջ սէր և խաղաղու
 թիւն կը տիրէ եղեր . ընդ հակառակն՝
 նախանձաւ պատճառաւ բրած են այս
 բանա : Տէլլա Ռէպպիա հազարապետը
 պզտի դու մար մը գրամց զրկեր էր զխ
 դական բարեկարգութեան գլխաւորաց՝
 աղբիւրի մը շինութեանն համար . աս
 տեաներով Պարրիչինի փառատարանն ինքն
 ալ ասակ զրկեց , և երկուքին նախան
 ձորդութենէն օգուար Բիէզրանէրացի
 եղաւ : Կապնիին և աղբիւրին քով դա
 տարկ տեղ մը կայ՝ զոր հրապարակ կը
 կոչեն , ուր պարապօրդները կը ժող
 փոխն իրիկաւան դէմ . երբեմն թուղթ
 կը խաղացուի հան , և տարին անգամ
 մը՝ բարեկենդանի մէջ՝ պար կը բանեն :
 Հրապարակին երկու ծայրերը մէյմէկ
 կրանխաւեայ շէնք կայ՝ աւելի բարձր քան
 թէ լայն , և են տէլլա Ռէպպիաներուն
 և Պարրիչինիներուն աշտարակները :

Ճարտարապետութիւննին նոյն, բարձրութիւննին ալ նոյն, որով կը տեւնուի որ բաղդն ինչուան այն ատեն հաւասար բռնած էր երկու աղգատոհմերը:

Գէշ շրջար կարծեմ բացատրելը թէ ինչ են այս աշտարակ ըստածները: Փառակուսի շէնք մ'է՝ գրեթէ քառասուն տար բարձրութեամբ. դուռը նեղ է և հողէն ութը տար բարձրութեամբ, ուր շխտակ սանդղէ մը կ'ելլըցուի: Դրան վրայ դուռն ելած պատուհան մը կայ, որուն տակէն ծակ մը բացուած է. ան ծակէն սաւանդ փառնուի՝ ներս դալ ու զոյ թշնամի մը կրնայ սպաննուիլ: Պատուհանին և դրան միջոցին վրայ երկու վահանակ կայ, որոնցմէ մէկուն վրայ տուննոր ճենափայի խաչը քանդակուած էր. իսկ մէկային վրայ տանուէր աղգատոհմին կնիքը կը տեւնուի: Պատուհանին շրջանակին և վահանակներուն վրայ հրացանի դնտակներու հետքեր կային. այս պարագայն ալ գիտնալէն վերջը՝ Գոլտիդայի միջին դարսրնակարանի մը գոգտփարն առած կ'ըլլայ ընթերցողը: Մտացայ բսելու որ ընտկութեան շէնքերն ալ աշտարակներուն

հետ միացած կ'ըլլան, և երբեմն ներքին հաղարդակցութիւն ունին :

Տէլլա Ռէպպիաներուն աշտարակին ու տունը Բիէզրանէրայի հրապարակին հիւսիսային կողմը բռնած են . իսկ Պարրիչինիներուն աշտարակն ու տունը՝ հարասային կողմը : Հիւսիսային կողմին աշտարակէն մինչև աղբխրը՝ տէլլա Ռէպպիաներուն ճամելիքն է, իսկ դիմացի կողմը՝ Պարրիչինիցեղին : Հաղարդակալին կնոջ թագմանէն ետքը՝ ոչ երբեք երկու աղգատոհմից անձինքներէն մէկը մէկալ ցեղին ճամելեաց վրայ տեսնուեր էր : Օրսոյ շխտակ երթալ ուղեւով՝ դեղապկալին տանն առնէն պիտի անցնէր . բայց Աղաւնի խմաց տուաւ և բռնադատեց որ նեղ փողոց մը մանան, որպէս զի չստիպուին հրապարակէն անցնիլ տուն մանելու համար :

— Ինչո՞ւ համար նեղութիւն պիտի քաշեմ, պատտախամեց Օրսոյ . հրապարակն ամենուան չէ : — Ըսաւ և ձին առաջ քշեց :

— Կարիճ սիրտ, ըսաւ ինքնիրեն Աղաւնի : . . . Ո՛վ հայր իմ, վրէժդ պիտի տեսնուի :

Հրապարակին որ հասան, Աղանի Պարրիշիններուն տանն աւելորդ մէջ անցաւ, և միշտ աչքը անկած կը նայէր թշնամեաց պատուհաններուն վրայ: Տեսաւ որ պատնիշով ամրացուցեր էին, և պատուհաններուն վարի կողմը մեծ կոճղերով դոցերով՝ վերերէն նեղ ծաղկեր բացեր էին, որպէս զի եթէ յարձակմունք ըլլայ վրանին՝ կարենան ապահովութեամբ յարձակողներուն վրայ հրացանն արարել:

— Վստմարդիկ, բռաւ Աղանի: Տես, եղբայր իմ, սկսեր են ներս քաշուիլ. բայց որ մը օգտք է դուրս ելլեն:

Օրացի՝ հրապարակին հարաւային կողմէն անցնիլը մեծ տառաորութիւն բրաւ Բիւզրանէրայի բնակչաց վրայ, և յանդգնութիւն սեպուեցաւ: Չէղոր կեցողներուն համար մեծ խօտակցութեան նիւթ մը եղաւ այս բանն՝ իրիկունը կաղնի ծառին տակ ժողովուած ատեննին:

— Աղէկ որ, կ'ըսէին, Պարրիշինին արդարք հոս չէին, չէ նէ՝ անոնք հօրերուն ալէս համբերող չեն, և թերեւ իրենց թշնամացի յանդգնութիւնը կը պատժէին նոյն միջոցին: — Միաբերնիլ

պահեցէր, աղար, ինչ որ ձեզի հիմա
պիտի ըսեմ, զարցեց ծերուն մէկն որ
դեղին պատգամն էր. այսօր Աղանի
դէմքը դիտեցի. անոր դիտան մէջ բան
մը կը պարտի: Օգուն մէջ փառօղի հա-
տեր կ'առնեմ. թիչ ատենէն սղանդա-
նայի միտ աժանն զնով պիտի ծախուի
Բիւզըրանէրայի մէջ:

ժ.

Օրաց մատաղ հասակին մէջ բաժ-
նաւոր ըլլալով հօրմէն, չէր հանչցած
զանկիայ: Տասնըհինգ տարուան էր Բիւ-
զրանէրայէն Բիւզա գացած միջոցն ուս-
ման դրուելու համար. հոնկից ալ դի-
նուստական գալոց անցեր էր, այն մի-
ջոցին որ Կիլիկիոյ կայսերական դրո-
շակն Եւրոպիոյ մէջ կը քաղցրնէր: Յա-
մար երկրի վրայ մէկ քանի անգամ'ան-
սեր էր զանկիայ, և միայն 1815 տա-
րոյն այն վաշտին մէջ զանուեցաւ՝ ա-
րան կը հրամայէր իր հայրը: Բացց հա-
զարապետը զինուորական բարեկար-
գութեան սաստիկ պահանջով ըլլալով,
իր որդւոյն հետ ալ անանկ կը փախուէր՝

ինչպէս ուրիշ երխաւորաց տեղակալ
սպոյնից հետ, այսինքն մեծ խառնութեամբ:
Ասանկով երկու տեսակ դադափար ա-
ռեր էր Օրսոյ հօրը վրայ. մէյ մը միտ-
քը կը բերէր զանիկայ Բիւզըրանէրայի
մէջ, որ սուրն իր ձեռքը կու տար, և որ-
սէն դարձած միջոցը թող կու տար որ
պարպէր իր հրացանը. նոյնպէս կը յի-
շատակէր անոր առաջին անգամ իրենց
հետ սեղանն նստեցընելը զինքը երբոր
դեռ սղլախ սղլայ էր: Մէյ մ'ալ միտքը
կու դար տէլլա Ռէպպիա հապարապեան,
որ զինքը բանա կը փակէր ու և խցէ երի-
տասարդական պակասութեան մը հա-
մար, և տէլլա Ռէպպիա անունը միայն
կու տար իրեն:—Տեղակալդ տէլլա Ռէպ-
պիա, պատերազմի տեղւոյց վրայ չեա,
իրեք օր բանա քեզի: — Զինուորներդ
պահանջողաց դնդէն շատ հեռացեր են.
հինգ օր բանա: — Ընտանեկան զվարիկ
դրեր ևս գլուխդ կէսօրու քնէ հինգ փայր-
կեան վերջը. ութ օր բանա: Մէկ ան-
գամ մը միայն, Շատ տղէկ, Օրսոյ, դո՛հ
եմ՝ զուրցեր էր, բայց նայէ որ խոհեմ
ըլլա: Բայց Բիւզըրանէրա ստացած ըզ-
դացմունքն այս վերջին յիշատակները

քաղաքապետ Օրտային մտքէն կը ջնջէին . իր տղայութեան տեղեաց և իր սիրելի մօրը դարձած ամէն կահարատեաց տեսութիւնը՝ քաղցր ու միանգամայն սրտաճմրկող զգացմունքներով կը յուզէին իր սիրտը . տանցովէ դատ , այն փոխորկութիւն տղագոյն որ կը դաշակէր իր անձին համար , այն յառաջատես՝ բայց տարտամ անհանգստութիւնն որ քրտժը կերպը կու տար իրեն , միանգամայն այն վախն ալ լծէ չըլլայ որ Ա. յաշխոյի բարեկամքն այցելութեան եկած միջոցին՝ դահ չըլլան իր տանը միայն , այս ամէն մտածութիւնները կը տաղնապէին դինքրն ու մհատութիւն կը բերէին միմեծ :

Ընթերցելի միջոց սեցած ընկուղէ մեծ բազմոցի մը միայն նստաւ , ուր կը նրստէր հայրն ընտանեկան սեղանի միջոց . և ժողովն եկաւ երբ տեսաւ զԱ. դաւնի որ կը պատկառէր իրեն հետ սեղան նստելու : Բայց ախորժեցաւ որ քորն կերակրոյ միջոց չխօսեցաւ հետն և մէկէն առանձնացաւ . վառն գի սիրտը շտաւ կրած ըլլալուն՝ կը վախէր որ տեղիք կու տար անոր պատճառարանութիւններուն : Գլուխը ձեռքին կոխըն-

յոս յամ՝ երկայն տաւն անշարժ կեցաւ ,
 և վերջի տասնուհինոյ օրուան անցուցած
 կենաց տեսարանները մտքէն կ'անցը-
 նէր : Սարսափով մը կը մտածէր որ ա-
 մէնքը կը սպասէին տեսնալ թէ ինչ
 կերպ պիտի բռնէր Պարրիշիններուն
 հետ , և թէ փոս մարդ պիտի սեպուէր՝
 եթէ վրէժխնդրութիւն չընէր : Բայց
 ուսկից վրէժ պիտի առնեմ՝ կ'ըսէր ինքն
 իրեն : Չէր կրնար Պարրիշիններուն
 վրայ ձգել յանցանքը : Իրօք իր ազգա-
 տահմին թշնամիներն էին , բայց իրեն
 կ'երևար որ Գորտիգացւոյ յատուկ բար-
 բարտաական նախապաշարմունք մըն էր
 զանոնք մարդասպան սեպելը : Երբեմն
 Նէվիլ օրիորդին տաւած գոհարին վրայ
 կը նայէր և յամ ձայնով կը կրկնէր -
 « Կեանքը պատերազմ՝ մըն է » : Բայց
 վերջապէս հաստատութեամբ մը ինքն
 իր անձին բտաւ : « Պիտի յաղթեմ այս
 պատերազմին » : Այս աղէկ մտածու-
 թեամբ զօրացած՝ ոտքի վրայ ելաւ , և
 կանթեղն տաւած զէպ իր սենեակը պիտի
 երթար , մէյ մ'ալ գուռը զարնուեցաւ :
 Ճամնոտակն այցելութեան տաւն չէր :
 Աղտոնի մէկէն երեցաւ աղտոնեղն հետ :

— Բան չկայ, բառ դէպ ՚ի դուռն երթալով: Սակայն բանալէն առաջ հարցուց թէ ո՞վ էր դարձնողը: Անոյշ ձայն մը պատասխան տուաւ՝ թէ Լյա եմ: Մէկէն փայտեայ ձողն որ դրան լայնութեան վրայ ձգուած էր ամրութեան համար՝ վերցուեցաւ, և Աղաւնի սեղանատուն մտաւ տանտանեայ աղջկան մը հետ, որ բսկասն էր, պատաստատուն զգեստներ հագած, գլուխը խեղճ թաշկինակով մը ծածկած, և մազերուն ծայրերը կ'երևային՝ ազգաւի թևերուն պէս սև: Նիհար էր այդ աղջիկը, դուռնաթափ, և մարմն արեւէն էրած: Բայց ուշքին մէջ արթնութիւն կը փայլէր: Զօրաց տեսնալով՝ վախով մը կանկ տուաւ և դեղացուց քաղաքաւարութեամբ ծռեցաւ. ետքը Աղաւնիի հետ ականջէն խօսեցաւ և նոր ազաննուած փասխան մը տուաւ անոր:

— Իմ կողմանէս չնորհակալ եղիր, Բիլի, հօրեղբորդ, բառ Աղաւնի: Ի՞նչ պէս է, աղէկ է ինքր:

— Շատ աղէկ է, և պատրաստ է ծառայելու քեզի: Աւելի կանուխ չկրցայ դադ, որովհետեւ շատ ուշացաւ. իրեք ժամ մաքիին մէջ սպասեցի իրեն:

— Չե՞ս ընթրած :

— Չէ, ժամանակ չունեցայ :

— Հիմա քեզի կու տամք : Հօրեղ-
բայրդ հայի կարօտութիւն ունի :

— Քիչ մը, բայց անկէ աւելի վառօ-
ղի պէտք ունի :

— Ես քեզի մէկ հայ մը կու տամ ի-
րեն համար՝ և վառօղ ալ, բայց ըսէ ի-
րեն որ խնայութեամբ գործածէ այս
վերջինը, որովհետեւ սուղ է :

— Աղաւնի, հարցուց Օրսոյ դաղդիա-
րէն, որո՞ւն կ'ընես այս ողորմութիւնը :

— Հասեղայի աղքատ աւաղակի մը,
սատասխանեց Աղաւնի նայն լեզուով.
այս աղակին իր եղբոր աղջիկն է :

— Կարծեմ ողորմութիւնդ լուսադոյն
տեղ պէտք էիր տալ : Ինչո՞ւ համար վա-
ռօղ կը դրկես անպզամ մարդու մը՝ որ
անով անօրէնութիւններ պիտի ընէ :
Թէ որ այս աստիճանի կարեւորութիւն
չըլլար հոս աւաղակներուն՝ վրայ, շա-
տանց ՚ի վեր անոնք աներեւութացած
կ'ըլլային Գօրսիգայէ :

1 Աւաղակ ըսածնիս՝ Գօրսիգայեաց ասեմանքը
սատակի գէշ նշանակութիւն չունի :

— Երբ երկրին ամենէն գէշ մարդիկները՝ մաքրիներուն մէջ պահուրտայները չեն :

— Հայ տուր, անոր խօսք չունիմ, բայց բնառ չեմ ուզեր որ վառօդ տրուի :

— Եղբայր իմ, պատասխանեց Աղաւնի ծանր կերպով, դու ես տան տէրը, և ամէն բան քուկդ է : բայց առաջուցմէ կ'իմացրնեմ՝ քեզի՝ որ ես մեծ մարդս կուտամ այս աղջկան որ երթաց ծախէ, թէ որ չկարենամ վառօդ տալ աւագակի մը : Թէ որ վառօդ չունենայ, ինչպէս պիտի կուտի գիւղացին պահպանութեան գինուորացի հետ :

Այն միջոցին ազատ աղջիկը հացի կը տարն անցադ աչքով կը բափէր, և փոփոխակի աշտգրութեամբ Օրսոյի և Աղաւնիի երեսը կը նայէր, ուզելով իմանալ լսածներն :

— Ի՞նչ է նայինք այս մարդուն աւագակ կոչուելուն պատճառը, հարցոյց Օրսոյ : Ի՞նչ անօրէնութիւն ըրեր է որ դուք մաքրիին մէջ պահուրտեք է :

— Պրանտառաչիոյ անօրէնութիւն ըրած չէ, բոտ Աղաւնի : ԶՅախանէս Օրիցոյց ապանեամ է, որ իր հօրը ըս-

պաննուղն եղած էր՝ այն միջոցին որ ինքը բանակին մէջն էր :

Օրսոյ գլուխը դարձուց, կանխեղն առաւ, և առանց պատասխանելու՝ սենեակին առանձնացաւ : Այն ատեն Աղաւնի մատօղ և սրաշար տուաւ պղտիկին, և ինչուան գուռը տարաւ զինքը, ուր ըսաւ. « Ըսէ՛ հօրեղբօրդ որ ամէն բանէ աւելի՛ աղէկ հսկէ՛ Օրսոյի վրայ » :

ԺԱ

Օրսոյի քունը չտարաւ մէկէն, անոր համար երկրորդ առաւօտը շատ ուշ արթնացաւ : Անկողնէն ելածին պէս՝ ոռճի բանը իր թշնամեաց ատենն աչքին հանդիպեցաւ և անանց պատուհաններուն նեղ ծակերը : Վար իջաւ, հարցաւ քըրօջն ուր ըլլալը : — Խոհանոցն է, պատասխանեց Սափէրիտ անուն աղախներ, գնառակ կը ձուլէ : Այսպէս կռուոյ և պատերազմի դադափար կ'ելլէր միշտ Օրսոյի առջի :

Աղաւնի ախտակի մը վրայ նստած էր, առջևը շատ մը նոր թափած կա-

պարեայ դնատակներ , որոնց աւելորդ
ծայրերը կը կտրէր :

— Ի՞նչ բանի ետեւ ինկեր ես , հար-
ցուց Օրսոյ :

— Տեսայ որ հաղարտագետին հրացա-
նին համար դնատակ չունիս , պատասխա-
նեց քոյրն անոյշ ձայնիւ , կաղապար մը
դտայ ու մինչեւ իրիկուն քսանը չորս լուց-
կի (դդ. Cartouche) պիտի պատարտա-
տեմ՝ քեզի , եղբայր :

— Փառք Աստուծոյ պէտք չունիմ :

— Առանց պաշարի կենալու չէ , Օրս՝
Անտոն , մուցեր ես երկիրդ և քաղա-
քակիցդ :

— Թէ որ մուցած ալ ըլլայի , մէ-
կէն միտքս բերած կ'ըլլայիր դու : Կ'ու-
զէի խմանալ թէ քանի մը օր առաջ մի՞
նետակ մը հասած հոս :

— Այո , եղբայր , կ'ուզե՞ս խուցդ առ-
նիմ :

— Դա՛ն տանիս , անիկայ վերջնեկը
քու բանդ չէ . . . Մարդ մը չկայ հոս որ
խուցս բերէ զանիկայ :

— Ետքածովդ չափ տկար չեմ , պա-
տասխանեց Աղաւնի՝ բազուկները ցու-
ցնելով : Վեղ տեսնամ Սամէրիա , բ-
տաւ աղախնոյն , օդնէ ինձի :

Եւ սկսաւ խնդիրեն վերցընել բոլոր
անտուկին ծանրութիւնը . բայց Օրսոյ
աճապարեց ու օգնեց :

— Աս անտուկին մէջ քեզի համար
ալ բաներ կան սիրելի Աղաւնիս , զուր-
ցեց Օրսոյ : Չես մեղադրեր անշուշտ աղ-
քատօրէն բնծաներ բերելուս . որովհե-
տե կէս թռչակով պաշտօնակալի մը
քոակը շատ լեցուն չկրնար բլլալ :

Բաւ և անտուկէն զգեստներ հա-
նեց , շալ մը և ուրիշ աղջիկան վերա-
բերեալ բաներ :

— Ի՞նչ ազուր զգեստներ , աղաղա-
կեց Աղաւնի . մէկէն բալլիքի տակ կրդ-
պեմ՝ որ չաւրուին : Հարանիքիս համար
կը պահեմ՝ զոսանք , ըսաւ տխուր ժպի-
տով մը , որովհետե հիմա սուգի մէջ եմ :

Եւ եղբօրը ձեռքը պաղտ :

— Այսուհասակեալ բան մըն է , քոյր
խմ , այսչափ երկար ատեն սուգ բանելը :

— Երգութիւններ եմ , ըսաւ Աղաւնի
հաստատութեամբ , սուգի զգեստները
չթողրու . . . Եւ պատահանէն Պարբի-
չինինեղուն տունը կը նայէր :

— Սուգի զգեստները չթողրու՝ մինչե
որ չկարգուիս , անտեկ չէ :

— Էս ոյն մարդուն հետ միայն կը կարգուիմ, որ իրեք բան պէտք է բրած ըլլայ . . . Եւ դարձեալ ձախողակ նաւ յաւածքով մը թշնամեաց տան վրայ կը անկէր աչքը :

— Գեղեցիկ ես, կը զարմանամ ինչուան հիմա չկարգուերուդ վրայ : Զկայ գրեզ ուղող մը :

— Ո՛վ կ'ուզէ խեղճ որր աղջիկ մը . . . Ասկէց զատ՝ ան մարդն որ իմ՝ սուգի ըզգեալներու համեղ պիտի տայ, պէտք է որ դիմացի տան կնիկները սգաւոր ընէ :

— Քայրս խենթեցած է, բոտ լնքնիւրեն Օրայ . և խօսակցութիւնը չտարցընելու համար՝ պատասխան չտուաւ Աղաւնի :

— Եզրայր իմ, զուրցեց Աղաւնի, ես ալ քեզի ընծայ պատրաստած եմ : Բերած զգեալներդ՝ հասունդի համար չափազանց գեղեցիկ են . վրայի աղաւոր հագուստդ երկու օրուան մէջ կտոր կըտոր կ'ըլլայ, թէ որ անով մաքիին մէջ մտնես : Եւ դորայ մը բանալով, որտեղի տմբողջ հագուստ մը դուրս հանեց, զոր ինքը ձեռքովը շինած էր, և հագուց Օրայի այդ թաւիչէ կանաչագոյն գգեա

տը, որ ետեի կալմէն մեծ գրպան մը տնէր, դուին ալ սեւ թաւիչէ սրածայր դիտարկ մը գրաւ՝ մետաքսով ասղնեղօրժամ և ծայրը ծաղով զարդարուած :

— Այս ալ հօրերնուս դօտին՝ է, իր դանակը զգեստիդ գրպանին մէջն է, երթամ՝ բերեմ՝ իր ատրճանակն ալ :

— Աւագակի կերպարանք առի՝ ըստ Օրսոյ աղախնոյն, սղտի հայրի մը մէջ ինքդինքը նայելով :

Օրսոյ առ նոր զգեստով նախաճաշիկն բրաւ, և ուտելու միջոցնին ըստ քրոջն որ իր մնասուկին մէջ քանի մը հատոր գրքեր կային, և թէ ուրիշ գրքքեր ալ պիտի բերել տար Գաղղիայէն ու խտալիայէն՝ որպէս զի քոյրը հարկաւոր եղած բաները սորվի :

— Իրաւունք ունիս, եղբայր իմ, պատասխանեց Ալաւնի. ես ալ գիտեմ որ շատ բանի գիտութիւն կը պակսի ինձի, և սիրով պատրաստ եմ սորվելու՝

1 Այս դօտին Գաբէլէա կը կոչեն գործիչացիք և կը ծառայէ լուցիկ գնելու մէջը, ամօր ձախ կողմը ատրճանակ մը կը գնեն :

մանաւանդ թէ որ դու ինծի ստիկեցը
նես :

Քանի մը որ անցաւ և Աղաւնի բնաւ
Պարթիւնիներուն անունը բերանը չէր
ստներ : Օր մը նախաճաշիկէն վերջը ,
փոխանակ դիւր տ. թուղթ բերելու՝ որ-
պէս զի իրենց սովորական կրթութիւնը
ներն ընեն , մէջնային դպիւն տաւած՝
— Եղբայր իմ , խնդրեմ մէկտեղ դուրս
ելլենք , ըստ : Աղաւնիի դէմքն սա ան-
գամ սովորականէն աւելի լուրջ էր :

— Ո՛ր կ'ուզես որ ընկերեմ հետդ :

— Ա. հրացանդ մէկտեղ և վառօդ
ալ : Մարդ մը առանց զէնքի պէտք չէ
դուրս ելլէ :

— Աղէկ , աղէկ , սովորութեան հե-
տեինք : Ո՛ր կ'երթանք :

Աղաւնի պատասխան չտուաւ , պա-
հապան շունը կանչեց ու եղբօրը հեա-
դուրս երաւ : Արագ արագ քալելով դե-
ղէն հեռացաւ , և խոր ճամբայ մը բռն-
նեց՝ որ օձապտոյտ կը քալէր այգիներ-
բուն մէջ . առջևէն շունը կը քալեցրնէր ,
որուն նշան մը բրաւ , և կենդանին հաա-
կրնալով զայն՝ սկսաւ առդիւ անդին
վազել այգիներուն մէջ՝ մէյ մը առդիւ

կողմը մէյ մը անդիի, և երբեմն կանկ
կ'առնէր ճամբուն վրայ և պոչը շարժե-
լով իր տիրուհւոյն կը նայէր :

— Թէ որ Մուսրէդոն հաջէ, ըսաւ Ա-
ղաւնի, լեցուր հրացանդ՝ եղբայր, և ան-
շարժ կեցիր տեղդ :

Գեղէն կէս մըն հեռու, խել մը շր-
ջաններէ վերջը՝ Աղաւնի կանկ ոռա-
տեղ մը ուր ճամբան անկիւն կը ձեռ-
ցրնէր : Հոն պղախկ բուրդ մը ձեռացած
էր թարմ և թոռմած ճիւղերէ, որոնք
խաբու վրայ դիզուած էին իրեք ոտք
բարձրութեամբ. և մէջէն սև խաչի մը
ծայրը դուրս ելած էր : Գորսիգայի շատ
կողմերը, մանաւանդ լեռներուն մէջ,
սասախկ հին ստորութիւն մը կայ՝ որ
անցաւորը քար մը կամ ծառի ճիւղ մը
կը նեւանն ան տեղւոյն վրայ՝ ուր մէկն
անքնական մահուամբ մեռած է : Քանի
որ մեռելոյն բռնական մահն իր հայրե-
նակցաց մտքէն ելած չէ, այս նուէրն
օրէ օր կը դիզուի կը բարձրանայ :

Աղաւնի մաթուղենուց (ՏՃ. Հօճա
եւեմիչի աղաձը) ճիւղ մը կտրելով
բուրդին վրայ աւելցուց : — Օրով, ըսաւ,
հոս մեռաւ հայրերնիս : Աղօթենք հող-

այն համար, եղբայր իմ, եւ ծունկ չու-
րեցաւ. եղբայրն ալ մէկտեղ: Նոյն մի-
ջոցին գեղին ժամուն զանգակը սկսաւ
ծանր ծանր հնչել, որովհետեւ նոյն գի-
շերը մէկը մեռեր էր: Օրաց յորդու-
թեամբ լացաւ:

Քանի մը վայրկենէն Աղաւնի ոտը ե-
լաւ՝ աչքերը չոր, բայց գէմքը կրակոտ,
աճապարելով մը բռն ժմատովը երեսը
խաչ հանեց, որ Գորսիգայուց մէջ մեծ
երգման նշանակ է, ետքը եղբորը
հետ գեղ դարձաւ: Լռութեամբ սուն
մտան, և Օրաց իր սենեակը դնաց, Քիչ
մը ետքը Աղաւնի ներս մտաւ, ձեռքը
սղաթիկ արկղիկ մը՝ զոր ստալին վրայ
դրաւ, և մէջէն շապիկ մը դուրս հանեց՝
որ արեամբ սուղամ էր աստիա անդին:
— Ահաւասիկ հօրդ շապիկը, Օրաց, բ-
աւ և անոր ծնկուքներուն վրայ նետեց
դոյն: — Ահաւասիկ գինքը սպաննող
կապարը, և երկու ժանդահար գնա-
կիկ դրաւ շապիկն վրայ: — Օրաց, եղ-
բայր իմ, աղապակեց անոր գիրկը վա-
ղելով և ուժգին սխմելով: Օրաց, դու
իրեն վրէժը պիտի ստնտու: Եւ մուկդին
եռանդեամբ մը սղագաւ եղբայրը, պա-

դու կապարներն ու շաղիկը, և սենեկէն դուրս ելաւ՝ ուր քարացած թողուց զեղբայրը :

Օրսոյ անշարժ կեցաւ կտոր մը առան, չհամարձակելով հեռացնել իրմէն այս ահաւոր նշխարները : Ետքը ինքը իրեն այժ տարով՝ նորէն արկղիկին մէջ դրաւ զամսեր և սենեկին միւս ծայրը փաղեց անկողնին մէջ նեսուերու, զլուխը պատին դարձուցած և բարձր զլուխը քաշած, իբրև թէ ուրուականի մը երեպթէն կ'ուզէր փախչել : Քրոջը վերջին խօսքերն անդադար ակամջին մէջ կը հնչէին, և կարծես թէ մահաւորաշակ ու անխուսափելի պատագամ՝ մը կը բէր, որ արխն կ'ուզէր իրմէ և անմեղ արխն : Չեմ'ուզեր նկարագրել զըմբողջ երկտեսարդին զգացմունքները, որ խառն 'ի խուռն կը պտրտէին իր գլխառն մէջ՝ ինչպէս որ խենթ երուն կը հանդիպի : Երկար տանն 'նայն զբքով կեցաւ, առանց համարձակելու զլուխը դարձնել : Հուսկ տրեմն ելաւ անկողնէն, փակեց արկղիկն և ահապարելով անէն դուրս ելաւ, դռններուն մէջ թափառելով՝ առանց զխանաղու թէ ուր կ'երթար :

կամայ կամայ բայ օգր սիրտը բա-
 ցաւ, և քիչ մը ու ելի հանդարտելով՝
 կրցածին չափ սրտը արեամբ մտածեց
 իր վիճակն և թէ ինչպէս կրնար անկից
 ելլել : Ամենեկն մարդասպանութեան
 կասկած չունէր Պարրիշիններուն վրայ,
 ինչպէս որ ուրիշ անգամ՝ ըսինք : Բայց
 Ակոսդինի նամակն հետաքրքր գիրենք
 կը սեպէր, և միտքը գրած էր որ այս
 նամակը իր հօրը մահուան պատճառն
 եղած էր : Սակայն գիտէր որ այս խար-
 գախութեան համար բան մը չէր կրնար
 ընել : Երբեմն իր երկրին նախապաշար-
 մունքներովն ու բնածին ազդամարբը
 միտքը գրաւած՝ գաղտուկ վրէժխնդրու-
 թիւն մը ճամբաւ մը վրայ գիւրին կը
 ականուէր աչքին, բայց մէկէն կը վարն-
 տէր մտքէն ստակումով այս մտածու-
 թիւնը : Ետքը քրոջը յանդիմանութիւն
 ներք միտքը կու գային, և կերպով մը
 սրտէն իրաւունք ալ կու տար անոնց :
 Այսպէս խղճմտանքին և նախապաշար-
 մունքներուն հետ միակերպ պատերազ-
 մելով՝ վերջապէս ճար մը գտաւ, որ
 պատճառանքով մը վէճ բանալ փառ-
 տաբանին մէկ աղուն հետ ու մենամար-

տի : Եւ միտքը համազուելով այս դի-
տին , սկսաւ գործադրութեան կերպերը
մտածել . ստանկով սիրտը մեծ բռնէ մը
խալըսեցաւ :

Ճամբէն ետ դարձաւ ու գէպ 'ի գեղը
կու դար , ուսկից շատ հեռացեր էր ա-
ռանց անդրադառնալու . յանկարծ սրը-
տիկ աղջիկան մը երգելու ձայնը լսեց ,
որ վաքիին ծայրը ճամբու մը վրայ նըս-
տած էր : Երգը ծանր ու միակերպ եղա-
նակ մըն էր՝ գերեզմանական ողբերու
սահմանուած . այսպէս կ'երգէր աղջի-
կը . « Որդւոյս , որ հեռաւոր աշխարհք
է , պահեցէք որդւոյս իմ՝ խաչս ու ա-
րիւնոսող շապիկս . . . »

— Ի՞նչ է երգածդ , հարցուց Օրսոյ
բարկութեամբ՝ յանկարծակի երևնա-
լով :

— Դու ես , Օրս՝Անտոն , ըստ աղջի-
կը վախցած . . . Աղաւնիի շինած մէկ
երգն է :

— Կ'արգիլեմ որ մէյ մ' ալ չերգես ,
զուրցեց Օրսոյ ահաւոր ձայնով :

Աղջիկը գլուխն առդիս անդին դար-
ձուց , կարծես թէ կը նայէր թէ որ կող-
մէն կրնար փախչիլ , և անտարակոյս

վախած կ'ըլլար, թէ որ մեծ ծրարի մը պահպանութիւնը շունենար, որ գետնին վրայ էր :

Օրայ տմբշցաւ իր բարկութեանը վրայ, և ձայնը քաղցրացընելով՝

— Խնչ ունիս՝ տղջիկս, պզտիկ ծրարին մէջ, հարցուց :

Տեսնելով որ ֆիլինա կ'աշայցընէր պատասխան տալու, բացաւ ծրարն և աւտաւ որ հայ մը և ուրիշ պաշարներ կային մէջը :

— Որո՞նք կը տանիս այս հացը :

— Արդէն պիտիս. հօրեղբօրս :

— Հօրեղբայրդ առաւակ չէ :

— Այո :

— Թէ որ պահպանութեան դինսորները հանդիպին քեզի և հարցընեն թէ ուր կ'երթաս . . .

— Կ'ըսեմ իրենց, պատասխանեց տղջիկն անխռով, որ մաշին կարող է ապացիւններուն աւելիք կը տանիմ :

— Հապա թէ որ անօթի օրսորդ մը դիմացդ ելլէ և ձեռքիդ պաշարներդ առնէ . . .

— Ոչ որ կրնայ համարձակիլ. կ'ըսեմ թէ հօրեղբօրս համար է :

— Իրօք անանկ մտրդ չէ որ իր կերպարն տրիշներուն ձեռքը թողու . . . :
Շատ կը սիրէ՝ դընդ հօրեղբայրդ :

— Շատ կը սիրէ , Օրա՛ Անամն , հօրս մահաւրնէն վերջը՝ ինքը կը հողաց մայրս ,
դիտ աւ պղտի քայրա : Քանի որ մայրս հիւանդ չէր , հարստամներուն կը յանձնէր զինքը որ աշխատութիւն տան իրեն : Գեղասպեան ամէն տարի զգեստ մը կուտայ ինծի , և ժողովրդասպեաք քրիտստնէական և կարգալ կը սորվեցընէ ինծի . տանց պատճառք հօրեղբայրս է : Բայց ամենէն աւելի քոյրդ կը խնամեղմեղ :

Նոյն վայրկենին ճամբուն վրայ շուն մը երեղտ . . . աղջիկն երկու մատը բերնին վրայ դնելով՝ ոտը մը սուլեց . մէկէն շունը քովը մօտեցաւ . քծնելով , ետքը շուտով մաքրիին մէջ աներկութեացաւ : Քիչ ատենէն երկու հոգի խեղճ զգեստներ հագած բայց աղէկ զինուորած՝ ծառերու մէջէն դուրս ելան . կարծես թէ օձերու պէս սողալով յանդդատից առաջ եկեր էին :

— Օրա՛ Անամն , բարի եկեր ես , բոտա երկտքէն աւելի տարեցը : Խնչ , չեմ ճանչնար դիտ :

— Ձէ, ըստ Օրսոյ՝ ուշի ուշով երեւ
սը նայելով :

— Նայէ մէկ մօրուք մը ու սրածայր
դիտարկ մը ինչպէս կը փոխեն զմարդ :
Աղէկ նայէ ինձի, տեղակալդ . մտցնը
ես ուրեմն վաղէրուի ընկերներդ .
միտըդ չիգար Պրանտոյ Սափէլլին, որ
քովդ հրացան կը պարպէր այն դժբաղդ
օրը

— Դու սնն ես : 1846ին չիտիսանր գի-
նուորութենէ :

— Այո . ձանձրացեր էի այն կեան-
քէն, և հոս գործ մը ունէի ընելու : Հա-
հա, Քիլի, դու կարիճ աղջիկ մըն ես .
դուրս հանէ նայինք ունեցածներդ, ու
բովհետեւ անօթի եմք : Ձեռ կրնար մտ-
կարերել, տեղակալդ, թէ ինչ ախար-
ժակ կ'ունենան մաքիին մէջ կեցողնե-
րը : Ո՛վ է ասիկայ խրկողը մեզի, Աղա-
նին թէ գեղապետը :

— Ձէ, սրտատախանեց Քիլի . ջաղաց-
պան կինը տուաւ :

— Ի՞նչ կ'ուզէ ինձմէ :

— Կ'ըսէ թէ իր երկիրը հերկող Լուդ-
գայինները սկսեր են հիմա 35 փող և
շաղանակ ուղել իրմէն օրը՝ Բիէզրանէ-
րայի ջերմին սրտաճառաւ :

— Պարապօրդները . ինչ և իցէ , տեա-
նանք : — Առանց քաղաքաւարութեան
խօսիներ , կ'ուզէս՝ տեղակալդ՝ մեր կե-
րածէն ուտել :

— Շատ շնորհակալ եմ :

— Վաղովրդապետ , ըստ Պրանտո-
լայի այ ընկերոջը , սեղան նստէ :

— Վաղովրդապետ մի ըսեր , զուրցեց
երկրորդ աւազակը , եկեղեցական պի-
տի ըլլայի , բայց չյաջողեցաւ :

— Ի՞նչ պատճառաւ ետ կեցար , հար-
ցուց Օրսոյ :

— Ոչինչ բանի մը համար . գործ մը
ընելու համար , ինչպէս որ ընկերս առ-
մորութիւն ունի ըսելու : Բիղայէն ելայ
եկայ որ քոյրս կարդեմ . բայց փեռան
համեմէն իրեք օր առաջ տենդէ մը մե-
ռեր էր : Ան ատեն մեռնողին եղբօրն
առաջարկեցի . ըսին որ կարդուած էր .
առ բանիս վրայ շփոթեցայ :

— Իրաւ ձախօրդ պարագայ մըն է :
Ի՞նչ բրիր :

— Չնոսակ մը պարպեցի գլխուն , պա-
տասխանեց աւազակը պաղ արեամբ :

Օրսոյի ոսկոյնները գող եղան , բայց
հետաքրքրութեանէն շարժած ուզեց խօ-

տակցութիւնը առաջ տանիլ այս երկու-
քին հետ, որոնց խրաքանչխրը՝ դանկ
մէկ մարդաստղանութեամբ մը ծանրա-
ցուցած էր խիղճը:

Ընկերոջը խօսած միջոցը՝ Պրանատու-
լաչչիոյ հայ և միս դրաւ դիմացը, ետ-
քը ինքն ալ առաւ, նայնպէս մտա հանեց
իր Պրատուոյ շանը, որուն համար ըստ
Օրսոյի թէ՛ դարմանալի, յարմարութիւն
մը ունի դինուորները ճանչնալու՝ թէ՛
պէտ և ծպտեալ ըլլան: Հոսի յետոյ
հայի կտոր մը աւ քիչ մը երշիկ տուաւ
եզրօր աղջրկանը:

— Երբոր տանըհինդ տարուան ըլ-
լայ աս պզտիկն, ըստ Պրանատուլաչչիոյ
Օրսոյի, կը կարգեմ՝ դինքը: Խրդէն ա-
ղէկ տեղ մը դրած եմ՝ մտքիս մէջ:

— Դո՛ւ պիտի ուզես իրեն փեռայ:

— Տարակոյս չկայ. ես թէ որ հա-
րուստի մը ըսելու ըլլամ՝ թէ որդիդ Մի-
քէլինա Սափէլլիին հետ կարգէ, կար-
ծեն թէ կը անտընայ աւ կը թողու որ
տկանջները քաշեմ:

— Էս խորհուրդ չեմ տար, ըստ միւս
տուղական. որովհետեւ ընկերոջս ձեռքը
քիչ մը ծանր է, դիտէ ուղածն առաջ
տանիլ:

— Թէ որ ես անդգամ՝ մարդ մը ըլլայի, շարունակեց Պրանտալաչչիոյ, բաւական էր որ մախաղս բանայի՝ հինգ ֆրանկոնոցներ անձրեւի պէս կը թափէին մէջը :

— Բոնդ է որ մախաղիդ մէջ անանկ բան մը կայ, դուրցեց Օրսոյ, որ կը քաշէ զանոնք :

— Զէ, բայց թէ որ հարուստի մը գրեթե ըլլամ (ինչպէս ուրիշները կ'ընեն) թէ հարկւր ֆրանկի պէտք ունիմ, մէկէն կը խրկէ: Բայց ես պատուաւոր մարդ եմ:

— Գիտե՞ս Օրսոյ, ըստ միւս տաղաւոր, որ անդգամ՝ մարդիկ մեր գիրը ձեացընելով՝ փոխանակադիրներ կը շինեն, որովհետեւ գիտեն թէ ինչպէս մեր վրայ համարումնք տառնալ կու տանք ամենուն մեր անդադիրներովը (եր հրապանք կը յույրնէր):

— Ի՞նչ փոխանակադիրներ:

— Վեց ամիս առաջ՝ Օրէցցայի կողմը կը պարտէի. յանկարծ գեղացի մը սկըստ դադ գէտ 'ի ինձի, ու հետեւէն դըլովիսը բանալով՝ ըստ. — Ա՛հ, պարոն Ժողովրդապետ (միշտ ինձի այս անու-

որ կու տան) ներէ ինծի. ժամանակ
տուր. հիմկու հիմա 55 ֆրանդ միայն
կրցայ ձեռք ձգել, հաւտա՝ ճշմարիտ կ'ը-
սեմ: Ես տալամ — Ի՞նչ կ'ըսես, հար-
ցուցի, 55 ֆրանդ: — Կ'ուզեմ ըսել 65,
սկստասխանեց: Բայց ուղածիդ պէս 100
ֆրանդ տալը կտրտու թե՛նէս մեր է: —
Ե՛ս քեզմէ 100 ֆրանդ կ'ուզեմ. եկուր
նայէ որ չեմ ճանչնար դրեղ: — Ան ա-
տեն ձեռքս ազատտ նամակ մը տուա,
որուն մէջ կը սկստուիրուէր իրեն որ
երթայ 100 ֆրանդ դնէ որոշուած տեղ
մը, թէ որ չուզեր որ ճիտանողոյ Գաս-
գրիգոնի (իմ անունն է) իր ատենն այ-
րէ և կտիրն սպաննէ: Ախրս ելաւ. մա-
նաւանդ որ նամակը ուղղադրութեան
սխալներով լեցուն էր. Ես ուղղադրու-
թեան սխալ ընեմ, որ համալսարանին
մէջ ամէն բանի մրցանակ կ'առնէի:
Բարկութենէս անանկ տալտակ մը զարկի
գեղացւոյն, որ ինկաւ երկու անգամ
գլորեցաւ: — Դաւ դիւ գոյի տեղ կը
դնես, նայէ սա անդդամին. և սարսիս
ինչպէս որ պէտք էր հարուած մը տուի:
Ախրս քիչ մը բացուեցաւ. հարցուցի
թէ երբ պիտի տանիս ատակն որոշուած

տեղը : — Այսօր : — Գնա՛ դիր ուրեմն :
 Որոշուած տեղը մայր ծառ մըն էր .
 բերաւ ստակը , ծառին տակը թաղեց ու
 քովս եկաւ : Ես մօտերը պահուրտած
 էի . դեղացւոյն հետ վեց ժամ՝ սպասեցի
 հոն . հանձրութենէս կը մեռնէի , բայց
 թէ որ սէտք ըլլար՝ իրեք օր ալ կը կե-
 նայի : Վեց ժամէն վերջը՝ պատտիացի
 անդգամ՝ վաշխառու մը երեցաւ . ան մի-
 ջոցին որ ծուկցաւ ստակն առնելու , պար-
 սեցի հրացանս , և անանկ աղէկ նշան
 առեր էի՝ որ գլուխը հողէն հանած սալ-
 կին վրայ ինկաւ : — Ա՛ռ հիմա ստակդ ,
 դարձայ ըսի դեղացւոյն , և միտքդ մի
 գներ որ ճիտդանդոյ Գասգրիգոնի ցած
 մարդ է : — Խեղճուկը դողդըղալով ա-
 ռաւ 65 ֆրանսը՝ առանց սրբելու մաք-
 րելու զանոնք . շորհակաղ եղաւ ինծի ,
 ևս ալ ոտքի աղէկ հարուածով մը բարե-
 տուի , և դեռ կը վաղէ :

— Ժողովրդասպետ , ըսաւ Պրանտու-
 լաչիւս , աս հրացանի հարուածիդ կը
 նախանձիմ :

Ետքը ըսաւ Օրապի որ արեւ մայրը
 մանալու վրայ էր . — Խորհուրդ կու տամ
 որ ալ չսպասեցրնես Աղաւնին . և աղէկ

բանն չէ որ արեւը մոնաղէն վերջը տաանկ
դուրսը սրտըսիս : Ինչո՞ւ համար տաանկ
հրացանի կ'եղլեա . հաս մօտերս գէշ մար-
դիկ կան , զգուշացիր : Այսօր վախնա-
լու բան չունիս . սրովհետեւ Պարրիշինի-
ներն իրենց տունը հրախրեցին դաւա-
ռապետը . ճամբուն վրայ հանդիպեցան
իրեն , որ գորդէ կ'երթար հիմնարկու-
թեան մը առաջին քարը դնելու . ինչ և ի-
ցէ՛ , առ դիշեր Պարրիշինիններուն քովը կը
պատկի . բայց վաղը ապստ են : Վինչէն
դէլլոյ ըսածդ անպիտան երիտասարդին
մէկն է , Օւրանատուչիսն ուլ անոր նը-
ման . . . Նայէ որ դատ դատ հանդիպիս
անոնց , այսօր մէկուն , վաղը մէկապին .
բայց զգոյշ կեցիր , ուրիշ բան չեմ կրը-
նար ըսել :

— Շնորհակալ եմ խորհրդիդ , սրա-
տասխանեց Օրսոյ . բայց ես անոնց հետ
բան դործ չունիմ բնաւ . ինչուան որ ի-
րենք չգան դիւ փնտրուելու , ես իրենց
ըսելիք մը չունիմ :

Աւաղակը լեզուն դուրս հանեց խաղ-
ցուց , բայց պատասխան չտուաւ : Երբոր
Օրսոյ սարի վրայ ելաւ երթալու , — Ա-
դէկ միտքս եկաւ , զուրցեց Պրանատուչ-

չիոյ, որ շնորհակալ ըլլամ վառօղին համար, աղէկ ժամանակին հասաւ : Հիմա բանի մը պէտք չունիմ . . . այսինքն կօշկի պէտք ունիմ . . . , բայց վայրի ոչխարի մը մօրթէն կը շինեմ տա օրերս :

Օրաց երկու հինգ ֆրանկոյոց առաջակին ձեռքը խոթեց . — Վառօղը խորհողը Աղաւնի էր, ըսաւ . իսկ ասով կօշիկդ կը գնես :

— Կտպտութիւն մի ըներ, աղաղակեց Պրանտորաչչիոյ՝ ասակը ետ տալով : Մութացկան կը կարծես դիմ . հաց և վառօղ կ'ընդունիմ, բայց ուրիշ բան չէ :

— Կարծէի որ հին դիմուորակիցք իրարու կրնան օգնել : Մնաս բարով :

Բայց երթալէն առաջ՝ կամայուկ մը ոտակն աւաղակին մօխաղին մէջ դրաւ, առանց անոր խմանալուն :

— Երթանս բարով Օրս՝ Անտոն, զուրցեց միւս աւաղակը . յուսանք որ նորէն կը տեսնուինք իրարու հետ :

Օրաց հեռացաւ անոնցմէ, և քառորդի մը չափ քալելէն վերջը՝ ետեւէն մէկու մը սատափի վաղերու ձայնը լսեց : Պրանտորաչչիոյ էր եկողը . — Ըրածդ

շատ յանդգնութիւն է, շունչը կարած
բառ Օրսոյի. առ քառ տասը ֆրանկդ,
ուրիշ մը ըրած ըլլար նէ՝ անպատիժ չէի
անցըներ։ Շատ բարեւ ըրէ Աղաւնիի։
Արիւն քրտինք մսնել տալիք ինծի։ Գիշ
շնոր բարի։

ԺԲ

Աղաւնի քիչ մը այլայլեր էր. բայց
վերջապէս Օրսոն տեսնալով՝ իր սովոր
բական տխուր զուարթութիւնն առաւ։
Ընթերցի միջոց անտարբեր բաներու
վրայ խօսեցան. ետքը Օրսոյ պատմեց
քրոջը՝ աւաղակներուն հետ ըրած տե-
սութիւնը։

— Պրանտուրաչչիոյ գէշ մարդ չէ, բ-
առ Աղաւնի. իսկ իր Գասպրիզոնի ըն-
կերը՝ ըսեր եմ որ սկզբունք չունեցող
մարդ մըն է։

— Ես կարծեմ որ իրարմէ տարբե-
րութիւն չունին, և երկուքն ալ մարդ-
կային ընկերութեան հետ կը պատե-
րադմին։ Մէկ յանցանք մը ուրիշ յան-
ցանքի մը կը մղէ զիրենք. համդերձ այ-
սու՝ թերեւ իրենցմէ տուի յանցաւոր

մարդիկ կը դանտաին անոնց մէջ որ վա-
րիէն դուրս կը բնակին :

Ռաբախութեան նշոյլ մը փայլեցաւ
քրոջն երեսին վրայ : Եւ փայրկեան մը
լուսթեմէ կտրը :

— Եղբայր իմ, ըսաւ սուրճ լեցընե-
լով Օրտոյի, գիտե՞ս որ երէկ գիշեր Կա-
րոլոս Մկրտիչ Բիէզըրի մեռել է ճախ-
ճախաւաներու ջերմէն :

— Ո՞վ է առ Բիէզըրի ըսածդ :

— Հասակդի գեղացի մը, ան Մադդա-
ղինէին էրիկն՝ որուն ձեռքը տուաւ հոյ-
րերնիս մեռնելու ասեմն իր գրապա-
նակը : Խեղճ սյրին եկաւ աղաչեց ինձի
որ մեռելին հսկման ես ալ ներկայ ըլ-
լամ ե ողբ մը երգեմ : Պատշաճ է որ
դու ալ մէկտեղ դաս, որովհետեւ մեր
գրացիներն են :

— Եղբանցու՛ր հսկումը : Ես բնաւ չեմ
ախտորժիւր որ դու սաանկ մէջտեղ եյ-
նաս :

— Օրտոյ, պէտք է մեծարել անդույս
ստորութիւնը : այսինքն սլաղադան,
որ մեր հիներէն իջած է մեզի : Մադ-
դաղինէ ՚ի բնութեմէ այն ձիւքքը չունի .
իսկ Ֆիսրափսրինա սլաղաւն ալ, որ հոս

տեղի ամենէն կտրին՝ պաշխարա երգողն է, հիւանդ պառկած է: Մէկը պէտք է որ երգէ:

— Ի՞նչ, մի՞թէ կարողո՞ւ Մկրտիչը երկընքին ճամբան պիտի կտրանցընէ, թէ որ դադաղին վրայ շերտքո՞ւի նէ: Ա՛ռ, դեռ հսկման երթալ նէ, ես ալ հետդ կու գամ, որովհետեւ պատշաճ կը դաւանեմ. բայց չեմ ուզեր որ յանկարծախօսեմ, փոյներու չէ սա հասակիդ:

— Խօսքս տուած եմ, ճար չկայ: Հոս տեղի սովորութիւնն այս է. և այս անգամ ինծմէ դատ մէկը չկայ որ յանկարծախօսէ:

— Ա՛նմիտ սովորութիւն:

— Շատ կը կրեմ՝ ես ալ այսպէս երգելու միջոցս, ամէն դժբաղդութիւննիս միտքս կու գան, և անտարակոյս վաղը պիտի հիւանդանամ. բայց պէտք է որ երգեմ: Խնդրեմ հրաման տուր եղբայր իմ: Կը յիշեմ, թոյլ տուիր ինծի Այսչիայ յանկարծախօսելու, անդդիապի օրիորդը դուարձացընելու համար. ուրեմն ի՞նչպէս չկարենամ հիմա յանկարծախօսել խեղճ աղքատներու համար, որ ինծի երախտադէտ կ'ըլլան և այս եր-

դով ճախարհութիւննին աւելի դիւրութեամբ կը տանին :

— Աղէկ աղէկ , երգէ : Ո՛ր դիտէ թէ արդէն շինած չես պաշտպան , և չես աղերս փնայրնել :

— Ձէ , եղբայր իմ , առաջուց չեմ կլնար շինել : Մեռելոյն առջեւ կ'անցնիմ , և ողջ մնացողներուն վրայ կը մտածեմ : Աչքերս արցունքով կը լեցուին , և ան առան ինչ որ միտքս կու գայ կ'երգեմ :

Այս խօսքերն այնպիսի պարզ սրտով կ'ըսէր Աղաւնի , որ անախատութեան հետք չէր երևար սրտին մէջ : Օրաց գնաց հետը Բիէդրիի տունը , մեծազոյն սենեկին մէջ ստուլի մը վրայ տարածուած էր մեռելը՝ երեսը բաց , դռներն ու պատահանները բաց էին , և մամեղէնը կը փառէին ստուլին չորս կողմը : Մեռելին դիտան առջեւ իր այրին կեցած էր , և անոր ետեք՝ շատ մը կանաչը սենեկին այն կողմը բռնած էին . մէկադ կողմը էրիկ մարդիկը կեցած էին տղի վրայ , դուխնին բաց , աչքերնին դիակին վրայ սեւաւած , և բոլորովին լուռ : Ամէն ներս մտնողը կը մօտենար ստուլին , կը համ-

բաւրէր մեռելը¹, դիտովր նշան մը կ'ընէր այրւոյն ու անոր զաւակին, ետքը իրեն սահմանուած կողմը կը քաշուէր՝ առանց բերանը բանալու: Սակայն մերթնդ մերթ հանդիսականաց մէկը ըստ թիւնը կ'ընդհատէր և քանի մը խօսք կը դրուցէր մեռելոյն: — Ինչո՞ւ համար աղնիւ կինդ թողուցիր, կը հարցընէր պառաւ մը. անկէց առելի աղէկ կրնար հոգալ դքեղ. ի՞նչ կը պակսէր քեզի: Ինչո՞ւ համար ամիս մ'ալ չսպասեցիր. քու նուդ զաւակ մը բերած կ'ըլլար քեզի:

Բիէզրիի տղան, որ երկայնահասակ երիտասարդ մըն էր, հօրը պաղած ձեռքը սխամելով՝ աղաղակեց. Ո՛հ, ինչո՞ւ համար բռնական մահուամբ չմեռար. վըրէժդ կ'առնէինք:

Օրաց այս խօսքը լսեց ներս մտած միջոցը: Չինքը տեսածնուն պէս բաղմունքիւնը ճգրուեցաւ, և հետաքրքրութեամբ մը նայեցան պաշրապա երգողին վրայ: Աղաւնի համբուրեց զայրին,

¹ Այս սովորութիւնը դեռ կը տեւէ ի Պոզոնեանոյ:

մէկ ձեռքը իր ձեռքին մէջ առաւ և կե-
ցաւ անանկ քանի մը վայրկեան՝ միտքն
ամփոփած և աչքերը վար առած : Եւ-
քը մեծ ճարուն ետեւ ձգեց, աչքերը մե-
ռելոյն վրայ սևեռեց, և գիտէին վրայ
ծած, դրեթէ անոր սկէս գունատեցաւ,
և սցապէս սկսաւ :

« Կարողնա Մկրտիչ, Քրիստոս ընդունի քու
հոգիդ : — Ասորկը՝ կրեւ է, դու այնպիսի տեղ մը
կ'երթաս — ուր ոչ արեւ կայ և ոչ ցաւրա : — Ա՛լ
սկսաք չունիս յօտոցիդ, — և ոչ ծանր բաձիդ : —
Ա՛լ աշխատելիք չունիս. — ասկէ ետքը բոլոր քու
օրերդ կ'երահի են : — Կարողնա Մկրտիչ, Քրիս-
տոսի քով երթայ հոգիդ : — Որդիդ կը կառա-
վարէ տունդ : — Տեսայ կաղնին ինկած — լիպե-
լի՞ր քամիէն չորցած. — կարծեցի որ մեռած է,
— նորէն առջեւէն անցայ, և արմատը — ընձիւղ
մը արձըկեր էր : — Ընձիւղը աճեցաւ կաղնի ե-
ղաւ — լայն հովանիով : — Անոր առջի ճիւղերուն
տակ հանդէ՛, Մագդաղինէ, — և մտածէ՛ անցած
դարձ կաղնւոյն վրայ » :

Մագդաղինէ սկսաւ բարձրաձայն հե-
ծել, և հանդիսականներէն երկու իրեր
հոգի, որ եթէ դիմայնին առիթ ելլար՝
անանկ անտարբերութեամբ կը սղան-
նէին իրենց նմանները՝ ինչպէս կարաւ,

ներքը , աչքերնուն արցունքները կը սըր-
բէին :

Աղաւնի շարունակեց իր երգը՝ մերթ
մուկոյն հետ խօսելով , մերթ անոր ըն-
տանեացն հետ , և մերթ մեռեալը խօ-
սեցրնելով , որ կը մխիթարէր իր բարե-
կամբը և խորհուրդներ կու տար անոնց :
Որչափ որ տուաջ կը տանէր բանին թե-
ւը , Աղաւնիի գէմքը վեհութեամբ կը
սղայծառանար , և երեսին գոյնը կար-
մլութեամբ կը վառէր . կարծես պիւ-
թեանն պատգամօխօսն էր եռոտանուցն
մրայ հանդիսացած : Թեթև հառաչանք-
ներէ և հեծութիւններէ զատ՝ ումնեկն
ձայն չէր լսուեր բաղմութեան մէջ : Օր-
այ , որ հանդիսակառնաց չափ զգացուն
չէր այս տեսակ վայրենի բանաստեղ-
ծութեան , վերջապէս ինքն ալ զգացուե-
ցաւ հառարակաց պէս , և սենեկին մէկ
ծայրը քաշուած՝ կու ըար Բիէզրիի ար-
զուն պէս :

Յանկարծ բաղմութիւնը մեծ արանօր
տեղիք տուաւ նոր այցելուաց , յայտնի
կ'երևար որ նշանաւոր անձինք էին մլրա-
նողներն և պատիւ կը համարուէր իրենց
գարուստը : Սակայն պաշտօնական պատ-

ճառաւ ոչ որ համարձակեցաւ հետեր-
նին խօսելու : Ամենէն առաջ մանողը
քառասուն տարուան կ'երևար . զգեստին
սե գոյնէն և վարդաձև կարմիր ժապա-
ւինէն , և իր իշխանական կերպէն՝ կ'ի-
մացուէր որ քաղաքապետն էր : Մնոր ե-
տեւէն մանողը կանակը կտրացած ծեր մըն
էր , գունատ , և կանաչ ակնոցին մէջէն
աչքերուն վախկոտութիւնն աւ խռովու-
թիւնը կը նշմարուէր : Սաստիկ լայն ըզ-
դեատ մը հաղած էր , և թէպէտ նոր՝
յայտնի քանի մը տարի առաջ շինուած
կ'երևար : Միշտ քաղաքապետին քովը
կը կենար , կարծես թէ անոր շուքին
տակ կ'ուզէր պահուրտիլ : Խրակ ետքը՝
երկու բարձրահասակ երիտասարդներ
մտան , երեսնին արեւէն էրած , աչքեր-
նէն հեղաբառութիւն և յամոզողութիւն
կը ցատէր , և աներես համարձակու-
թիւն մը կը ցուցնէին : Օրսոյի միտքը
հին յիշատակներ արթնեցան՝ երբ կա-
նաչ ակնոցով ծերը տեսաւ , որ Պարրի-
շինի փառաստանն էր՝ Բիէզրանէրայի
գեղապետը , և եկեր էր երկու տղոցը
հետ՝ քաղաքապետին պալլադիա մը լը-
սել տալու համար : Շատ դժուարին է

Նկարագրել Օրսոյի զգացածն այն վայրէ
կենին . այսչափ յայանի է՝ որ հօրը թըշ-
նամոյն ներկայութիւնը տեսակ մը սու-
կումն ձգեց վրան , և առաջին անգամ
այն կտակածներուն տեղիք տուաւ՝ զո-
րոնք ինչուան այն ատեն չէր ընդու-
նած :

Երբոր Աղաւնիի աչքին ալ երեցաւ
այն մարդն՝ որուն մահացու ոխ սլահած
էր , կերպարանքն ալլայլեցաւ , երեսին
զոյնը դնաց , ձայնը խզդուեցաւ , սկսած
տողը չրթանցը վրայ մեռաւ . . . բայց
քիչ ետքը՝ ներքին թափով մը շարու-
նակեց .

« Երբոր բազէն կ'ողջաց — իր դատարկացած
բոյնին վրայ , — տարմերը (ՏՃ• սրղըրճըզ) չորս
դին կը թռչտին — և կը խնտան անոր թշուա-
ռութեանը վրայ : (Այս տեղը նոր եկած երկու
երխտատարդները քթերնուն տակէն խնտացին ,
անտարակոյս յանգուզն կ'երեւար իրենց այդ այ-
լարանութիւնը) : — Բազէն անշուշտ կ'արթըն-
նայ , — թեկը կը տարածէ , — կտուցը արեան
մէջ կը լուանայ : — Եւ դու , Վարդու Մկրտիչ ,
բարեկամքդ — վերջին բարենին տան քեզի : —
Բաւական արցունք վաղցուցին իրենց : — Խեղճ
օրը աղջկիդ միայն չար . — և ինչո՞ւ համար
լայ վրագ : — Դու պարարտ օրերով մտար մա-

Հուան անկողինը , — աղգատաճմիդ աչքին առջև ,
— և պատրաստուած էիր ելլալու — Ամենակա-
րողին առջև : — Որք աղջկին իր հօրը վրայ կու-
լայ , — զոր ցած աւաղակներ յանկարծակիի բե-
րելով , — կանակէն զարկին զանակը . — կանաչ
տերեւներու տակ — դեռ իր կարմիր արիւնը կե-
ցած է : — Բայց որքն անոր արիւնը ժողված է ,
այն աղնուական և անմեղ արիւնը , — և Բիւզրա-
նէրայի վրայ թափեց , — որպէս զի մահացու թոյն
ըլլայ : — Եւ Բիւզրանէրա դրոշմուած պիտի մը-
նայ — մինչև որ մեղադարտ արիւնը — անմեղ
արեան հետքը ջնջէ » :

Աղաւնի աթոռի մը վրայ ձգեց ինք-
դիները , մեծ ճարոն դէմքին վրան առաւ
և սկսաւ հեծել և ողբալ : Մէկէն քո-
վը ժողվուեցան լալաղին կանայք , էրիկ
մարդկանցմէ ոմանք վայրագ աչքով գե-
ղապետին և իրեն որդւոց վրայ կը նայ-
էին . ծերերէն ոմանք կը տրանջային ա-
նոնց ասանկ շփոթութեան պատճառ
ըլլալուն վրայ : Մեռնողին որդին ճեղ-
քեց բաղմութիւնն՝ որպէս զի երթոյ ա-
ղաչէ գեղապետին որ մէկէն դուրս ել-
լէ : Բայց անիկայ քան դիներն առաջ ա-
ճադարեր էր ելլելու , և երկու որդիքն
արդէն փողոցն էին : Քաղաքապետը քա-
ղաքաւարական ցաւակցութիւններ ը-

նեկէն ետքը երխտասարդ Բիւհդրիին, ա-
նոնց ետեւէն դուրս ելաւ : Իսկ Օրոսց քրո-
ջը քով մօտեցաւ, թեկէն բռնեց և սե-
նեկէն դուրս հանեց : — Ընկերեցէք ի-
րենց, ըսաւ Բիւհդրի իր բարեկամներէն
մէկ երկուքին, ապէկ նայեցէք որ փար-
ձանք մը չգտց դլախնին : Երկու իրեր
երխտասարդ մէկէն դանձակնին դդեառ-
նուն ձախ գրպանը գրին, և տարին զՕր-
ոսց ա իր քոյրը մինչև իրենց տան դու-
ռը :

ԺԳ.

Աղաւնի շունչը կտրած ա մարմնով
ստատիկ յայնած՝ բաւ մը չէր կրնար
արտաբերել. դլախը եղբօրն ուսին վրայ
կռթնցուցած էր, և անոր մէկ ձեռքը
կը սխմէր : Օրոսց թէպէտ չէր հաւնած
քրոջը վերջաբանին, սակայն խելքը
միտքն անոր ջղային սլլայլուծեան դա-
դրելուն վրայ էր, որուն կը սպասէր լու-
թեամբ : Այն միջոցին դուռը զարնուե-
ցաւ, և Սափէրիա փախէն շնչատուծ՝ փա-
ղելով եկաւ իմաց տուաւ որ քաղաքու-
պեան էր : Աղաւնի բաժին պէս՝ մէկէն

դլուխը վեր բարձրացուց, ոտքի վրայ ելաւ. և ամօտ մը սառաւ իրեն նեցուկ, որ ձեռքին տակ կը դադար :

Վաղարապեաք ներսով ուղեց անշարմար ժամով այցելութեան գարուն, և ցաւակցելով Աղաւնիի՝ բացատրեց տատիկ զգացմանց վտանգը, պախարակեց յաղարկաւորութեան երգերուն սովորութիւնը, որ տխրարէր էր հանդիսականաց, և ճարտարութեամբ մը վերջին յանկարծախօտութեան տատկութիւնը մեղադրեց : — Նոյր կերպը փախելով՝ — « Ե. տեղը Աւագակա, բոտ, անգղիացի բարեկամներէդ շատ բարեներ տնիւմ քեզի. և Նէվիլ օրիորդը սիրով կ'ողջունէ քոյրդ. իսկ քեզի, նամակ մը բերած եմ իրմէն, դժբաղդաբար վրաս չէ. բայց մէկէն կը խրկեմ : Հայրը հիւանդացեր էր, վախցանք որ չըլլայ թէ հոտակի վտանգովի ջերմէն բռնուած ըլլայ. բայց հիմա խաղաւցաւ, և յուսամ որ քիչ ստենէն կը տեսնեն դինքը :

— Նէվիլ օրիորդը շատ շփոթած պիտի ըլլայ :

— Բարեբաղդ եղտ. որ վտանգն անց-

ներէն վերջը խմացաւ վառնոյր : Պ . տէլ-
լա Ռէպուլիա , շատ աղէկ խօսեցաւ ին-
քը ձեր երկաքին վրայը , — Օրսոյ քա-
ղաքավարութեամբ մը ծնեցաւ . — և գրե-
թէ իր աղաչանքովն է որ եկած եմ հոս :
Ինծմէ աղէկ ոչ որ գիտէ այն ձախող
դիպումն որ ցաւով սրտիս բռնադա-
տուած եմ հիմա յիշատակելու քեզի :
Որովհետեւ Պ . Պարրիշինի այսօրուան
օրս Բիէգրանէրայի գեղապետն է և ես
այս դաւառին դաւառապետն եմ , հարկ
չէ ըսեմ թէ կ'արհամարհեմ այն կառ-
կածներն որ քանի մը անխոհեմ ան-
ձինք միտքդ ձգեցին և որոյ գու չհաւ-
տացիր՝ գիտեմ՝ քու հաստատուն բնա-
ւորութեամբդ և աստիճանիդ վեհա-
թեամբը :

— Աղաւնի , ըսաւ Օրսոյ քրոջը՝ աթոռ-
ուն վրայ ինքզինքն ուտելով , շատ յող-
նած ես . անկողին երթաս նէ աղէկ կ'ը-
նես :

Աղաւնի գլխովը չէ ըսաւ . և իր սովո-
րական հանդարտութիւնն առած՝ կրա-
կէ աչուքներով դաւառապետին վրայ
կը նայէր :

— Պ . Պարրիշինի , շարունակեց քա-

դաքապետը , կը փախազի որ դադրի այս թշնամութիւնը . . . կ'ուզեմ ըսել այս տարտամ վիճակն որ երկուքնուդ մէջ կայ . . . իմ ախորժածս ալ այն է որ իրարու հետ բարեկամական միութեամբ կապուիք . . .

— Պարոն , ընդհատեց Օրսոյ , ես ոչ երբէք ամբաստանած եմ զՊարրիչինի փաստաբանն իբրեւ սպաննող հօրս , բայց ինքն անանկ դորժ մը ըրած է որ յաւիտեան չեմ կրնար հետը վերաբերութիւն ունենալ : Սպառնալեաց թուղթ մը ձեացուց՝ աւագակի մը բերնէն գրած . կամ դոնէ՝ ձեռքի տակէն հօրս վրայ ձգեց անոր ձեացմունքը : Այդ նամակն եղաւ հաւանականապէս իմ հօրս մահուան անուղղակի պատճառը :

Քաղաքապետն ինքզինքը ամփոփեց վայրկեան մը , ետքը — Այս բանս , ըսաւ , հայրդ կրնար կարծել՝ երբոր ասորութեամբ բռնկած Պ . Պարրիչինիի դէմ դատաստան բացաւ . բայց դու այս աստիճանի կուրսութեան մէջ իյնալու վիճակը չես . մտածէ որ Պարրիչինի շահ մը չունէր այս նամակը ձեացընելու : . . . Իր բնաւորութեանը վրայ խօսք չեմ

բանար . . . որովհետեւ չեա ճանչնար զին-
քը և միտքդ պղտորած է վրան . բայց
յուսամ ճամոզուած չեա թէ մարդ մը
որ օրէնսդէտ է . . .

— Բայց , պարոն , ըսաւ Օրսոյ սար
եղբերով , երբոր կ'ըսես թէ այդ նամակը
Պարրիշինեոյ շինածը չէ , ըսել է որ հօրս
վրայ կը ձգես զայն : Ի՞ր պատիւը՝ իմա է :

— Ամենէն աւելի ես ճամոզուած եմ
տէլլա Ռէպպիա հաղարապետին պա-
տուաւոր մարդ ըլլալուն . . . նամակին
հեղինակն այսօրուան օրս ծանօթ է . . .

— Ո՛վ է , աղաղակեց Աղաւնի դէպ
ի քաղաքապետն երթալով :

— Անգղամին մէկը , անանկ յանցա-
ւոր մը որուն Գարսիգայիքդ չէր ներեր .
զողին մէկը , թուվմաս Պիանքի անուամբ ,
որ հիմա Պատուիոյ բանտերուն մէջ փա-
կուած է . առիկաց յայտնեց որ նամա-
կին հեղինակն ինքն իսկ էր :

— Այդ մարդը չեմ ճանչնար , պա-
տախտանեց Օրսոյ . ինչ վախճանաւ կըր-
նայ ըրած ըլլալ :

— Հոտակողացի մարդ մըն է , ըսաւ
Աղաւնի , մեր մէկ ջաղացարանին եղբայ-
րը , անանկ անպիտանին և սուտըրու-
ցին խօսքը չհաւտացուիր :

— Հիմա կ'իմանար թէ ի՞նչ շահ ունէր այդ մարդն այն կերպով դործելու : Քրոջդ ըսած ջաղացականը, որուն անունը թէպէտ որս էր կտրծեմ, հօրերնէդ վարձքի առած էր ջաղացք մը, որուն ջրոյն վրայ կը վիճէր Պ. Պարրիշինի տէլըս Ռէպպիա հաղարատեալին հետ : Հաղարատեալն առատաձեռն ըլլալով իբնէ՛ գրեթէ բնառ ստակ չէր առներ ջաղացքին համար. անով թովմասը միտքը դնելով որ եթէ Պ. Պարրիշինեայ իյնար ջրին իրաւունքը, եղբայրը շատ վարձք պիտի վճարէր անոր (որովհետեւ Պ. Պարրիշինեայ արծաթախրով իւնն աշխարհք ամեն գիտէ), եղբօրն օգտին համար աւագակին բերնէն ձեացուցեր է յիշեալ նամակը. այս է բոլոր պատմութիւնը : Գիտե՞ք արդէն որ ազգախառնութեան կապումքն անանկ դօրաւոր կ'ազդեն Գարսիգացոց սրտին վրայ, որ երբեմն ինչու ան յանցանաց մէջ ալ կը ձգեն : Ինչպէս կարգացէ՞ք սա նամակն որ ընդհանուր դործակատարին փոխանորդը դրած է ինծի, և ըսածին կը համադուիր :

Օրսոյ տչրէ անցուց նամակն որ ման-

րամանաբար կը գրէր թովմասի բրած
յայանութիւնները . և Աղաւնի ալ եղ-
բայն ուսին վրայէն կը կարդար :

Երբոր Աղաւնի լմնեցուց կարդալը ,
— Օրլանտուշիոյ՝ Պարրիչինեայ օրդին ,
ըսաւ , ամիս մը առաջ Պատդիա գնաց ,
երբ խնայուեցաւ որ եղբայրս կու գար :
Հոն տեսնուած պիտի ըլլայ թովմասի
հետ և ստակով գնած պիտի ըլլայ ան-
կէ այս սուար :

— Դու ամեն բան ենթադրութեամբ
կը դատես , պատասխանեց քաղաքա-
պետը նեղանալով : Ճշմարտութիւնը
ճանչնալու ճամբան սա է : Իսկ գրեզ ,
պարոն , պաղ արեսմբ կը տեսնեմ . ըսէ
ինձի՝ ինչ է հիմա կարծիքդ : Դու ալ ան
կարծիքէն ես որ մարդ մը ուրիշի տխուր
մը ընելու համար՝ սուտէն յանցանք մը
առնէ վրան և իր դատապարտութիւ-
նը ծանրացընէ :

Օրոյ նորէն կարդաց փոխանորդին
թուղթը , երգութիւններով անոր ամեն
մէկ բառը . որովհետեւ Պարրիչինի փառ-
տաբանը տեսնելէն ետքը՝ աւելի դժուա-
րաւ կը համոզուէր քան թէ քանի մը
որ առաջ : Հոսկ ուրեմն՝ բռնադատե-

յառ խառնախմբերու որ կը համադուէր նամակին ըսածներուն . բայց Աղաւնի աղաղակեց աւագին .

— Թո՛ւմա՛ս Պիաների սառսանային մեծն է . ապահով եմ՝ որ կամ դատապարտութենէ կ'ազատի կամ բանաէն կը փախչի :

Քաղաքապետն ուսերը վեր թօթօվեց .

— Ունեցած տեղեկութիւններս հաղորդեցի . քեզի , պարոն , ըսաւ Օրսոյի . ես հիմա կ'երթամ , և քեզի կը թողում մտածելը . կը սպասեմ որ միաբոլ լուսաւորուի , և քրոջդ ենթացողութեանցը նման ըմբռնուիք չունենաւ :

Օրսոյ ջանաց արդարացընելու զԱղաւնի , և ապահովացուց դքաղաքապետն որ այսուհետեւ զթո՛ւմա՛ս միայն յանցաւոր կը հանչնար :

Քաղաքապետն ոտքի վրայ ելած էր . . . Թէ որ ժամանակն ուշ եղած չըլլար , ըսաւ , կ'ըսէի որ հետո դաս Նէվիլ օրիորդին թուղթն առնելու . . . Նոյն առթով Պարրիշինիին առջև կը զուրցէիր ինչ որ հիմա ինձի զուրցեցիր , և ամէն բան կը ըմբռնար :

— Ոչ երբէք Օրսոյ տէլլա Ռէպպիա

Պարրիշինի մը տուն պիտի մտնայ, պու-
ռայ Աղաւնի թափով:

— Կ'երևայ որ օրիորդը գերդաստա-
նին զանգակ կրողն է, բաւ քաղա-
քապետը ծաղր ընելով:

— Պարոն, պատասխանեց Աղաւնի
տաքութեամբ, խաբեր են դքեղ, Գու-
չեա ճանչնար վաստաբանը. անկէց ա-
ւելի նենդաւոր և վարպետորդի մարդ
չկայ աշխարհքիս մէջ: Հողիդ սիրեա
կ'աղաչեմ՝ անանկ բան մը ընել մի տար
Օրսոյի, որ յաւիտեան ամօթով պատէ
դինքը:

— Աղաւնի, զուրցեց Օրսոյ, կերբով
կը խօսիս:

— Օրսոյ, Օրսոյ, այն արկղիկին հա-
մար ըլլայ՝ որ տուի քեզի, կ'աղաչեմ
մօիկ դիր ինծի: Գու և Պարրիշիններ-
բուն մէջ արիւն կայ, չեա կրնար անոնց
քով երթալ:

— Քոյր իմ:

— Չէ, եղբայր, պիտի չերթաս հոն,

1 Աշխարհներուն հօտին առջեւն գտցող զանգա-
կաւոր խոյին կը նմանցընեն Գորսիգացիք մէկը՝ որ
գերդաստանի մը կառավարողն է մեծ գիւղուած-
ներու մէջ:

ապա թէ ոչ կ'ելլեմ կ'երթամ'սո տու-
նէն, և մէյ մ'ալ երեսս չեմ տեսներ . . .
Օրսոյ, գլծա վրաս : Ըսաւ և ծունկը ին-
կաւ :

— Կը ցաւիմ, ըսաւ քաղաքապետը,
ստանկ յամառ գտնալուս տէլլա Ռէսպ-
պիս օրիորդը : Բայց դա գինքն անշուշտ
կը համոզես : Գուռը բացաւ և կանկ ա-
ռաւ . անանկ կ'երեար որ Օրսոյի կը սպա-
սէր :

— Հիմա չեմ կրնար քովէն բաժ-
նուիլ, զուրցեց Օրսոյ . . . վաղը թէ որ . . .

— Վաղը կանուխ կ'երթամ' ես, պա-
տասխանեց քաղաքապետը :

— Գոնէ, աղապակեց Աղաճի ձեռ-
քերն իրարու միացուցած, ինչուան վա-
ղը առաւօտ սպասէ, եղբայր : Թո՛ղ ին-
ծի ժամանակ որ հօրս թղթերը նորէն
մէյ մը նայիմ . . . չեմ կրնար չէ ըսել սա
բանիս :

— Աղէկ : առ իրիկուն աչքէ անցնու-
ղանոնք . բայց անկէ ետքը սլ ալստի
չչարչարես գիտ այս արտաքոյ կարդի ա-
տելութեամբ . . . Ներումն կը խըն-
դրեմ, Պ . քաղաքապետ . . . ես ալ ար-
դէն հանգիստ չեմ . . . Զաւեյի աղէկ է
որ վաղուան ձգենք :

— Գիշերը աղէկ խորհուրդներ կը բերէ, զարցեց քաղաքապետը, յուսամոր վաղը տարտամութիւններդ կը փարատին :

— Մամէրիս, ըսաւ Աղաւնի, կանթեղն առ և ընկերէ քաղաքապետին. քեզի նամակ մը պիտի տայ եղբորս համար : — Ետքը քանի մը խօսք ըսաւ Մամէրիայի տկանջէն :

— Աղաւնի, ըսաւ Օրոյ քաղաքապետին երթալէն վերջը, շատ վշտացուցիր դու. մինչև ցվերջ ասանկ յայտնի բանը պիտի ժխտես :

— Ինչուան վաղը ժամանակ ատիր ինծի, պատասխանեց Աղաւնի. քիչ է ժամանակս, բայց դեռ կը յուսամ :

Ետքը բալլիքներու խուրձ մը տուաւ և վերի յարկին մէկ սենեակը դնաց : Հոն աճապարելով գզրացներ բացաւ, և դրասեղանի մը մէջ կը նայէր կը փրնտռէր՝ ուր տեղաւ Ռեպուլիս հաղաքապետն իր հարկաւոր թղթերը կը դնէր տանեաց :

ԺԴ

Մամլէրիա տշաղաւ դառնալու, և Օրսոյ անհամբերութենէն չէր դիտեր ընելիքը. վերջապէս երեցաւ՝ ձեռքը նամակ մը, հեան ալ սղլալիկ Քիլինան որ աչքերը կը շփէր, որովհետեւ առջի քունէն արթնցուցեր էին զինքը:

— Պղտիկ, ըսաւ Օրսոյ, ի՞նչ ունիա հոս այս ժամուս:

— Աղաւնի կանչեր է զիս:

— Ի՞նչ փշեր է արդեօք խելքին, մըտքէն զուրցեց Օրսոյ: Բացաւ լիւղիոյ նամակը, և զայն կարդացած միջոցը՝ Քիլինա քրոջը քով դնաց: Նէվիլ օրիորդին նամակը հետեւեալն էր.

« Պարոն,

« Հայրս քիչ մը հիւանդացաւ, և արդէն ՚ի բնէ անանկ ծոյլ է գրելու, որ բռնադատեցայ իրեն քարաուղարութիւն ընելու: Գիտեա որ քանի մը օր առաջ ծովուն եղերքը ոտքերը թրջեց, փոխանակ մեզի հետ տեսարանին ըզմայլելու. այնչափը բաւական է ձեր դե-

դեցիկ կողմոյն մէջ մարդուն վրայ ջերմ
քերելու : Ուստի հայրս քիչ մը ջերմ ա-
նեցաւ , իսկ ես մեծ վախ , քաղաքապե-
տը , որ ինձի շատ աղնիւ մարդ կ'երևայ,
աղէկ բժիշկ մը տուաւ մեզի . անիկայ
երկու օրուան մէջ հոգէ խաղըցուց ըզ-
մեղ : Հայրս կ'ուզէ հիմա որսի երթալ ,
բայց ես դեռ թող չեմ տար : — Ի՞նչ
պէս դատար քու լեռնային պալատդ , քու
հիւսիսային աշտարակդ միշտ իրենատեղն
է , շատ ուրուականներ կային մէջը : Այս
բաները կը հարցընեմ քեզի , որովհետեւ
հայրս միտքը պահած է որ խոտապեր
եւ իրեն այժեամն , վաղաղ և վայրի ոչ
խար : — Պատգիտ երթալու միջոցնիս՝
մտքերնիս դրած ենք ձեր հիւրասիրտ
թիւնն ընդունելու . և յուսամ որ առիթ
Ռէպալիտներուն պալատն , որ հինցած ու
քայքայած է կ'ըսէիր , դու խնիս չկոր-
ծանիր : Քաղաքապետին հետ վրադ խօ-
սեցանք . Պատգիայէն գրեթե իրեն անըզ-
դամ՝ բանաւարկելոյ մը ըրած յայտնու-
թիւնները , որոնք քու կասկածներդ կը
փարատեն , և տակէ ետքը պէտք է որ
թշնամութիւնդ բոլորովին դադրի , որ
երբեմն կը վախցընէր զիս : Չեա կրնար

մակարեւել թէ ինչ ախորժ առի եր-
բոր պաշխատիւ երգող օրիորդին հետ
երթալոյ տեապ' հրացանը ձեռքդ և
աչքդ խոժսաւ, այն միջոցին սովորակա-
նէն աւելի գործիւղացի երեցար ինձի, . .
քիչ մը սաստիկ ալ՝ երկայն կը դրեմ
թուղթս, որովհետեւ ձանձրացած եմ,
Քաղաքապետը ճամբայ պիտի ելլէ, եր-
բոր դէպ'ի ձեր լեռները ճամբայ բնեկը՝
մասնաւոր մարդ կը դրկենք առաջ խմա-
ցրնելու, և ես Աղաւնիի պիտի աղաչեմ
որ պրոշչիոյ մը պատրաստէ մեզի: Հիմ
կու հիմա իմ սիրալիր ողջոյնս առք ի-
րեն: Իրեն տուած դանակն ստեպ կը
գործածեմ, վկայատուն թեան՝ մը թըղ-
թերը կը կտրեմ անով, բայց ահաւոր
դանակը չսիրեր այս պաշտօնն ու կը
պատըռաւ դիւրս: Բարեան մնաս, պա-
րոն: հայրս սիրոյ ողջոյն կը դրիէ քեզի:
Քաղաքապետին խօսքին մտիկ դիր, ա-
ղէկ խորհրդատու է, և կարծեմ ձեր
պատճառաւ ճամբէն կը խոտորի: Գոր-
դէ կ'երթայ հիման քար մը անկելու, կը
մակարեւեմ որ վսեմ արարողութիւն
մը պիտի ըլլայ, և կը ջախճ որ չեմ
կրնար ներկայ ըլլալ: Կարծեմ պի-

աի սրդողիս այսչափ երկայն գրեւու,
բայց կը կրկնեմ որ ձանձրացած եմ, և
նայն պատճառին համար հրամանն կու
տամ որ կրցածիդ չափ երկայն պատառ
խան տաս : Իրօք կը զարմանամ որ ին
չուան հիմա չդրեցիր ինծի Բիէդրանէ
բայի պալատդ յաջողութեամբ հաւ
նելդ :

Լ Ի Ի Դ Ի Ս

Յ . Գ . Խնդրեմ մտիկ դիր քաղա
քապետին , և լուսծն ըրէ . ինծի ախար
ժելի բան կ'ընես » :

Օրոյ իրեր չորս անգամ կարդաց այս
նամակը . ետքը երկայն պատառխան մը
դրեց , և Սափէրիայի տուաւ որ երթաց
տանի գեղացւոյ մը որ նայն դիշերը Այ-
աչիոյ պիտի երթար : Ա՛լ անկէ ետքը
Պարրիշինիներուն վրայօք կասկածները
բոլորովին փարատեցան մօրէն . և ոչ
խակ ատերութեան հետք մնաց սրտին մէջ :
Քիչ մը ատեն սպասեց որ քոյրը վար
իջնայ , և տեսնալով որ չդարձնաց
պատկերու : Աղաւնի ծածուկ բաներ ա
պրապրեր Քիլինայի ու դրկեր էր . և
գիշերուան մեծ մասը հնտաի թղթեր

կարդալով անցուց : Արշալուսէն քիչ առաջ քանի մը պզտի խիճեր նետուեցան իրեն պատուհանին . այս նշանը լսածին պէս՝ պարտէզն իջաւ, ծածուկ դուռ մը բացաւ, ժամիրոտ դէմքով երկու մարդ խօթեց տունը . և առջի հոգը խոհանոցը տանիլը զիբենը ու կերպընեղն եղաւ : Հիմա կ'իմացընենք ով էին այս մարդիկը :

ԺԵ

Առաւօտը ժամը վեցին ատենները քաղաքապետին կողմանէ ծառայ մը եկաւ Օրսոյի տան դուռը դարկաւ : Աղաւնի բացաւ . ծառան ըսաւ որ քաղաքապետը ճամբոյ ելլելէն առաջ կը սպասէր Օրսոյի : Աղաւնի մէկէն անխռով պատասխանեց որ եղբայրը սանդուխէն վար իյնալով՝ ոտքը ճակեցուցեր էր, և չկարենալով քալել՝ շատ շնորհակալ կ'ըլլար թէ որ քաղաքապետն հաճէր իր տունը դալու : Աս դէպքէն քիչ ետքը՝ Օրսոյ վար իջաւ և հարցուց Աղաւնիի թէ քաղաքապետն իմաց տուեր էր որ երթայ իրեն : — Հոս կ'ուզէ տես,

Նույն Հեռոյ , պատասխան տուաւ Ազաւնի առանց բնաւ սղլայլելու : Կէս ժամի մը չափ Պարրիշիննեւրուն տնէն ելլող շեղաւ . ա՛ն միջոցին Օրսոյ հարցոյ քրտջը թէ Նոր բան մը դտե՛ր էր արդեօք , Ազաւնի պատասխանեց որ քաղաքապետին առջե կ'ըսէ : Ազաւնի արտաքուստ խաղաղ կը կեղծէր զինքը : Բայց երեսին գոյնէն և աչքերէն կ'իմացուէր խռոված ըլլալը :

Հուսկ ուրեմն Պարրիշինեայ տան դուռը բացուեցաւ . քաղաքապետը ճամբորդի զգեստով դուրս ելաւ , ետեւէն գեղապետն և երկու որդիքը : Ի՛նչպէս զարմացան Բիէգրանէրայի բնակիչքն , որ առաւօտուրնէ 'ի վեր կը սպասէին դաւառապետին երթը տեսնելու , երբ տեսան որ անիկայ Պարրիշիննեւրուն հետ հրապարակը շիտակ կտրեց անցաւ և տէլլա Ռէպպիանեւրուն տունը մտաւ :

— Կը հաշտուին իրարու հետ , զուրյեցին գեղին քաղաքապետքը :

— Ես չէի զուրյեր ձեզի , բաւ ծերունի մը , որ Օրսոյ շատ ժամանակ ցամաք երկիր կեցած ըլլալով՝ սրտի մարդ չէ :

— Բայց ան նայեցէք, զուրցեց ահա
 րա Ռէպրալիաներուն կողմնակից մը, որ
 Պարրիշինիներն են իրեն դադողը. կ'եր-
 թան ներումն խնդրելու իրմէ:

— Քաղաքապետն է երկու կողմիններն
 ալ կակրուցընողը, կրկնեց ծերունին.
 այսօրուան օրս կարրճութիւնն չէ մնա-
 ցած և երխաասարդաց բնաւ հողը չէ
 իրենց հարց արխներ:

Գաւառապետը զարմացաւ Օրսոյի
 օտքի վրայ ըլլալն և քաղելը տեսնելով.
 Աղաւնի մէկէն ներումն խնդրեց սուտ
 զուրցելուն, և վրայ բերաւ. — Թէ որ
 սերիշ տուն մը կեցած ըլլայիր, եղբայրս
 երէկ մէկէն եկած կ'ըլլար քեզի այցե-
 լութեան:

Օրսոյ շատ մահացաւ այս սուտին հա-
 մար, բողոքեց որ ինքը մաս չունէր ա-
 նոր մէջ, և յանդիմանեց քոյրը: Քաղա-
 քապետն ու ծերունի Պարրիշինին հաւ-
 տացին իրեն խօսքին. բայց դեղապե-
 տին աղաքը չհամոզուեցան, և Օսլան-
 տուչիոյ — Ասանք հետերնիս կը խաղան,
 ըսաւ: Իսկ Վինչէնզէլլոյ ալ — Թէ որ
 իմ քոյրս, զուրցեց, ասանկ բաներ ը-
 նէր ինծի, ես կը սորվեցընէի իրեն:

Այս խօսքերը ահաճելի եղան Օրսոյի . և բարկութեամբ նայեցան իրարու երկու կողմէն ալ :

Ամէնքը նստան , բայց 'ի Աղաւնիէ՝ որ խոհանոցին դրան քով ոտքի վրայ կեցած էր . քաղաքապետն եղաւ խօսքը բացողը , և երկրին նախատաշարմունքներուն վրայ քանի մը խօսք կցկրցելէն ետքը , ըսաւ որ ամենէն սաստիկ արմատացած թշնամութիւններուն շտան իրարու միտքը չհասկընալէն ծագած է : Յետոյ դեղատեալին դառնալով դարցեց որ Պ . տէլլա Ռէպուիա ոչ երբէք կ'աւկած մը ունեցեր էր Պարրիշինի ազգատոհմին վրայ որ իր հօրը սպանութեան մէջ մատ ունեցած ըլլայ . միայն երկրայութիւն մը ունեցեր էր երկու ազգատոհմից մէջ եղած դատաւարանին մէկ պարագային վրայօք , բայց հիմա նոր յայտնութիւններէն ճշմարտութիւնն ստուգելով՝ ամեն տարակոյս մտքէն փարատեր էր , և կը փափագէր դրացւոյ բարեկամութիւն կապել Պ . Պարրիշինիին և իրեն ընտանեացին հետ :

Օրսոյ բռնի հաւանութեան նշան տրւաւ . Պարրիշինի քանի մը խօսք կ'աւկա-

դեց զոր ոչ որ լսեց, իսկ իր սրդիքը ձե-
ղունին գերաններուն կը նայէին : Քա-
ղաքապետն Օրսոյի դարձած՝ Պարրիշի-
նի թերնէն պիտի խօսէր . բայց Ալաունի
զգեստին դրախնէն մէկ քանի թղթեր
հանելով՝ ծանրութեամբ մը մէջտեղն
անցաւ ու ըսաւ .

— Շատ ուրախութիւն պիտի զգայ
սիրտս՝ երբոր երկու ազգատոհմից մէջ
հակառակութիւնը դադրի : Բայց որպէս
դի հաշտութիւնը սրտանց ըլլայ, սկստը
է որ ունեցած տարակոյտնիս փարա-
տենը : — Պ . քաղաքապետ, ես ընաւ չէի
հաւատացած թովմաս Պիաներիի յայտա-
բարութեանը, որովհետեւ զխտեմ՝ ինչ
անզգամ՝ մարդ ըլլալը : — Ես կ'ըսէի որ
թերեւս Պ . Պարրիշինի սրդիքը Պաա-
դիայի բանտին մէջ տեւնուած ըլլան
անոր հետ . . .

— Սուտ է, ընդհատեց Օռլանտուշ-
չիոյ, ես չեմ տեսնուած հետը :

Ալաունի արհամարհութեամբ նայե-
ցաւ վրան, և շարունակեց խօսքը քա-
ղաքապետին հետ .

— Դու ըսիր թէ այն զխտմամբ թով-
մաս սպառնալիք դրեր էր Պ . Պարրի-

չինեաց՝ կատաղի աւազակի մը բերնէն , որ իր թէպօղորտ եղբօրը ձեռքէն ջաղացքը չեւէ , որ իմ հայրս թեթեւ գնով աւոր վարձքի առած էր :

— Այո պապէս է , պատասխանեց քաղաքապետը :

— Անոնկ սնուկատան մարդ բլբլէն ետքը՝ կարող էր Պիանքի ասիկայ ալ բնելու , խորհրդածեց Օրսոյ՝ խարուելով քրոջը հանդարտ խօսակցութենէն :

— Կեղծեալ նամակը , շարունակեց Ադաւնի՝ կամուց կամուց աչքերը կենդանութիւն առնելով , յուլիսի 11ին գրուած է : Թովմաս ան միջոցին իր եղբօրը քսմն էր՝ ջաղացքը :

— Այո , պատասխանեց քաղաքապետը քիչ մը շփոթած :

— Ռերեմն ի՞նչ շահ տներ թովմաս Պիանքի առ բանա բնելու , հարցուց Ադաւնի յաղթական ձայնիւ : Եղբօրը վարձքին ժամանակն անցեր էր . հայրս յուլիսի 11ին արձրկեր էր զանկիկայ : Ահաւասիկ հօրս հաշուէդիրքը , արձակման թուղթը , և Այաչիոցի մը նամակն որ նոր վարձուոր մը կ'առաջարկէր մեզի :

Այս ըսելով ձեռքի թուղթերը քաղաքապետին յանձնեց :

Ամենքը զարմացած լուռ կեցան վայրկեան մը : Գեղապետին երեսին դոյնը նետեց . Օրսոյ ընթուխները խաղցրնելով՝ քաղաքապետին մօտեցաւ ձեռքի թուղթերն առնելու կարգալու համար :

— Ասմը հետերնիս կը խաղան , աղաղակեց դարձեալ Օսլանտուչչիոյ՝ բարկութեամբ ոտքի վրայ ելլելով : Երթանք հայր հոսկից , բնաւ հոս պէտք չէինք եկած ըլլալ :

Պարրիչինի շուտով իր սովորական պաղարիւն կերպն առաւ . ուղեց իննել թուղթերը , զորմէր քաղաքապետն յանձնեց իրեն լռութեամբ . և կանաչ ակնոցները ճակատին վրայ փերցընելով , ամստար բեր կերպով մը կարգաց . ան միջոյին Աղաւնի կատաղի աչքերով կը դնէր դինրը , նման մատակ վաղրի մը՝ որ կը տեսնայ այժման մը դէպ 'ի իր ձաղերուն մօտենալը :

— Անտարակցս , բաւ Պարրիչինի՝ ակնոցը վար առնելով և թուղթերը քաղաքապետին դարձընելով , թովմաս ճանչնալով հանդուցեալ հաղարասկե-

տինն սրտինն աղնուութիւնք, յուսացեր է որ միտքը կը փոխէ ու չարձրկեր դինքը. և իրօք ջաղացքն իրենն ձեռքը մնաց. բռել է որ . . .

— Ես դինքը ջաղացքը պահեցի, պատասխանեց Աղաւնի մէկ արհամարհոտ կերպով մը. հայրս մեռած բլլայով, իմ վիճակս անանկ կը պահանջէր՝ որ մեր մարդիկներուն զխամ:

— Մակայն թո՛ւմնաս կը խոստովանի, պատասխան տուա. քաղաքապետը, որ նամակն ինքը գրած է. առ յայտնի բան է:

— Յայտնին ան է՝ որ առ նխաժիա մէջ մեծ անդդամութիւններ կան, զուրցեց Օրոյ:

— Աս պարուններուն մէկ ուրիշ բան ծին ալ դէմ պիտի խօսիմ, բառ Աղաւնի: — Աս բռելով՝ խոհանոցին դուռը բացաւ, և ներս մտան Պրանտոյաչչիւց, ընկերն ու Պրուսդոյ շունը: Դըրսուանց դէնք չէր երևար երկու աւաղակաց վրայ. և թէպէտ մեծարանքով դրսխնին բացին, կրնայ մակարեւրաիլ թէ իրենց յանկարծական ներկայութիւնն ինչ ապաւորութիւն բրաւ ժո-

դովելոյ վրայ . գեղտապետը վախէն վար կ'իյնար , բայց մէկէն տղարը վրան վազելով՝ բռնեցին , և ձեռուքնին գրպաննին տարին՝ դանակնին դուրս հանելու համար . գաւառապետը դէպ 'ի դուռը սկսաւ երթալ , իսկ Օրսոյ Պրանտոլաչչիոյի վզնոցէն բռնած՝ ինչո՞ւ համար հոս եկեր ես , անգղամ՝ աղաղակեց :

— Որոգայթ է ասիկայ , պոռաց գեղապետն ու կը ջանար դուռը բանալու . բայց Սամբրիոս դրսէն կղպեր եր դանիկայ՝ աւաղակներուն հրամայելովը , ինչպէս որ վերջէն խնայուեցաւ :

— Ագնիւ մարդիկ , ըսաւ Պրանտոլաչչիոյ , մի վախնալ ինծմէ . սե եմ , բայց սառանայի չեմ նսնմիր : Մենք դէշ գիտաւորութեամբ եկած չենք հոս , հապա իբրեւ վիայ . քեզ աննամ , ժողովրդապետս , դու խօսէ ասոնց հետ :

— Պարոն քաղաքապետ , ըսաւ միւս աւաղակը , իմ անունս ճիշդանդոյ Գասդրիգանի է , բայց ժողովրդապետ կ'ըսեն ինծի : Ազաւնի ինծմէ տեղեկութիւն ուղեց թովմաս Պիաների անուամբ մէկուն վրայ , որուն հետ բանտուած էի Պատգիայի մէջ՝ իրեք շաբաթ առաջ : Ուստի իմ տեղեկութիւնս . . .

— Խնդրեմ մի աշխատիր տեղեկութիւնդ տալու, պատասխանեց քաղաքապետը. քեզի պէս մարդէն պէտք չունիմ բան լսելու. . . . Պ. տէլլա Ռէպպիա, անանկ կը կարծեմ որ դու մասն չունիս այս դաւաճանութեան մէջ. բայց տէր չես տանդ մէջ. բանալ տուր դու ուր: Ետքը քոյրդ պէտք է որ համար տայ աւազակներու հետ ունեցած վերաբերութեանցը վրայօր:

— Պ. քաղաքապետ, աղաղակեց Աղաւնի, կ'աղաչեմ մտիկ քրէ տա մարդուն լսելիքը: Դու հոս եկած ես ամենուն արդարութիւն ընելու համար, որով պարտական ես ճշմարտութեան տեղեկանալու: Խօսէ, ճիշդանդոյ Գասդրիզոնի:

— Մտիկ մի ըներ, միաբերան աղաղակեցին իրեք Պարրիշիները:

— Թէ որ ամենքը միատեղ խօսին, ըստ աւազակը ժպտելով, իրարու ըստածները չենք խմանար: Ուստի խօսքիս դաճնալով, բանալին մէջ խնժիհետ թովմաս ալ կը դանտէր. և ստէպ Պ. Սոլանտուչչիոյ իրեն այցելութեան կու գար:

— Մուտ է, պոռային միաճայն երկու եղբարը:

— Երկու անգամ՝ ժխտելը՝ հաստա-
տել է, զուրյեց Գաադրիզոնի։ Թովմասի
քով ստակ կար։ անոր համար աղէկ
կ'ուտէր ու կը խմէր։ Ես ալ՝ շխտակը
խոսատովանիմ՝ միշտ աղէկ ուտելը կ'ա-
խորժիմ, և թէպէտ կը խորշէի ան ա-
նրդգամին ընկերութենէն, սակայն չգի-
մացայ ու խել մը անգամ հետը սեղան
նստայ։ Երախտագիտութեան համար
սռաջարկեցի իրեն որ հետս փախչի
բանտէն։ Թովմաս յանձն չառաւ, բռե-
լով որ իրեն բանը ապահով էր, որ Պար-
րիչինի փաստաբանը դատաւորներուն
հետ իր վրայօրը խօսեր էր, և թէ ձեան
պէս մաքուր պիտի ելլէր բանտէն, գրը-
սդանն ալ սարկով։ Իսկ ես պատշաճ սե-
պեցի աներևոյթ ըլլալ բանտէն։ Լմըն-
ցուցի ըսելիքս։

— Այս մարդուն ըսածները բոլոր սուտ
են, կրկնեց հաստատութեամբ Օսլան-
տուչիոյ։ Թէ որ բաց տեղ եղած ըլ-
լայինք՝ խրաբանչիւրնիս իրեն հրացա-
նովը, ասանկ չէր կրնար խօսիլ։

— Անմտի խօսք, ըսաւ Պրանտուշ-
չիոյ։ Նայէ, Օսլանտուչիոյ, ժողովրդա-
պետին հետ չաւրուիս։

— Վերջապէս թող պիտի չամս, Պ. տէլլա Աէպպիա, որ դուրս ելլեմ, աղաւաղակեց քաղաքապետը՝ բարկութենէն ոտքը դնալին զարնելով։

— Սալէրիա, Սալէրիա, պուսոյ Օրոյ. բոց դուռը, դնալինն անցնիս։

— Վայրկեան մը կեցէք, ըսաւ Պրանտոլաչչիոյ. առաջ մենք պիտի ելլենք մեր կողմէն։ Պ. քաղաքապետ, բարեկամաց սովորութիւնն է որ իրարմէ բաժնուելու տոնենին՝ կէս ժամ իրարու միջոց կու տան։

Քաղաքապետն արհամարհութեամբ մը նայեցաւ վրան։

— Ծառայ եմ ամենուդ, ըսաւ Պրանտոլաչչիոյ։ Ետքը ձեռքն երկնցընելով՝ Քեղ տեսնամ՝ Պրուպոյ, ըսաւ շանը, քաղաքապետին համար ցատրէ մէյ մը։

Շունը ցատրեց. և աւազակներն ահապարեցին առնելու խոհանոցէն իրենց զէնքերն ու աղարախէն փախչելու. ետքը սուլելու սուր ձայն մը լսուեցաւ և անմիջապէս սրահին դուռը բացուեցաւ՝ իբրեւ ինքիւրմէ։

— Պ. Պարրիչլինի, ըսաւ Օրոյ բարկութիւնը չափաւորելով, ես գրեզ նա-

մակ խարդախող կը սեպեմ. այսօր իսկ բողոքս պիտի խրկեմ թաղաւորին զոր-
ծակատարին, ամբաստանելով զբեզ
միանդամայն իբրեւ դաւակից Պիանքիի
հետ: Թերեւս ուրիշ ծանրագոյն բողոք
մ"ալ ընեմ, քեզի դէմ:

— Իսկ ես ալ, Պ., տէլլա Ռեպպիա,
զուրցեց դեղապետը, պիտի բողոքեմ
քեզի դէմ՝ մեզի դարան զնելուդ և ա-
ւաղակաց հետ դաւակցութիւն ընելուդ
համար: Առ այժմ՝ քաղաքապետը զի-
նուորաց ձեռք կը յանձնէ անշուշտ ըզ-
բեզ:

— Քաղաքապետն իրեն պարտքը պի-
տի ընէ, ըստ անիկայ խստութեամբ:
Պիտի հսկէ որ խաղաղութիւնը չվրդովի
Բիէզրանէրայի մէջ, և արդարութիւն
պիտի ընէ: Ամենուդ հետ կը խօսիմ,
պարոնայք:

Գեղապետն ու վինչէնդէլլոյ արդէն
սրահէն դուրս ելեր էին, և Օռլանտուչ-
չիոյ դէպ ՚ի ետ ետ քալելով դուրս ել-
լելու վրայ էր. բայց Օրտոյ ցած ձայնով
ըստ իրեն. — Հայրդ ծեր է, ապաստե-
մը դարձնելու ըլլայի նէ՝ կը ջախջախէի.
անոր համար վրէժս ձեզմէ պիտի առ-
նեմ, քեզմէ ու եղբորմէդ:

Օսլանտուշիոյ պատասխանն տալու տեղ՝ դանակը քաշեց ու կատաղութեամբ Օրսոյի վրայ յարձակեցաւ . բայց Աղաւնի մէկէն թեր բռնեց սրկեց . իսկ Օրսոյ բռնովը քթին բերնին զարնելով՝ անանկ ետ հրեց . որ դնաց ուժով մը զարնուեցաւ դրան զարդին . դանակը սահեցաւ Օսլանտուշիոյի ձեռքէն . բայց վինչէնդէլլոյ իր դանակը հանեց ու սրահը մտաւ . Աղաւնի տեսածին ալէս զանիկայ՝ վազեց հրացան մը առաւ . որով վինչէնդէլլոյ տեսաւ որ դիմացինն աւելի զօրաւոր էր : Նոյն միջոցին քաղաքապետը վրայ հասաւ ու կռուողներուն մէջ մտաւ . — Քիչ տեսնէն քեզի կը սորվեցընեմ՝ Օրս՝ Անտոն , պտուսց Օսլանտուշիոյ : Եւ ուժով մը սրահին դուռը քաշելով՝ բանալիով կղպեց , որպէս զի փախչելու ժամանակ ունենայ :

Օրսոյ ու քաղաքապետը քառորդ մը լուռ կեցան՝ խրաքանչխրը սենեկին մէկ ծայրը : Աղաւնի , որուն ճակատը զուարթացեր էր ըրած յաղթանակին պատճառաւ , փոփոխակի կը նայէր անոնց վրայ , ան հրացանին վրայ կռթմնած՝ որ յաղթութիւնն ստանալ տուեր էր :

— Այս ի՞նչ երկիր, այս ի՞նչ երկիր, աղադակեց հուսկ ուրեմն քաղաքապետը՝ թափափ մը սարի վրայ ելլելով։ Պատէլլա Ռէպոլիա, յանցաւոր ես, խօսքս սուր ինձի որ ո՛ր և է բռնութենէ ետ կենաս, և սպասեա որ արդարութիւնն որոշէ սա անխճած խնդիրը։

— Այո, Պ. քաղաքապետ, յանցաւոր եմ որ ձեռք վերուցի անդդամին, բայց եղածն եղած է, և չեմ կրնար զըլանալ իրեն ինձմէ ուզած փոխարէնը։

— Չէ չէ, ինքը միտք չունի մենաւարտելու հետո։ . . . Բայց թէ որ բաւականէ դքեզ, . . . ճշմարիտն ըսելով՝ բաւական առիթ տուիր։

— Զգուշութիւննիւ կ'ընենք, ըստ Աղաւնի։

— Օսլանտուշիոյ, ըստ Օրոյ, կըլտրիճ աղայ մը կ'երեւայ ինձի, և չեմ կարծեր՝ Պ. քաղաքապետ, որ ցած միտքեր ունենայ։ Շատ շուտով դանակը դուրս քաշեց, բայց թէ որ ես ալ իրեն տեղն ըլլայի՝ թերեւ նոյնպէս ըրած կ'ըլլայի. և շատ ուրախ եմ որ քրոջս դատասկը փափուկ և տկար չէ եղեր։

— Կ'արդիլեմ որ չմենամարտիք իրարու հետ, զուրցեց քաղաքապետը։

— Գիտնաա , պարոն , որ պատուոյ
խնդրի մէջ իմ գիտակցութեամբ ձայ-
նին միայն մտիկ կ'ընեմ :

— Կ'ըսեմ քեզի որ պիտի չմենամար-
տիք :

— Կրնաս զիս բանտել (թէ որ թո-
ղում որ զիս բռնէք) , բայց ասով ու-
րիշ բան չես ըներ՝ բայց եթէ ուշացը-
նել այն բանն որ անհրաժեշտ պիտի
ըլլայ :

— Թէ որ եղբայրս բանտել տաս , ը-
սաւ Ս. Դաւնի , գեղին կէսն իրեն կողմը
կը բռնէ , ան ասուն տեանաս թէ ինչ
հրացաններ կը պարպուին :

— Առաջուց կ'իմացընեմ քեզի , պա-
րոն , զուրցեց Օրսոյ , որ եթէ Պ . Պար-
րիչինի իր գեղատեալի իշխանութեամբ
բը գեղծանելով՝ ուղենայ զիս բանտել ,
կը պաշտպանեմ անձիս :

— Այսօրուքնէ սկսեալ Պ . Պարրիչի-
նի իր պաշտօնէն կախեալ է , զուրցեց
քաղաքապետը . . . յուսամ որ ինքզին-
քը կ'արդարացընէ : . . . Պ . տէլլա Ռէպ-
պիա , քեզի բան մը պիտի յանձնեմ՝
որ շատ փոքր բան է . ասունդ հանդարտ
կեցիր , ինչուան որ Գորդէէն դառնամ :

իրեք օր միայն պիտի կենամ հոն, ետ-
քը թագաւորական գործակատարին
հետ կու գամ, և սնն ատեն բոլորովին
կը լուծանեմք այս անախորժ խնդիրը:
կը խոստանամ ինձի որ ինչուան այն ա-
տեն ո՛ր և է թշնամութենէ ետ կենամ:

— Ձեմ կրնար խոստանալ, պարօն,
թէ որ Օսլանտուչիոյ ուղէ որ ինձի
հանդիպի, ինչպէս որ կը կարծեմ:

— Ի՞նչ. դու՝ գաղղիացի գինուորա-
կանդ՝ կ'ուղեն մենամարտիլ այնպիսի
մէկու մը հետ, որուն հայրը խարդա-
խող կը սեպես:

— Բայց զարկի իրեն:

— Թէ որ ծառայիդ զարկած ըլլայիր
և ինքը փոխարէն ուղէր, կը մենամար-
տէիր հետը: Թո՛ղ ատ խօսքերը, Պ. Օր-
սոյ: . . . Բայց ետ կը դիմանիմ՝ քեզի, ու
շատ աւելի թեթեւ բան կը խնդրեմ՝ քեզ-
մէ. Օսլանտուչիոյի ետեմէն մի իյնար . . .
իսկ թէ որ կանչէ գըքզ, թոյլ կու տամ
որ մենամարտիս:

— Այդահով եմ որ կը կանչէ. բայց
կը խոստանամ նորէն ապտակ չղարնե-
լու իրեն՝ որպէս զի չբռնադատուի մե-
նամարտելու հետս:

— Այս ինչ երկիր, կրկնեց քաղաքապետը վեր վար քաղելով արագութեամբ. երբ պիտի դառնամ Գաղղիա:

— Պ. քաղաքապետ, ըստ Աղանի անոյշ ձայնով մը, ժամանակը ոչ է. մեր քոյր նախաճաշիկ ընելու յանձն կ'առնեն:

Քաղաքապետը խնայող, և Շատ իսկ կեցող հոս, ըստ... կրնան կողմնակցութեան տալ առ բան:... Ահ սն օրհնած հիման քարը. պէտք է որ երթամ:... Օրինորդ տէլլա Ռէպպիա, ինչպիսի թշուառութիւններ արդեօք պիտի ծաղին այսօր քու պատճառաւ:

— Գոնէ կը հաւտաս անշուշտ՝ Պ. քաղաքապետ, դուրցեց Օրայ, որ քոյրս ստատիկ համոզուած է իր կարծիքներուն վրայ, և ապահով եմ որ դու ալ արդարացի կը սեպես զանոնք:

— Մնաս քարով՝ պարոն, ըստ քաղաքապետը: Երթամ խնայ տամ զինուորական պահապանաց զլխաւորին որ ձեր վրայ հսկէ:

Երբոր քաղաքապետը դնաց, — Օրայ, ըստ Աղանի, հոս ցամաք երկիր մի կարծեր դրեղ. Օսլանաուշիայ չդի-

տեր թէ մենամարտութիւնն ինչ է, և
պէտք է որ այնպիսի մահուամբ մեռնի
անանկ ցած մարդը :

— Սիրելի Սղաւնիս, դու կարիճ կ'ին
ես : դու գիտ խաղըսեցիր Օսլանտուշչիոյի
դանակէն : Բայց ուրիշ բաներու մէջ
թող տուր որ ես գործեմ : Բաներ կան
որ քու գործդ է : Նախաճաշիկս պատ-
րաստէ : և երբոր քաղաքապետը ճամ-
բայ ելլէ, ինծի խրկէ օղտի ֆիլինան,
որ կարծեմ շատ աղէկ կը կատարէ ի-
րեն տրուած յանձնարարութիւնները :
Պէտք է որ մէկ նամակս տանի :

Մ'ինչդեռ Սղաւնի նախաճաշկին
արտարատութեանը կը հսկէր, Օրսոյ
իր սենեակը դնաց ու հետեւեալ տամա-
կը դրեց :

« Մատարակոյս շուտով կ'ուզես ինծի հանդի-
սիլ : Ես ալ նոյնպէս կ'ուզեմ : Այսպէս առաւօտ
ժամը վեցին Աքուսովիւն ձորին մէջ կրնանք դի-
րոր դանակ : Ես շատ ճարտար եմ ասքճանակ
սրարելու, անոր համար այդ զէնքը չեմ առա-
ջարկեր քեզի : Կ'ըսեն թէ աղէկ հրացան կը սրա-
րես : առախ զէնքերնիս երկու բերնով հրացան
ըլլար : Ես հետս հոս անդի գեղացիներէն մէկը կ'առ-
նեմ : Թէ որ եղբայրդ կ'ուզէ հետդ ընկերել՝ եր-

կրօրդ վկայ մըն ալ ան և առաջաւց խմացուք ինձի,
որ ան տանն ես ալ ուրիշ վկայ մը տանեմ» :

ՕՐՄՈՅ-ԱՆՏՈՆ ՏԵՂԷՆ ՌԵՊՊԻԱ

Քաղաքապետը ժամ մը գեղապե-
տին փոխանորդին քովը կենալէն, և
քանի մը վայրկեան ալ Պարրիշինինե-
րուն տունը անցընելէն ետքը, դէպ ի
Գորդէ ճամբայ ելաւ՝ մէկ դինուորի մը
ընկերութեամբ : Քառորդ մը ետքը, Քի-
լինա վերոյիշեալ նամակը տարաւ Օռ-
լանտուշիոյի ձեռքը յանձնեց :

Պատասխանն ինչուան իրիկուն ու-
շացաւ : Նամակը երիտասարդաց հայրը
գրած էր, որուն մէջ կ'իմացընէր Օր-
սոյի որ թաղաւորին գործակատարին
պիտի յանձնէր իր որդւոյն գրած ըս-
տառնալեաց թուղթը, և կ'աւելցընէր
ըսելու. — Ես խղճմտանքիս վրայ ապա-
հով ըլլալով, կը սպասեմ որ արդարու-
թիւնը քու դրաքարտութեանցդ վրայ
վճիռ կարէ :

Սակայն Աղաւնի հինգ վեց հովիւ
կանչեց որոնք եկան պահպանութիւն
ընելու տէլլա Ռէպպիաներուն աշտա-
րակին առջև : Թէպէտ Օրսոյ կ'ընդդի-

մանար, հրապարակին վրայ նայող պա-
տուհաններուն վարի կողմը կոճղերով
դոցեցին՝ վերը նեղ ծակեր թողլով, և
բոլոր նոյն իրիկունը գեղին բնակիչնե-
րէն շատ անձինք կ'առաջարկէին իրեն՝
ձեռքերնէն եկածն ընելու: Նոյն իսկ ժո-
ղովրդապետ առաջակէն նամակ մը ե-
կաւ, որ կը խոստանար իր և Պրանտո-
լաչչիոյի կողմէն օգնութեան հասնելու,
թէ որ գեղապետը զինուոր գործածէր:
Նամակին վերջը հետեւեալ Յետ գրու-
թեալնն ըրեր էր. « Կ'աղէի խմանալ
թէ քաղաքապետն հաւնեցաւ արդեօք
Պրուօզոյ շան կրթութեանը, զոր բարե-
կամս ինչպէս որ պէտք է կը դաստիա-
րակէ: Քիչինայէն վերջը՝ անոր պէս հլու
աշկերտ չեմ՝ ճանշնար, միանգամայն
շատ յարմարութիւն կը ցուցնէ »:

ԺԶ

Երկրորդ օրն առանց թշնամութեան
անցաւ. ()րաց տունէն չելաւ, և Պարրիչի-
նիններուն դուռն ինչուան իրիկունը դոց
մնաց: Պահպանութեան համար ձգուած
քանի մը զինուորները հրապարակին և

դեղին շրջակայից մէջ վեր վար կը սլա-
տէին . իսկ գեղապետի փոխանորդն ալ
իր սլաշաձնին նշանադրեալ վրայէն
չէր հաներ :

Ընթերցի միջոց Աղաւնի ուրախու-
թեամբ ցրցուց Օրսոյի Նէվիլ օրիորդէն
ընդունած հեռուեալ նամակը .

Աղին Աղաւնի, մեծաւ գոհութեամբ խնցայ
եղբորդ նամակէն որ ձեր թշնամութիւնները ըն-
ցեր են . ընդունէ իմ ուրախակցութիւնս : Հայրս
ալ Այսաչիոյ ընկաւ կենալ՝ քանի որ եղբայրդ
քովը չէ որ պատերազմեալ վրայ խօսի ե հեալ
որսոյ : Այսօր ճամբոյ պիտի ելլենք , ե գիշերն
ապրականիդ քով պիտի անցընենք , որուն նամակ
մը առ իր մեզի : Իսկ միւս օր ժամը տասնըմեկին
առնենք պիտոր դամ քեզի՝ պահլիպէ համ
առնելու , որ կ'ըսես թէ լեւը շինուածը քաղաքը
շինուածէն շատ աղնիւ է :

Ողջ լիւր , աղնիւ Աղաւնի .

Բարեկամդ

ԼԻԻԴԻԱ ՆԷՎԻԼ

— Ըսել է որ իմ երկրորդ նամակս
չէ ընդունած , զուրցեց Օրսոյ :

— Իր նամակին թուականէն կը տես-
նես որ Լիւդիա ճամբան եղած պիտոր

ըլլայ՝ քու նամակդ Այաշչիոյ հասած
միջոցը : Մէջը դրած էիր որ չգայ հոս :

— Խմացուցի իրեն որ պաշարման վի-
ճակի մէջ ենք : Կարծեմ մարդ ընդու-
նեկու ատեն չէ :

— Բէհ . Անգղիացիք նորօրինակ մար-
դիկ են . ան իրիկունն որ Լիւդիոյ սե-
նեակը պառկեցայ , ըսաւ ինծի որ կը
ցաւէր թէ որ մեծ վրէժխնդրութիւն մը
չտեսած Գորօիդայէն երթար : Թէ որ
կ'ուզես , Օրսոյ , կրնայինք իրենց ներ-
կայութեան առջև մեր թշնամեաց տան
վրայ յարձակմունք մը տալ :

— Գիտե՞ս , ըսաւ Օրսոյ , որ դու սխալ-
մամբ կնիկ ծներ ես , աղէկ զինուորա-
կան մը կ'ըլլայիր :

— Կրնայ ըլլալ : Հիմա երթամ պրոշչ-
չիուն շինեմ :

— Աւելորդ է : Մարդ մը խրկելու է
որ երթայ իմաց տայ իրենց ու խափա-
նէ դալուսանին՝ քանի որ ճամբայ չեն
ելած :

— Աս փոթ որիկով մարդ կ'ուզես խըր-
կել , որ հեղեղը առնէ տանի զինքը :
Ի՞նչպէս կը ցաւիմ խեղճ աւաղակնե-
րուն վրայ . աղէկ որ հասա վերաբերու-

ներ ունին։ Գիտենա ինչ կրնաս ընել,
Օրսոյ, թէ որ փոթորիկը դադրի, վաղը
առաւօտ մութն 'ի լոյս համբոյ ելիր,
որ կարենաս մեր բարեկամին քով հառ-
նիլ քանի որ անոնք իրմէն չեն բաժ-
նուած։ Ասլահաթապէս կրնաս հասնիլ,
որովհետեւ Լիւդիս միշտ ուշ կ'ելլէ ան-
կողմէն։ Երբ պատմես հոս հանդիպած
բաները, և թէ որ դիտաւ որով իւննին
դալ է, սիրով կ'ընդունինք զիրենք։

Օրսոյ հաւանեցաւ առ քանիս, և Ա-
ղանի քանի մը վայրկեան լռութենէ
կտրը բաւաւ։

— Թերեւս կարծես որ կատակի հա-
մար ըսի որ կրնայինք Պարրիշիններուն
տան վրայ յարձրիկլ, բայց չեմ գիտեր
որ մենք զօրաւոր ենք, մէկի դէմ եր-
կուք ենք, որովհետեւ քանի որ քաղա-
քապետը պաշտօնէն կախեց զգեղապե-
տը, բոլոր գեղապիւր մեր կողմն են, կըր-
նանք զանոնք կտոր կտոր ընել, և գի-
րին է առիթ մը դաժնալ։ Թէ որ ուզես
կրնամ ևս աղբիւրին քով երթալ և ի-
րենց կնիկները ծաղր ընել։ Պարրիշինի-
ները դուրս կ'ելլեն... կամ թերեւս, ո-
րովհետեւ վատ մարդիկ են, իրենց պա-

տուհաններէն վրաս հրացան կը պար-
տեն, և անտարակոյս սխալ նշան կ'առ-
նեն: Այլ ան ատեն ուրիշ բան պէտք
չէ. իրենք են առաջին կռուողը: Վնա-
սը՝ պարզ յաղթուողներուն է. որով-
հետեւ շփոթութեան մը մէջ ո՛վ կրնայ
ըսել թէ սա անձը հրացան պարպեց:
Հաւատ, Օրսոյ, խօսքիս. սեւադղեսա
դատաւորները կու գան՝ ճերմակ թըղ-
թերը սեռով կ'աղատան, խել մը փուճ
խօսքեր կ'ըսեն, և ծայրը բան չեղեր:
Ծերունի աղուէսը կերպը կը դանար ցո-
րեկ ատեն աստղեր ցուցնելու անոնց:
Ո՛հ, թէ որ քաղաքապետը վինչէնդէլ-
լոյի առջևը չըլլար, հիմա անոնցմէ մէկ
հոտ մը պակաս եղած կ'ըլլար:

Աս խօսքերն անանկ պաղ արեամբ
կ'ըսէր Աղաւնի՝ ինչպէս որ վայրկեան
մը առաջ սրտշշխոյի վրայ խօսեր էր:
Օրսոյ ամշած՝ վախով մը կը նայէր քրո-
ջը վրայ. ետքը ոտքի վրայ ելլելով,

— Աղաւնի, ըստ, վախեմ թէ դու
տատանայ մըն ես կ'նոջ կերպարանք ա-
ռած. բայց հող մի ըներ. թէ որ ես
չկարենամ կախել սաղ Պարրիչինինե-
րը, ուրիշ կերպով մը կը հոգամ զիրենք:

— Որչափ շուտ ըլլայ՝ այնչափ աղէկ է, պատասխանեց Աղաւնի հառաչելով։ Որ ձին կը հեծնաս վաղը, Օրս' Անտոն։

— Սեր։ Ինչո՞ւ կը հարցընես։

— Որպէս զի գարի կերցընեմ։

Օրսոյ իր սենեակը քաշուեցաւ. Աղաւնի պառկելու խրկեց զՍամբերիա ու հովիւները, և մինակ մնաց խոհանոցին մէջ, ուր կը պատրաստէր սյրուշչիուն։ Մերթ ընդ մերթ ականջ կը դնէր և կը սպասէր անհամբերութեամբ որ եղբայրը պառկի։ Երբոր յուսաց որ քուն եղած կ'ըլլայ, դանակ մը առաւ ձեռքը, փորձեց նայեցաւ սուր ըլլալը, և զգուշութեամբ մը պարտէզն ելաւ, ուր ցանկապատ, տեղւոյ մը մէջ դրած էին ձիերը, որովհետեւ Գորտիգայի ձիերը ախոռը չեն դրուիր, սովորաբար դաշտի մէջ կը թողուն ձիերը, ուր պէտք է իրենց անունդը դանան և ցրտէն ու անձրևէն պաշտպանուին։ Աղաւնի նայնպիսի ըզգուշութեամբ ցանկապատ տեղը մը առաւ, և մեղմ ձայնով մը սուլածին պէս՝ ձիերը քովը ժողվուեցան, սրունց ստէպ հաց ու աղ կը տանէր։ Երբոր սև ձին քովը մօտեցաւ, ուժով մը բաշէն բռն-

նեց և անանջը դանակովը ճգրեց : Կեն-
դանին սասախիկ մը ցատքեց ու փախաւ՝
սուր ճայնով մը պոռալով : Աղաւնի սիր-
տը դո՛հ երբոր պարտէզը կը դառնար,
Օրսոյ բացաւ պատուհանն ու Ո՞վ է ան-
պոռաց : Աղաւնի լսեց որ Օրսոյ կը լե-
ցընէր հրացանը . բարեբաղդարար պար-
տիզին դուռը մութէն ծածկուած էր :
Քիչ ատենէն եղբօրը սենեակը լոյս տե-
սաւ . մէկէն ցանկին դուռը գոցեց , և
պատերուն քովէն քալելով , որպէս զի
զգեսար ծառերուն մութ անբնեւրուն
հետ խառնուելով՝ չտեսնուի , Օրսոյէն
առաջ կը ցաւ խոհանոցը հասնիկ :

— Ի՞նչ կայ , հարցոյց Աղաւնի :

— Ինձի երեցաւ , պատասխանեց Օր-
սոյ , որ պարտիզին դուռը կը բանան :

— Անկարելի բան է : շունը հաճած
կ'ըլլար : Բայց թէ որ կ'ուզես նէ , եր-
թանք տեսնենք :

Օրսոյ շըջան մը ըրաւ պարտիզին մէջ ,
և տեսնելով որ արտաքին դուռն ազէկ
գոցուած է , քիչ մը ամօթով մնաց ու
սկսաւ դէպ 'ի սենեակն երթալ :

— Ուրախ եմ , ըսաւ Աղաւնի , որ կը
խոհեմնաս , ինչպէս որ վիճակդ կը պա-
հանջի :

— Դու զիս կը կատարեղագործես ,
պատասխանեց Օրոյ : Գիշեր բարի :

Առաւօտն արշարուողն Օրոյ ոտ-
քի վրայ էր՝ պատրաստ ճամբայ ել-
լելու . և աճապարելով սուրճ խմելու
միջոցը՝ հովիւ մը դնաց թամբելու սե-
ձին : Այդ մարդը չկրցաւ սանձ դնել
կենդանւոյն բերնին , որովհետեւ գիշե-
րուան վերքին ցաւը կրելով ու միւս ա-
կանջին համար վախնալով՝ ձին վեր կը
ցատքէր , կիցեր կը դառնէր , կը խխրն-
ջար , միով բանիւ՝ բրածը չէր մնար :

— Գեղ տեսնամ՝ շուտ բրէ , աղագա-
կեց Օրոյ :

— Ա՛հ , Օրս՝ Անտոն , ա՛հ , Օրս՝ Ան-
տոն , պոռայ հովիւք :

— Ի՞նչ կայ , հարցուց Աղստնի :

Ամենքը ձիուն քով մօտեցան , և ա-
նոր ճգբած աւանջը տեսնելով՝ բարկու-
թիւննէն միտքերան պոռացին : Գիտա-
նալու է որ Գորախդացւոյ մէջ թշնա-
մւոյն ձին վիրաւորելը՝ վրէժխնդրութիւն
և մահուան սպառնալիք է . և կ'ըսեն
թէ հրացանի հարուած մը միայն կրք-
նայ այդ յանցանքը սրբել : Թէպէտ Օր-
ոյ ուրիշներէ աւելի նուաղ կը զգար

այդ նախատիւքը՝ երկար տառն յամառ
երկիր ապրած ըլլալով, սակայն թէ որ
այդ վայրկենին Պարբիշիններուն կող-
մէն մէկը դիմացն ելած ըլլար, հաւա-
նական էր որ մէկէն վրէժը առնէր : —
Վաստ անդգամներ, ըստ Օրսոյ, խեղճ
կենդանիէն վրէժնին կ'առնեն, և չեն
համարձակիր դիմացն ելլելու :

— Ի՞նչ բանի կը սպասենք, պոռաց
Աղաւնի սաստկութեամբ, կու գան ա-
տոնք դրդուելու զմեզ, ձերնիս վիրա-
ւորելու, և մենք անշարժ պիտի կենանք :
Մարդիկ էք դուք :

— Վրէժխնդրութիւն, պատասխա-
նեցին հովիւները : Ձին գեղին մէջ պը-
տըացընենք, և տուներնուն վրայ յար-
ձակինք :

— Իրենց աշտարակին մօտ յարդնոց
մը կայ, ըստ Բօլոյ կրիֆֆոյ. մէկէն
բռնեցընել կու տամ ես անիկայ : —
Ուրիշ մը կ'ուզէր երթալ եկեղեցւոյն
դանդակատան սանդուխը բերել, եր-
բորդ մըն ալ կ'ըսէր, գերանով մը՝ որ
հրապարակին վրայ կը դնուէր, Պար-
բիշիններուն դուռը կոտրել : Ան միջո-
ցին Աղաւնի ըստ իր արբանեկաց որ

դործի ձեռք զարնելէ առաջ՝ ամենուն մէյմէկ մեծ գաւաթով անխոնախառն ըմպելիք պիտի տար :

Մականյն ինչ տպաւորութիւն որ յուսացած էր Աղաւնի որ այդ գէպքն ընէր Օրսոյի վրայ, չտեսնուեցաւ վրան. որովհետեւ վառ և ցած վրէժխնդրութիւն մը սեպելով՝ սկսաւ արհամարհել իր թըշնամիքը, և կ'ըսէր մտքէն թէ այդպիսի անձինք արժանի չեն իրեն հետ կառուելու : Երբոր հովիւներուն ձայնը քիչ մը ցածցաւ, իմացուց Օրսոյ անոնց որ իրենց դիտաւորութիւններն մէկդի ձգեն, և թէ արդարութիւնն իր ձիուն ականջին վրէժը պիտի տանէր : — Ես եմ հոս տէրը, խառութեամբ մը վրայ բերաւ, և կ'ուզեմ որ հնազանդիք ինծի : Ով որ դեռ խօսք կը բանայ սպաննելու կամ աչք բերու, ես կը սպաննեմ զանիկայ : Թամբ բեցէք մոխրագոյն ձին :

— Ի՞նչ, ըսաւ Աղաւնի Օրսոյի մէկդի քաշելով գինքը, այդպէս թող կու տաս որ նախատեսն զմեզ : Հօրերնուս կենդանութեան տունն՝ Պարբիշինիները բընաւ չէին կրնար համարձակիլ մեր կենդանիները վիրաւորելու :

— Ես քեզի խօսք կու տամ որ պիտի
զղջան. բայց զինուորաց և բանտապա-
նաց կ'իյնայ պատժել անանկ վատ մար-
դիկն որ կենդանեաց վրայ միայն եր-
թալու կը համարձակին: Ըսի արդէն
քեզի, արդարութիւնը պիտի վրէժս
տանէ անոնցմէ. . . ապա թէ ոչ. . . կը
ցուցընեմ քեզի թէ որով որդին եմ:

— Համբերութիւն, զուրյեց Աղաւնի
հառաչանք:

— Այլէկ դիտնաա, քոյր իմ, շարու-
նակեց Օրսոյ, որ եթէ 'ի դարձիս իմա-
նամ որ Պարրիշիններուն գէմ բան մը
ըլլուեր է, ոչ երբէք կը ներեմ քեզի:

— Ետքը աւելի անոյշ ձայնով մը ըսաւ.
Շատ հաւանական է որ հաղարա-
պեան ու աղջիկը հետա կը բերեմ հօս.
նայէ որ իրենց սենեակները կարգի
գրուին, նախաճաշն աղէկ ըլլայ, միով
բանիս հիւրերնիս շատ գէշ բնակարան
մը չգտնեն տուներնիս: Ե՛կ համբոյր մը
տուր. քեզ տեսնամ հանդարտ կենաա.
ահա մոխրագոյն ձին պատրաստ է:

— Օրսոյ, ըսաւ Աղաւնի, թող չեմ
տար որ մինակ երթաա:

— Մարդու սկէտը չունիմ, պատաս-

խանեց Օրսոյ, և ապահով եղիր որ թող
չեմ տար որ ականջս կտրեն :

— Ո՛հ, անկարելի է որ պատերազ-
մի միջոց թողում որ առանձին եր-
թաս : Ի՛նչո՞ւ Բոլոյ Կրիֆֆոյ, Ճիան Ֆրան-
սէ, Մէմմոյ, հրացաննիդ առէք . եղբօրս
ընկերութիւն պիտի ընէք :

Քիչ մը ատեն հակառակելէ ետքը,
Օրսոյ դիմաւ Ազաւնիի, և հովիւներէն
զանոնք ընտրեց՝ որոնք ամենէն առելի
պուսացեր էին Պարրիշիններուն վրայ
յարձրկելու . ետքը սուսած պատուէր-
ները նորէն կրկնելով քրոջն ու մնա-
ցող հովիւներուն, ճամբայ ելաւ, և խո-
տոր ընթացք մը բռնեց՝ Պարրիշիննե-
րուն տանն առջևէն շանցնելու համար :

Բիւղրամներայէն ելան և արագու-
թեամբ ձիերնին կը վազցընէին . երբոր
գետակ մը հասան, ծերունի Բոլոյ Կրիֆ-
ֆոն շատ մը խողեր տեսաւ, որոնք արդ-
մին մէջ թառապեր էին և կը վայելին
արևն ու ջրին զովութիւնը : Մէկէն նը-
շան սուսա ամենէն դէր խողին, և հրա-
ցանք պարագածին պէս՝ սպաննեց դա-
նիկայ : Կենդանոյն ընկերքն անմիջա-
պէս կայծակի պէս երագութեամբ փա-

խան, և թէպէտ միւս հովիւն ալ հրա-
ցան պարպեց վրանին, բայց անմիջ առ-
միտ ազատեցան անտառի մը մէջ:

— Ողորմելի մարդիկ, դուրցեց Օր-
սոյ. խողերը վարազ կը կարծէք:

— Ձէ, Օրս' Անտոն, պատռախանեց
Բօլոյ կրիֆֆոյ, անանկ չէ, հապա այդ-
խողերը փաստաբանինն են, ձիուն ա-
կընջին փախարէնն բրինդ:

— Ձեզի պէս անդգամներ, ազազա-
կեց Օրսոյ բարկութենէն կրակ կը տ-
րած, դուք ալ մեր թշնամեաց բրած
ցածութեանը կը նմանիր: Գայէք քո-
վէս, ձեզի պէտք չունիմ. դուք խողե-
րուն հետ կռուելու կարիճ էք: Կ'եր-
դուքնեամ որ եթէ յանդրդնիր հետս
դալու, գլուխնիդ կը ջախջախեմ:

Երկու հովիւները պաղ մնացին ու
երարու կը նայէին: Օրսոյ ստքին մըտ-
րակներովը ձիուն փորին դարկաւ, և
աներևոյթ եղաւ:

— Տեսա՞ր հիմա, ըսաւ Բօլոյ կրիֆֆոյ՝
ընկերոջը. եկա՞ր սիրէ աս մարդիկներն
որ այս կերպով կը վարուին հետդ: Ա-
տոր հայրը, հազարապետը, սրգողեցաւ
քեզի՝ անգամ մը փաստաբանին վրայ

հրացան շտկելուդ համար . . . անխելք եղար որ չսպարազեցիր : . . . իսկ որդին . . . տեսար թնչ ըրի իրեն համար . . . կը տպանայ գլուխս ջախջախել, ինչպէս որ կը ջախջախեն դդումէ անօթ մը որ ալ մէջը գինի չկրնար պահել : Ահա ասանկ բաներ կը սորվին ցամաք երկիր, Մէմ մայ :

— Անանկ է. և թէ որ խմացուի որ դու սպաններ ևս այդ խողը, դատաւտան կը բանան վրադ, և Օրս' Անտոն չուղենար պաշտպանել դքեղ դատաւորաց սաջին, և փառատարանին ոտակ տալ : Բարեբաղդարար մարդ չտեսաւ դքեղ, և սրբուհի Նէկա վտանգէն խաւրսեց դքեղ :

Քիչ մը ատեն մտածելէն ետքը, երկու հովիւներն որոշեցին որ ամենէն աւելի խոհեմ ճամբան խողը փոսի մը մէջ նետելն էր, ինչպէս որ ըրին . բայց իւրաքանչիւրը մէյմէկ մեծ կառը մէկդի գնելով խեղճ խողին մահն, որ տէլլա Ռէպպիաներուն և Պարրիչիններուն աւտելութեանը զոհ եղեր էր :

ԺԷ

Իր անհրաժանդ ընկերներէն խաղը-
 օելէն ետքը, Օրսոյ ճամբան կը շարու-
 նակէր, աւելի բարեկամները դանաչուն
 ուրախութեանը վրայ մտածելով, քան
 թէ թշնամիներն իր առջիւ դանաչու-
 վախէն պաշարուած: — Պիտի բռնա-
 դատուիմ ան դատաստանին համար որ
 այդ ցածաղղի Պարրիշիններուն դէմ
 պիտի բանամ, կ'ըսէր մտքէն, Պատգիա
 երթալու: Աս առթով Նէվիլ օրիորդին
 ընկերութիւն կ'ընեմ դէպ 'ի հոն եր-
 թալու. անկէջ ալ կրնանք մէկտեղ Օ-
 բէջցայի ջրերուն երթալու: Յանկարծ
 մանկութեան յիշատակները միտքն ե-
 կան ու յիշեց այն նկարակերտ տեղը.
 մտքով ինքզինքը կանաչադարձ մար-
 դադեանին մէջ դառաւ ծեր շաղանակի
 ծառերու քով: Դալար խոտին վրայ, ուր
 սիւնած կապոյտ ծաղկըները կարծես
 թէ աչքեր էին որ իրեն կը նայէին, կը
 տեսնէր զլիւղիտ իր քովը նստած, և
 մէկտեղ մանրամարտ կը խօսէին: Այս-
 պիտի քաղցր մտածութիւններ մտքին

մէջ յեղյեղելով, ուշադրութիւն չէր բնէր քաղած համբուն։ Մէյ մ'ալ յանկարծ ձին կանկ առաւ. որովհետեւ սրբաբախ Բիլիման դիմացն սուեր էր ու սանձէն բռներ։

— Ո՛ր կ'երթաս, Օրս' Անտոն, բաւաղջիկը. չե՞ս դիտեր որ թշնամիդ հոս մօտիկ է։

— Թշնամիս, աղաղակեց Օրսոյ բարկութեամբ թօթափելով իր ախորժեկի երեակայութիւնները. ո՛ւր է։

— Հոս մօտ է Օռլանտուէիոյ. քեզի կը սպասէ։ Եւս դարձիր, եւս դարձիր։

— Կը սպասէ ինձի. տեսնո՞ր զինքը։

— Այո, Օրս' Անտոն. եւ թռչիւններուն մէջ սլառներ էի՝ երբոր ինքը անցաւ. չորս գին կը նայէր դիտակով։

— Ո՛ր կողմէն կ'երթար։

— Հոնտեղէն վար կ'իջնար դէպ ի այն կողմն ուր դու կ'երթաս։

— Եստ աղէկ. շնորհակալ եմ։

— Օրս' Անտոն, չե՞ս սպասեր հօրեղքօրս. քիչ ատենէն կը հասնի, և ան առնն ապահով կ'ըլլաս։

— Մի վախեր, Բիլիմա. եւս պէտք չունիմ հօրեղքօրդ։

— Թէ որ կ'ուզես, տաջնէդ երթամ:
— Պէտք չէ:

Եւ մտրակելով ձին, աղջրկան ըսած
կտրմբ դնաց:

Սկզբան բարկութեամբ աչքը դար-
ձած՝ ըսեր էր մտքէն թէ ձեռքէ չփախ-
ցրնէ տա առիթն Օսլանատուչիցի ցա-
ծութիւնը պատճելու, որ կերած սալ-
տակին վրէժն առնելու համար՝ ձիու-
մը ականջը ճղքեր էր: Ետքը քաղաքա-
պետին տուած խոստմունքը, մանա-
ւանդ Նէվիլ օրիորդը չտեսնելու վախը
միտքը փոխեցին և դրեթէ կը փափա-
քէր որ չպատահի Օսլանատուչիցի: Յե-
տոյ իր հօրն յիշատակը, ձիուն եղած
նախատինքն, և իր թշնամեաց սպառնա-
լիքը նորէն բորբաքեցին բարկութիւնը,
անանկ որ կ'ուզէր դանել թշնամին,
զրգուել զանկուց ու մենամարտիլ հետը:
Այսպէս իրարու հակառակ դիտաւորու-
թիւններով տաղնապաճ, առաջ կ'եր-
թար, բայց խոհեմութեամբ, աղէկ գննե-
լով թուփերն ու ցանկապատ տեղումն-
քը, երբեմն ալ կանկ առնելով՝ այն տար-
տամ ձայներուն ականջ դնելու համար,
որ դաշտորէից մէջ կը լսուին: Բիլինայէն

բաժնու ելէն տասը վայրկեան վերջը (առաւօտեան ժամը ինն էր), տասնիկ դարձաւ քուր քուր մը հասաւ : Ան նեղ ճամբան ուսկից կ'անցնէր՝ նոր այրած անտառի մը մէջէն կ'անցնէր : Գետնին վրայ տառտ մոխիր սփռած էր, և առդիւ անդին քանի մը թռչիւն ու քանի մը հաստ ծառեր թէպէտ կրակէն սեցեր ու բոլորովին տերևաթափ էին՝ առանց կենդանութեան հետքի մը, ոտքի վրայ էին : Այրած անտառ մը որ կը աւանայ մարդ, հիւսիսային աշխարհ մը փոխադրած կը կարծէ ինքզինքը ձմեռնային եղանակով, և կրակին լափած տեղեաց ցամաք մերկութիւնը շրջակայից տկնախառիղ կանաչութեան հետ լաւանաւելով՝ աւելի ախուր ու անապատ կ'երեցնէ զանոնք : Բայց այս լերկութիւնն անախորժ չէր Օրսոյի տա միջոցիւ . որովհետեւ բաց տեղւոյ մէջ թրշնամկը չէին կրնար դարան դնել իրեն : Այրած վաքիէն ետքը կու գային շատ մը մշակուած արտեր, որոնց շրջապատը, ըստ սովորութեան երկրին, քարե պատեր քաշած են՝ քիչ մը բարձր : Ճամբան այս պատերուն մէջէն կ'անց-

նէր, ուր սողիս անդին տնկուած շա-
ղանակի ծառերը՝ հեռուանց խիտ ան-
տառ մը ձևացուցած կ'երևային:

Օրսոյ ստիպուելով դարուվար տե-
ղոյն վրայ ձիէն վար իջնալու, սանձը
ձիուն վզին վրայ թողուց, և արագու-
թեամբ վար կ'իջնար մոխրին վրայէն
քալելով. երբոր քսանըհինգ քայլի հե-
ռաւորութեամբ մօտեցաւ քարաշէն պա-
տի մը, որ ճամբուն աջ կողմն էր, ճիշդ
իր դիմացը տեսաւ նախ հրացանի մը
ծայրը, ետքը դուխ մը պատէն վեր-
բարձրացած: Հրացանը քիչ մը վար
առնուածին պէս, Օրսոյ ճանչցաւ զՕռ-
լանաուլչիոյ որ հրացանը պարպելու վը-
րայ էր, մէկէն ինքն ալ իր հրացանը
շտկեց. երկուքը իրարու վրայ նշան ա-
ռած ատեննին քանի մը մանրերկրորդ
իրարու նայեցան այնպիսի ներքին այ-
լայլութեամբ մը, որ ամենէն կտրիճ
մարդը կը զգայ սալաններու կամ սպան-
նուելու միջոցը:

— Վատ, ցածագողի, պուռայ Օրսոյ...
Դեռ խօսքը բերանն էր, Օռլանաուլչիոյի
հրացանին լոյսը տեսաւ, և գրեթէ նոյն
մանրերկրորդին ուրիշ հրացան մըն ալ

սլարապուեցաւ իր վրայ՝ ճամբուն մէկայ
կողմէն . Օրսոյ չէր տեսած դասիկայ
սլարապոյրը , որ ուրիշ պատի մը ետե դա-
րանաժ էր : Օսլանաուչչիոյի գնատակը
ձախ թեր մտաւ ծակեց . երկրորդը
կուրծքին եկաւ , զդեատը պատուեց ,
բայց բարեբաղդաբար դանակին պող-
պատին հանդիպելով՝ տափկեցաւ վրան
ու թեթե նեղութիւն մը պատճառեց :
Օրսոյի ձախ թեր աղդերը վրայ ինկաւ
անշարժ , և հրացանին եղեղը վար ծռե-
ցաւ քիչ մը ատեն . բայց մէկէն վեր ա-
ռաւ դանիկայ , և ոչ ձեռքովը միայն
զէնքն ուղղելով՝ սլարապեց Օսլանաուչ-
չիոյի վրայ : Թշնամւոյն դէմքը , որուն
հաղիւ հաղ աչուքները կը տեսներ , պա-
տին ետին աներկութացաւ : Օրսոյ ձախ
կողմը դառնալով՝ երկրորդ հարուածը
սլարապեց միւսին վրայ , որ ծուխով պա-
տած ըլլալով՝ հաղիւ հաղ կը տեսնուէր :
Այն անձն ալ աներկութացաւ : Այս
հրացանի չորս հարուածներն անհաւա-
տալի երազութեամբ իրարու յաջորդեր
էին , և ոչ իսկ կիրթ գինուորք կարգաւ
հրացան սլարապած ատեննին՝ ասկէջ
շուտ կը նետեն : Օրսոյի վերջին հարուա-

ծէն ետքը՝ լռութիւնը տիրեց։ Իր ղէն-
քէն ելած ծուխը ծանր ծանր դէպ ՚ի
երկինք կը վերանար։ Եղատին ետին
շարժմունք չէր տեսնուեր, և ոչ թեթե
ձայն մը կը լսուէր։ Թէ որ թեին ցաւը
չըլլար, կրնար կարծել որ այն մարդիկն
որոնց վրայ տարաւեր էր ղէնքը, իր ե-
րեսկայութեան ծնունդն էին։

Օրայ սեպելով որ երկրորդ անգամ
մ'ալ կը տարալուին հրացանները, քա-
նի մը քայլ առաւ ու կրակէն մնացած
ծառի մը ետեւ քաշուեցաւ։ Հոն ծըն-
կուրներուն մէջ անցուց հրացանը, ու
տնտաւարելով լեցուց դան։ Սակայն ձախ
թեին վերքը սաստիկ կը ցաւէր, անանկ
որ կարծես թէ ծանր բեռ մը կը վեր-
ցընէր։ Կը մտածէր թէ ինչ եղեր էին
իր հակառակորդը, թէ որ փախած
էին, թէ որ վիրաւորուած էին, տերե-
ներու ձայն մը՝ շարժմունք մը անտու-
րակոյս լսած կ'ըլլար։ Մեռեր էին ար-
դեօք, կամ մանաւանդ թէ՛ Եղատին ե-
տեն ամրացած, չէին սպասեր առթին
որ նորէն ղէնքերնին իրեն վրայ տար-
աւեն։ Այսպիսի երկբայութեամբ տա-
շարած, և տեսնելով որ ոյժը կը նուա-

զիւ, աջ ծունկը գետինն դրաւ, վիրաւորած թեր միւս ծունկին կռթնցուց, և ապաւինած ծառին մէկ ճիւղին վրայ հաստատուեց հրացանը: Մատուրները դայլախաղին երկաթին անցուցած, աչքը պատին վրայ սկսեալ, ականջը անկած ո՛ր և իցէ ձայն մտիկ ընելու, քանի մը վայրկեան անշարժ կեցաւ, որ դար մը երեցաւ իրեն: Վերջապէս իրեն ետևի կողմէն հեռաւոր ձայն մը լսուեցաւ, և քիչ ետքը շուն մը նետի երազութեամբ բլրէն վար իջնալով, իր քովը կանկ առաւ ու պոչը կը շարժէր. Պրուսդոյ էր, աւազակներուն աշակերտն ու ընկերը, որ իր տիրոջ դալուստը կ'իմացընէր. Օրսոյ անհամբերութեամբ սպասեց անոր: Շունը քիթը վեր անկած անհանդարտութեամբ կը հոտուրտար՝ մօտաւոր պատին կողմը դարձած. մէյ մ'ալ յանկարծ խորտնկ ձայնով մը փնկվընկաց, ջատքեց անցաւ պատը, և անմիջապէս ետքը պատին վրայ տեմնուեցաւ, տակից անշարժ աչքով կը նայէր Օրսոյի վրայ, զարմանք ցուցընելով՝ որչափ որ շուն մը կրնայ զարմանք ցուցընել. ետքը նորէն քիթը վեր անկեց,

բայց այս անգամ միւս պատին տղղութեամբ, և անոր վրայէն ալ ցատքեց։ Մանրերկրորդէ մը ետքը՝ ան պատին վրայ ալ ելաւ, առջինին պէս զարմանաքով ու անհանդարտութեամբ։ Ետքը անտառին մէջ նետուեցաւ, պոչը ոտքերուն մէջ առած, միշտ Օրսոյի նայելով, և կամաց կամաց քովընտի հեռանալով, ինչուան որ քիչ մը տեղ հեռացաւ անկէ։ Ան ատեն նորէն սկսաւ վազել, և առաջին երացութեամբ րըէն վեր ելլելով՝ ընդ առաջ վազեց մէկու մը, որ շուտ շուտ առաջ կու գար։

— Հասիր քովս, Պրանտոյ, աղաղակեց Օրսոյ՝ երբոր յուսաց որ ձայնը կը հասնի։

— Ո՛հ, Օրս՝ Անտոն, վերադարձուեր ես, հարցուց Պրանտոյաչիոյ շունչը հատած հասնելով։ Ո՛ր կողմից է վերքը։

— Թեւս։

— Թեւդ, բան չէ։ Իսկ թշնամիդ։

— Կարծեմ՝ անդին խրկեցի։

Պրանտոյաչիոյ իր շան ետեւէն ելլելով, մօտի պատին դնաց, և ծռելով մէկալ կողմը նայեցաւ։ Եւ դիտարկը հասնելով դիտէն,

— Բաղին, ըսաւ, Պ. Օսրանտուշչիոյ :
Ետքը Օրսոյի դառնալով, ծանր կեր-
պով մը ըսաւ. — Ահա առանկ կ'ըլլայ
մէկուն բանը բուսցընելը :

— Կ'ապրի դեռ, հարցուց Օրսոյ՝ հա-
ղիւ հազ շունչ առնելով :

— Ձէ չէ, դնտակիդ ցաւը թող չէ
տուած : Վայ թշուառութեանս, ան ինչ
ծակ, աղէկ հրացան. դիւրաւ մարդու
ըղեղը կը փշրէ : Գիտե՞ս, Օրս՝ Անտոն,
երբոր լսեցի՝ բի՛՛ֆ բի՛՛ֆ, ըսի ինքիւրենս,
Մեղք, Օրսոյի բանը կը լմնցընեն. բայց
ետքը երբոր լսեցի՝ պո՛ւււ պո՛ւււ, անդ-
ղիացի հրացանն է որ կը խօսի, ըսի : . . .
Ի՞նչ է, Պրուսդոյ, ինչ կ'ուզեա ինծմէ :

Շունը միւս սղաար տարաւ զինքը .
Պրանտուշչիոյ ամիշած՝ Աս ինչ բան է,
աղաղակեց, կրկին հարուած, կը տես-
նուի որ վառօղը սուղ է, որովհետեւ ա-
ղէկ խնայութեամբ կը դործածեա զայն :

— Հոգիդ սիրեա՛ ինչ եղեր է, հար-
ցուց Օրսոյ :

— Ա՛լ մի ձեացընելը. դու որտեղդ գե-
տին կը ձգեա, և կ'ուզեա որ ուրիշները
ժողովեն : . . . Պարբիշխնի վառատարանին
ժառանգութիւնը հիմա որո՞ւն սկսի
անցնի :

— Խ'նչ, վինչէնդէլլոյ ալ մեռեր է :

— Անանկ մեռեր է՝ որ ալ չկրնար ըլլալ : Մեր գլուխը ողջ մնայ : Եկուք տես վինչէնդէլլոն, դեռ ծնկան վրայ է՝ գլուխը պատին կաթընցուցած : Կարծես թէ կը քնանայ, կրնայ կապարեայ քունը տուլ, խեղճ աղայ :

Օրաց ստեղծմով գլուխը մէկգլի դարձայ. — Ապահով ես որ մեռեր է :

— Դու Սանրիէրոյ Գորտոյի նման ես, որ մէկ հարուածէն աւելի չէր նեւեր : Կրկին հարուած, ասկէ ետքը իմ բանա չէ հրացան պարպելը, երկու հոգի երկու հարուածով, երկու եղբարք : . . . Թէ որ երրորդ հարուած մըն ալ նետած ըլլայիր, հայրերնին կը սպաննէիր . . . բայց ինչ և իցէ, անիկայ ուրիշ ատենուան կրնայ մնալ . . . Խ'նչ հարուած, Օրա՛ Անտոն . . . և ինձի պէս մարդը այսչափ ատեն է որ չկրնար կրկին հարուած իջնցընել պահպանութեան գլխուորաց գլուխը :

Աւաղակը խօսելու միջոյր՝ միանգամայն Օրտոյի բաղուկը կը զննէր և դանաւ կալն անոր զգեստին թեր կը ճգըէր :

— Բան չկայ, ըսաւ : . . . Ան ինչ է որ

կը տեսնամ. կուրծքիդ վրայ դդեասող
պատուած է . . . դնտանկ մը անցեր է հոն .
չէ չէ, ասպա թէ ոչ ասանկ ուժով չէիր
ըլլար : . . . Պէտք է որ թաշկինակդ և
փողպատդ առնեմ . . . նայէ դդեասող փը-
ճացեր է . . . ինչո՞ւ համար ասանկ ա-
ղուոր հագուեր ես . հարսնիքի կ'երթայ-
իր : . . . Ա՛ռ կտոր մը գինի խմէ . ինչո՞ւ
դդումէ ամանը հեադ չես առներ . ո՞ր
Գորսիդացին առանց ատ ամանին առ-
նէն դուրս կ'ելլէ : — Ետքը թեր պատե-
լու միջոցը, յանկարծ կ'ըսէր . կրկին
հարուած . երկուքն ալ մէկէն մեռած . . .
Իմ Ժողովրդապետս շատ պիտի խըն-
տայ . . . կրկին հարուած : . . . Ինչ և ի-
ցէ, վերջապէս մեր պղտի կրիան՝ Քիլի-
նան եկաւ :

Օրսոյ պատտախան չէր տար, մեռելի
պէս դռնատ էր ու սապտիկ կը դողար :

— Քիլի, պոռաց Պրանստուշչիոյ,
դնա՛ սա պատին ետին նայէ : Աղջկը
ձեռքով ոտքով աշխատելով՝ ելաւ պա-
տին վրայ, և Օսլանստուշչիոյի գիակը
տեսածին պէս՝ երեսը խաչ հանեց :

— Աս բան չէ, բաւ աւագակը, դնա՛
սա կողմն ալ նայէ :

Աղջիկը նորէն խաչակներեց խնքդիները :

— Դո՛ւ ըրիր առ բաները, հօրեղբայրս, հարցուց վախով մը :

— Ե՛ս, ալ ես բանի չեմ՝ դար ասկէ ետքը : Քիլի, Օրսոյի գործն են ատոնք . ուրախակցութիւնդ ըրէ իրեն :

— Աղաւնի շատ պիտի ուրախանայ, ըսաւ Քիլինա . բայց վիրաւորուելուդ վրայ պիտի ցաւի, Օրս՝ Անտոն :

— Ահաւասիկ, Օրս՝ Անտոն, վէրքդ պատեցի, զուրցեց սւաղակը . Քիլինա ալ ձիդ դառաւ բռնեց : Հեծիր վրան ու հետս եկուր Սդայցոնայի անտառը . նայինք մարդ կը յանդգնի գալու դրաւնալու գրեզ հոն : Մեր ձեռքէն եկածին չափ աղէկ կը նայինք գրեզ : Երբոր Սրբութհւոյն Քրիստոնեայ խաչը հասնինք, նկատք է որ ձիերէն վար իջնանք : Չիդ Քիլինայի կու տաս, որ կ'երթայ Աղաւնիի իմաց կու տայ . հիմա ճամբուն վրայ յանձնարարութիւններդ կ'ընես իրեն : Ամեն բան կրնաս ըսել իրեն, Օրս՝ Անտոն . աւելի յանձն կ'առնէ կտոր կտոր ըլլալ քան թէ մատնել իր բարեկամները :

— Ո՛ւր կ'ուզես երթամ, Պրանտոյ, հարցուց Օրսոյ մարած ձայնով :

— Գու ձեռքդ է ընտրելը, կամ՝ բանա
կամ՝ անտառը: Բայց տէրը Ռէպպիա
ներսոն ցեղին մարդիկը բանտին համ-
բան չեն դիտեր. ուստի մաքին եր-
թանք, Օրս՝ Անտոն:

— Օղը ելան ուրեմն իմ ամեն յոյ-
սերս, դուրցեց ցաւագին սրտիս վիրա-
ւորեալը:

— Յոյսերդ. դեռ ինչ կ'ուզէիր ընել
երկու հարուածով հրացանով մը . . .
Նայէ՛ նայէ, ինչպէս ալ վիրաւորեր են
գրեզ: Այդ երիտասարդները կ'երեւոյ
որ կատուներէն աւելի ամուր են եղեր
մեռնելու:

— Իրենք առաջ պարագեցին, ըսաւ
Օրսոյ:

— Իրաւ անանկ է, մոռցայ . . . թի՛ֆ,
թի՛ֆ. պո՛ււմ, պո՛ււմ. կրկին հարուած
մէկ ձեռքով: . . . Թէ որ ասկէց ադէկ
կրնայ նեատուիլ նէ, ես ինքզինքս կը կա-
խեմ: . . . Վերջապէս հեծար . . . երթա-
լէդ առաջ մէյ մը ըրածիդ վրայ նայէ.
Քաղաքավարութեան դէմ է առանց
բարե տալու ընկերութենէդ բաժնուիլ:

Օրսոյ մտրակեց ձին. որովհետեւ ան-
հնարին էր որ կարենար տեսնել այն
խեղճերն որոնց ինքը մահ տուեր էր:

— Օրս' Անտան , կ'ազնեա որ շտկէ շիտակ խօսք մը բռնմ' քեդի , զուրցեց աւաղակը՝ ձիուն սանձը ձեռք առնելով : Ան երկու խեղճերը կարեկցութիւնս կը շարժեն . . կ'ազաշեմ' ներէ ինծի . . աշանակ գեղեցիկ . . անանկ ուժով . . անանկ երխտասարդ . . . օրչափ անգամ' Օսբան , առչչիցի հետ մէկտեղ որսի ելեր եմ . . չորս օր հաղիւ կայ որ սիկարի ծրար մը առաւ ինծի . . . վինչէնդէլլոյ ալ միշտ զուարթ էր : . . . իրաւ է որ դու ուրիշ բան չէիր կրնար ընել . . . և հարուածն ալ անանկ աղուօր է՝ որ ցաւիլ չըլլար . . . բայց ես վրէժ խնդրեաւ առիթ շունէի իրենցմէ : . . . Գիտեմ' որ իրաւունք ունիւ . երբօր մէկը թշնամի մը ունի՝ օգէտը է մէջտեղէն վերցընէ : Սակայն Պարրիչինինները հին ցեղ են . և դժբաղդարար սերունդնին պիտի կորսուի . . . և կրկին հարուածով մը . շատ նշանաւոր բան :

Այսանկ Պարրիչինիններուն դամբանաւ կանն ընելով Պրանատաչչից , աճապարանօր դէպ'ի Սղացցանայի անտառը կը տանէր զՕրսոյ , Բիլինան ու Պրուսգոյ շունը :

ԺԲ

Մակայն Աղաւնի Օրսոյի երթալէն
քիչ վերջը խմացեր էր լրտեսներէն որ
Պարրիշինները դուրս գացեր էին, ան
վայրկենէն խռովեցաւ, տան մէջ վեր վար
կը քալէր, մէյ մը խոհանոցը՝ մէյ մը
հիւրերուն համար սպասարաստուած սե-
նեակները կ'երթար, առանց բան մը ք-
նելու, մերթ ընդ մերթ ալ կանկ կ'առ-
նէր նայելու թէ արդեօք անսովոր աղա-
ղակ մը կը լսէ գեղին մէջ: Տասնըմէկին
ատենները ձիաւորներ մօտն Բիւդրա-
նէրաւ, անգլիացի հաղաքապետն էր,
իր աղջիկը, ծառաներն ու առաջնորդ-
նին: Աղաւնիի առաջին խօսքն ան Ե-
ղաւ՝ թէ Եղբայրս տեսա՞ք: Ետքը առաջ-
նորդին հարցուց ինչ ուղղութիւն բռն-
նելնին և թէ որ ժամուն համբայ ելեր
էին, և անոր սխառտախաններէն խմա-
ցաւ որ սէտք էր իրարու հանդիպած
ըլլային:

— Թերեւ եղբայրդ վերէն գացած
ըլլայ, ըսաւ առաջնորդը, մենք վարէն
եկանք:

Բայց Աղաւնի գլուխը շարժեց և հարցմունք հարցմունքի վրայ ըրաւ : Բնութեամբ ինքզինքը բռնեղ գիտէր, մանաւանդ որ չէր ալ ուզէր հիւրերուն դուշակել տալ իր վրդովմունքը . հանդերձ այսու իր այլայլութիւնն յաղթեց, և բռնադատուեցաւ հաղորդելու զայն հազարապետին ու ամար աղջրկանը՝ պատմելով հաշտութեան ընդունայն փորձն որ չարագոյն վախճան ունեցեր էր : Նէվիլ օրիորդը խռովեցաւ, և կ'ուզէր որ ամեն կողմ մարդ գրկուի . հայրն ալ կ'ուզէր նորէն ձի հեծնալ ու առաջնորդին հետ երթալ Օրսոն փնտաւելու : Վերջապէս Աղաւնի մտածեց իր տանտիրինութեան պարտքն ընելու . ջանաց որ ժպտի, վրայ տուաւ հազարապետին որ սեղան նստի, և եղբօրն ու շանալուն տեսակ տեսակ պատճառներ կը բերէր, զորոնք ինքն իսկ ետքը հաւանական չէր սեպեր : Հազարապետը մտածելով որ իր պարտքն էր կանանց սիրտ տալու, տաանկ մեկնեց Օրսոյի հեռաւորութիւնը .

— Ես խօսք կու տամ՝ որ տէլլա Ռէպպիա ճամբան վայրի որսի հանդիպած

է, և անտարակոյս չկրնալով փորձութեանն յաղթել, կը տեսնէք որ մախազը լեցուն տխրի դառնայ: Ճամբան չլսեցինք չորս հրացանի հարուած. երկուքը աւելի սաստիկ լսուեցան, և ես անտան դարձայ ըսի աղջրկանա. Գիտնաս որ տէլլա Ուշապիւան որսի ելեր է. իմ հրացանն միայն ասանկ սաստիկ ձայն կրնայ հանել:

Աղաւնիի դոյնը նեւեց, և լիւղիա՝ խնացաւ մէկէն ինչ կասկած ձգեցին օրիւրդին մօրին մէջ հազարապետին խօսքերը: Քանի մը վայրկեան լռութեանէ ետքը՝ Աղաւնի հարցուց թէ արդեօր երկու սաստկածայն հարուածները առաջ նեւտեր էին չէ՞ նէ վերջը. բայց ոչ հազարապետը, ոչ իր աղջիկն և ոչ առաջնորդը ուշադրութիւն ըրեր էին այս էական կտորին:

Մինչև ժամը մէկ Աղաւնիի զրկած մարդիկներէն մէկն ալ չդարձաւ. անտան իր բոլոր կարըծութիւնը ձեռք տաւ՝ բռնադասանց հիւրերը կերակրոյ նստելու. սակայն բայ՝ի հազարապետէն մէկայնոնք չկրցան ուտել: Հրապարակին մէջ տղտի ձայն մը լսուաւ

ծին պէս՝ Աղաւնի պատուհանը կը վազէր, ետքը կու գար տրտում տխուր նորէն կը նստէր, և մեծագոյն տրամուլ թեամբ կը ջանար խօսակցելու իր հիւրոց հետ։ աննշան խօսակցութիւն մը, որուն խօսողներն ու լսողները ուշադրութիւն չէին ըներ, և որ ստէպ կ'ընդհատէր երկայն ըռութեամբ։

Յանկարծ ձիու մը վաղուածքի ձայնը լսուեցաւ։ — Այս անտարակոյս եղբայրս է, ըսաւ Աղաւնի վեր ցատքելով։ քայց երբոր տեսաւ Քիլինան Օրսոյի ձիուն վրայ հեծած, եղբայրս մեռեր է՝ աղաղակեց կակճագին ձայնիւ։

Հազարապետին ձեռքէն դաւաթը վար ինկաւ, լիւղիա աղաղակեց, ամենքը դուռը մտնեցին։ Դեռ Քիլինան ժամանակ չունեցած վար իջնալու, Աղաւնի փետրոյ մը պէս թևերուն մէջ առաւ զանիկայ ու խղճելու չափ կը սխմէր։ աղջիկն խմայաւ ինչ կը հարցընէր Աղաւնիի ահաւոր նայուածքը, և առաջին խօսքն եղաւ՝ թէ Ողջ է։ Աղաւնի ալ չսխմեց զանիկայ, և Քիլինա պղտի կատուի մը արագութեամբ գետին նետուեցաւ։

— Իսկ մէկալնո՞ւնք, հարցուց Աղաւնի խորին ձայնով:

Քիլինա ինքզինքը խաչակներեց ցուցամատովն ու երրորդ մատովը: Մէկէն Աղաւնիի գէմքին մեռելատիպ տոգոնութիւնը վառ կարմրութեան փոխուեցաւ, և մէյ մը Պարրիշինիներուն տան վրայ կրակէ աչքեր տալէն վերջը, ժրպտելով ըստ հիւրերուն. — Ներս երթանք սուրճ խմելու:

Աւաղակաց Հիւրիկը պատմելու շատ բան ունէր, զորոնք Աղաւնի խապերէն կը թարգմանէր, Լիւդիտ ալ անդդիարէն: Իրեք ըսողներէն Աղաւնի միայն ան ձայն մտիկ կ'ընէր. բայց ձեռքի անձեռոցն անանկ կ'ուրէր՝ որ պատառ պատառ կ'ընէր: Հինգ վեց անգամ ընդհատեց աղջրկան պատմութիւնը՝ կրկին և կրկին ընելու համար թէ Պրանատուչիոյ ըսած էր որ Օրսոյի վէրքը վտանգաւոր չէր և թէ անանկ վէրքեր շատ տեսեր էր: Քիլինա պատմութիւնը լմնեցրնելէն ետքը՝ զուրցեց որ Օրսոյ գրելու թուղթ կ'ուզէր, և կը յանձնէր քրոջը որ զուրցէ սուսնն եղած հիւր օրիորդի մը որ սուսէն չերթայ՝ իրմէն նստակ

շատած : Այս խօսքին Աղաւնի ժպտեցաւ
և անդդիացի օրիորդին ձեռքը սխմեց :

— Այո, պէտք է հետս կենաս, ազ-
նիւ բարեկամուհիս, զուրցեց Աղաւնի
համբուրելով զԼիւդիա, և պէտք է մե-
ղի օդնես :

Ետքը գլորոց մը բացաւ, մէջէն հին
լաթեր հանեց և անանցմէ փաթթելու
ու գլած լաթ կը պատրաստէր : Իր կրա-
կէ աչքերը, երեսին կենդանութիւնը և
մերթ դրապեալ ու մերթ պաղարիւն
կերպը տեսնելով, չէր կրնար դուշա-
կուիլ թէ արդեօք աւելի եղբօրը վերբին
մրսցի մշտացած էր՝ թէ թշնամեաց մա-
հուանը մրսցի ուրախացեր էր : Մէյ մը
խահուէ կը լեցընէր հաղարապետին և
կը սթարձենար իր աղէկ շինելուն մրսցի .
մէյ մը աշխատել կու տար Լիւդիոյ ու
Քիլիմայի փաթթելու լաթ կարելու, և
միակերպ կը հարցընէր թէ Օրսոյի վեր-
քը շատ ցաւ կու տար : Երբեմն երբեմն
աշխատելու միջոցը կ'ըսէր հաղարապե-
տին . Երկու տնանկ կարիճ, անանկ պա-
տերազմող անձինք . և ինքը մինակ,
վիրաւորուած, մէկ թևով միայն . . . եր-
կուքն ալ գետին փռեր է : Ի՞նչ կտրը-

ճութիւն, հաղարապետա . ղիւցանդն չէ
Օրսոյ : Ա՛հ Լիւդիա , ինչպիսի երջան-
կութիւն է խաղաղ երկրի մը մէջ բնա-
կիլը՝ ինչպէս է ձեր աշխարհը : . . . Ա-
պահով եմ որ դու դեռ չէիր ճանչ-
նար եղբայրա : . . . Բայց ես ըսեր էի . Բա-
ղէն թեկերը պիտի տարածէ : . . . Դու ի-
բե՛ն անուշ կերպէն խաբուած էիր : . . .
Խեղճ Օրսոյ :

Լիւդիա լուռ կեցեր էր . իսկ հայրը
կը հարցընէր թէ ինչո՞ւ համար դատա-
ւորաց բողոք չէր ըլլուէր . և կ'ուզէր ի-
մանալ թէ Պրանտորաչչիոյի տունը շատ
հեռո՞ւ էր Բիւդրանեւրայէ , որպէս ղի եր-
թայ տեանէ իր բարեկամը : Աղաւնի իր
սովորական հանդարտ կերպովը պա-
տասխան տուաւ թէ Օրսոյ անտառն էր ,
առաջակներուն մէկը ղինըր կը հողար ,
և թէ շատ վտանգաւոր էր իր մարդու
երկնալը՝ քանի որ դաւաճապետին ու
դատաւորաց միտքն իմացուած չէր . և
ապահովցուց որ ծածուկ՝ ճարտար վի-
րարոյժ մը կը դրկէ հիւանդին քովը :
Միայն միտքդ պահէ , պարոն հաղարա-
պետ , ըսաւ , որ հրացանի չորս հարուած-
ները լսեր էիր , և ինձի ըսիր ալ որ վեր-

ջին պարպոզը Օրսոյ էր : Հաղարապե-
տը չհասկըցաւ այս խօսքին վարպետու-
թիւնը :

Իրիկուն ըլլալու վրայ էր երբոր տը-
խուր թափօր մը մասս դեղին մէջ : Պար-
րիշինի վաստաւրանին երկու տղոյ դիակ-
ները կը բերէին , խրաքանչիւրը ջորոյ
մը վրայ խաչածն ձգուած : Յաղարկաւո-
րութեան ետեւէն կու դային բազմու-
թիւն կողմնակցաց և պարապօրդներու .
անոնց հետ էին գիւղական պահպա-
նութեան գինաւորները՝ որ միշտ ուշ կը
հասնին , և գեղապետի օյնակումն որ
ձեռքերն երկինք կը վերցընէր՝ միակերպ
բսկով . ի՞նչ պիտի բռն դաւառապետը :
Քանի մը կանայք , որոնց մէջ էր Օւ-
րանտուշիոյի դայեակը , մտերնին կը
վերտառէին և տնալու ձայներով կու լայ-
ին կ'ողբային : Բայց իրենց աղաղակա-
ւոր հեծութիւնքն այնչափ տառաորու-
թիւն չէին ընէր՝ որչափ ուրիշ անձի մը
բաւ յոսահասութիւնը , որուն վրայ
ուղղուած էին ամենուն աչքը : Երկու
երիտասարդաց դժբաղդ հայրն էր , որ
մէյ մը մէկ դիակին՝ մէյ մը մէկային
քով երթալով , հողով աղտեղած դլուխ

նին վեր կը վերցընէր, կապտացած շրթ-
թուղքներուն համբոյր կու տար, պըն-
դացած մարմինները կը բռնէր՝ իրեն թէ
երերալու ըլլան նէ՝ չմնասուին : Երբեմն
բերանը կը բացուէր խօսք մը ըսելու,
բայց ձայն մը՝ խօսք մը դուրս չէր ել-
լէր : Աչքերը միշտ գիակներուն վրայ
սեւեռած, գլուխը քարի փայտի և ո՛ր և ի-
ցէ գիմացն ելած բաներուն կը դարնէր :

Կանանց ողբերն ու արանց անէծքնե-
րը սաստկացան՝ երբոր Օրոտի տան գի-
մացն հասան : Մանաւանդ տէլլա Ռէպ-
պիաներուն կողմնակից հովիւներուն
բերնէն յաղթանակի ձայն մը լսուա-
ծին պէս, թշնամիք չկրցան բարկու-
թիւննին դապել, և տմանք վրէժխնդրու-
թիւն, վրէժխնդրութիւն պոռային :
Քարեր նետեցին, և երկու հրացան ալ
պարպուեցաւ ան սրահին վրայ՝ ուր էին
Աղաւնի և իր հիւրերը, գնտակները փեղ-
կերուն մէջէն անցնելով՝ փայտի կտոր-
ներ ցատքեցուցին ստուլի մը վրայ՝ սրուն
քով նստեր էին երկու օրիորդները :
Լիւղիա սաստիկ պոռաց վախէն, հա-
ղարասիտը մէկէն հրացան մը ձեռք ա-
ռաւ, իսկ Աղաւնի դուռը վաղեց թա-

փախ ա. բացառ. զայն. և հոն կեցած՝
ձեռքերը տարածելով թշնամիքն անի-
ծելու համար, աղաղակեց.

— Վասն մարդիկ, կանանց՝ օտարա-
կանաց վրայ զէնք կը պարպէք. Գորսի-
գացիք էք դուք, մարդիկ էք. ցած մար-
դիկ որ ետեւէն միայն սպաննել գիտէք :
Առաջ եկէք տեսնամ. ես մինակ եմ.
եղբայրս հեռուն է. սպաննեցէք զիս,
սպաննեցէք հիւրերս. ձեզի արժանի
դորձ է ստիկայ : . . . Ձէք համարձա-
կիր, որովհետեւ վատ էք, որովհետեւ
գիտէք որ վրէժնիս առինք : Գացէք,
գացէք կանանց սէս լացէք, և շնորհա-
կալ եղիք մեզի որ ձեզմէ սլ. ուրիշ ա-
րիւն չենք պահանջեր :

Աղաւնիի ձայնն ու շարժումըն ա-
հաւոր ու ազդող էր. բազմութիւնը
զինքը տեսածին պէս՝ սարսափած ետ
քաշուեցաւ. ինչպէս թէ ան շարադորձ
կախարդներէն մէկն ըլլար, որոնց վը-
րայօր ահարկու պատմութիւններ կը
սրստմուին Գորսիգայի մէջ ձմեռուան
իրիկունները : Այս միջոցն յարմար ա-
ռիթ սեպեցին գեղապետի փոխանոր-
դը, զիւղական պահպանութեան զի-

նուորքն ու քանի մը կանայք՝ երկու
կողմին մէջ նեւտուելու. որովհետեւ տեղ-
լա Ռէպրալիաներուն հովիւները գէներեր-
նին կը պատրաստէին և կը վախճուէր
որ ընդհանուր կռիւ մը կը բացուի հրա-
պարակին մէջ : Բայց երկու կողմի մե-
ծերն ալ մէջտեղ չէին, և Գորաիզացիք
շատ քիչ անդամ ձեռք ձեռքի կու գան
իրենց քաղաքական պատերազմներուն
գլխաւորաց հօն չեղած միջոցը : Թող
որ Աղաւնի ալ տեսնելով որ խօսքով
յաղթեց, չափու մէջ բռնեց իր մարդի-
կը. — Թողուցէք որ լան խեղճ մարդիկ
ները, զուրցեց, Թողուցէք որ ծերն իր
միւր առնէ տանի : Ի՞նչ բանի կու դոյ
այդ ծեր աղուէան սորանները, որ ալ
ակապ չունի խածներու : — Ճիտապէս
Պարրիչինի, յիշէ օգտատուի 2ր. յիշէ
արիւնտ գրապանակն որուն մէջ սատ-
տաց ձեռքդ դրեց : Հայրս անոր մէջ քու
մեզի տալու պաշտօնը նշանակեալ էր.
որդիքդ վճարեցին դան : Ա՛լ հատուց-
մանդ մարհակը կու տամ քեզի, ծեր
Պարրիչինի :

Աղաւնի թե թե անցուցած և ար-
համարհոտ ժպիտով մը տեսու գլխակ-

Ներսէս թշնամեաց տունը մտնալը . և երբ բազմութիւնը կամաց կամաց ցրուեցաւ, դուռը դոցեց, և սեղանատունը մտնալով՝ ըսաւ հազարապետին .

— Հայրենակցացս համար թողութիւն կը խնդրեմ քեզմէ . ոչ երբէք կրնայի կարծել որ Գորսիգայիք հրացան սրարպէն տան մը վրայ՝ ուր օտարականը կան . իրենց տեղը ես ամօթով մնացի :

Իրիկունը երբոր Նէվիլ օրիորդն իր սենեակը քաշուեցաւ, հազարապետը ներս մտաւ ու հարցուց թէ աղէկ չէ՞ր ըլլար որ վազուրնէ ելլան երթան այդ դեղէն, ուր ամեն վայրկեան կրնար գնտակ մը մարդու գլուխն իջնալ, և որչափ կարելի է շուտով հեռանան այդ երկրէն՝ ուր մարտապանութիւն և մատնութիւն միայն կը տեսնուէր :

Լիւդիս քիչ մը ատեն սրտտախտան չտուաւ . ետքը,

— Ի՞նչպէս կրնանք ձգել այս աղջիկն, ըսաւ, այն միջոցին որ միախմբուած եմ կարօտ է : Մեր կողմէն անգթութիւն չէ՞ այս բանս, հայր իմ :

— Ես քեզի համար կը մտածեմ, զու-

ւաճիս, պատասխանեց հազարապետը .
 թէ որ հիմա Սյաշչիպի պանդակն ըլ-
 լայիր, ապահով կ'ըլլայի ա չէի տղեր
 այս անխնայ կղզիէն ելլելու առանց
 կարէճ տելլա Ռէպոլիպիէն ձեռքը սրխ-
 մելու :

— Ուրեմն դեռ ապաստե՛ր, հայր խմ,
 և ան տաւն երթանք՝ երբոր ապահով
 ըլլանք որ չենք կրնար ծառայութիւն
 մը ընել իրենց :

— Աղնիւ սիրտ, դուրցեց հազարա-
 պետն՝ աղջրկան ճակատը պաղնելով .
 կ'ախտործխմ որ առանկ ինքզինքդ կը դո-
 հեա ուրիշներուն թշուառութիւնը դի-
 րացրնելու համար : Կենամք ուրեմն .
 մարդս աղէկ դործողութեան մը վրայ
 ոչ երբէք կը դղջայ :

Էխդիա շկրցաւ քունը ըլլալ . երբեմն
 տկանջն եկած ձայները՝ տան վրայ յար-
 ճակման ձայներ կը կարծէր . երբեմն
 ալ վերաւորելոյն վրայ կը մտածէր, որ
 հաւանականապէս գեանին վրայ պառ-
 կած էր այն փայրկենին . և կը դարմա-
 նար միանդամայն անոր կարրճութեանը
 վրայ : Ասանկ մտածմունքներով դրա-
 դած՝ առտուտեան դէմ սկսաւ քունը ըլ-

լալ, և արևը շատ բարձրացած էր՝ երբոր աչքը բացաւ։ Դիմացը տեսաւ Սեդանին, որ իր արժնաւուն կը սպասէր։

— Շատ անհանգիստ եղած պիտի ըլլաս մեր տունը, դուրցեց Սեդանի։ Վախեմ որ ընտա քուն եղած չես։

— Լուր մը ստիւր իրմէ, աղնիւ բարեկամահիս, հարցուց Լիւզիա։

— Այո, առի. բաւական աղէկ է։ Ճիւղանդոյ այս առաւօտ ժամը չորսէն առաջ հոս եկաւ, և քեզի նամակ մը բերաւ. իսկ ինծի չէ գրած Օրսոյ։ Կ'ըսէ թէ շատ նեղութիւն քաշեր է Օրսոյ դրելու. և թէպէտ ճիւղանդոյ յանձն առեր է գրելու իրեն թեւադրածը, բայց Օրսոյ չէ ուղած. կանրկի վրայ պատկած գրեր է կապարէ գրչով. Պրանտուաշչիոյ ալ թուղթը բռներ է։ Եղբայրս միակերպ կ'ուզէ եղեր ելլել, և ու իցէ պղտիկ շարժմունքէն՝ անամկ դժնդակ ցուեր կը զգայ եղեր թիւր, որ սիրաշարժելու բան էր կ'ըսէ ճիւղանդոյ։ Ահաւասիկ իր նամակը։

Նէվիլ օրիորդը կարդայ նամակն, որ անդդիարէն գրուած էր, և էր հետեւեալը։

« Օրիորդդ ,

Չախող սրտառհարի մը մէջ ինկայ . ո՞նչ գիտէ
ինչ պիտի ըսեն թշնամիքս , ինչ զրպարաութիւն
ներ պիտի բարդեն վրաս . բայց անոնք հոգս չեն :
Ձգեղ տեանեւէս վերջը անտախ ակնկալութիւն մը
ծներ էր սրտիս մէջ . բայց ներկայ դեպքս անե-
րեութեացոյ այն երազը . կը տեսնեմ աչքիս առ-
ջնն իմ ապագաս , և աչքս առած եմ : Ա՛լ չեմ
համարձակիր քովս պահելու ինծի տուած մտա-
նիդ . Վշտանի կը դարձնեն քեզի զանիկայ : Ող-
ջանք միտ . դու կ'երթաս Գորգիգայէն , և ա՛լ չենք
տեսնուիր իրարու հետ . բայց ըսէ քոյնս որ ևս
քու համարմունդ արժանի եմ :

Օ . Տ . Ռ . »

Աղաւնի դարձայ մատնին Լիւզիոյ ,
և անոր անկողնին վրայ նստելով , — Ան-
տարակոյս եղբօրս կը պատասխանեմ ,
ըսաւ : Կամակն երբոր հասաւ՝ մտածե-
ցի որ արթնցընեմ գրեզ , բայց չհա-
մարձակեցայ :

— Գէշ ըրիր որ չարթնցուցիր :

— Բայց հիմա ա՛լ չեմ կրնար նամակ
խրկել . դաւառապետը հասաւ հոս , և
իրենց ծառաները բռներ են Բիէդրանե-
րան . տեսնենք վերջը կրնանք յաջող-
ցընել : Ո՛հ , թէ որ ճանչնայիր եղբայրս . . .

աղնիւ ու կտրիճ . նայէ ըրածը , մէկ հո-
ղի երկու հոգւոյ դէմ' և վիրաւորուած :

Գաւառապետն իրօք գեղապետի փո-
խանորդին խրկած մարդէն լսելով եղա-
ծը , եկեր էր Բիէզրանէրա զինուորնե-
րու հետ , և թագաւորական դործակա-
տարն , անոր ասենազայիրն և այլն' մէկ-
տեղ առած , որպէս զի քննութիւն ը-
նեն այս արխնահեղութեան վրայ ,
որ Բիէզրանէրայի հակառակորդ ազ-
գաստհմից թշնամութեանը վախճան
առեր էր : Գաւառապետը մէկէն տես-
նուեցաւ Նէվիլ հաղարապետին և ա-
նոր աղջիկանն հետ , և վախ ցուցուց ա-
նոնց որ բանին ծայրը գէշի պիտի եր-
թար : — Գիտէ՞ք , զուրցեց , որ կռուին
վկայ չկայ , և երկու մեռեալ երիտա-
սարդաց ճարտարութեանն ու կտրը-
ճութեանը վրայ անանկ համոզուած են
ամենքը , որ ոչ ոք կը հաւտայ որ Պ .
տէլլա Ռէպպիա կրցած ըլլայ սպաննել
զանոնք առանց առաջակներուն օգնա-
կանութեանը , որոնց քովը կ'ըսուի թէ
ապաւինած է :

— Անկարելի է , աղաղակեց հաղա-
րապետը . Օրսոյ տէլլա Ռէպպիա պու-

տուաւոր երկատուարդ մըն է, ես երաշխաւոր կ'ըլլամ:

— Ես ալ կը հաւտամ՝ որ անանկ է, պատասխանեց գաւառապետը. սակայն թագաւորական գործակատարը (այս տեսակ անձինք միշտ կասկածոտ են) չստ համոզուած չէ: Իրեն ձեռքը նամակ մը կայ, որ ձեր բարեկամին փառասկար է. այդ սպառնալից նամակը Օրսոյ Օսլանտուչչիոյի գրած է, որուն մէջ տեղ մը կ'որոշէ անոր... այս տեղոյ որոշմունքը՝ որոգայթ մըն է կ'ըսէ արքունի գործակատարը:

— Մ'անաւանդ թէ Օսլանտուչչիոյ յանձն չէ առած հետը մենամարտելու, ըստ հաղարապետը:

— Հոս անանկ սովորութիւն չկայ. դարանի կը մոնեն, և ետեւէն կը սպաննեն զիրար. այս է հոս տեղի սովորութիւնը: Կայ Պ. տէլլա Ռէպպիայի կողմն ալ վկայութիւն մը. աղջիկ մը որ կը հաւտատէ թէ չորս հրացանի հարուած լսեր է, սրանց վերջի երկուքն առջիններէն աւելի սաստկածայն և Պ. Օրսոյի հրացանին հարուածներն էին: Դժբաղդաբար այս աղջիկն այն աւազակներուն

մէկուն աղջականն է, որոնք դաւակից սեպուած են. որով անանցմէ տուն աւաւած կը սեպուի:

— Պարոն, զուրցեց Լիւդիա, մենք ճամբան էինք երբ հրացանի հարուածները պարսպուեցան, և մենք ալ նոյնպէս լսեցինք:

— Իրան կ'ըսէք. այս աղէկ բան է: Դու ալ, Պ. հազարապետ, նոյն բանը դիտեցիր արդեօր:

— Այո, պատասխանեց Նէվիլ օրիորդը. հայրս, որ աղէկ փարձուժիւն տնի դէնքի, բաւ լնծի. Ահաւասիկ Պ. աէլլա Աէպոլիան իմ հրացանս կը պարպէ:

— Եւ այդ ձեր բաւ հարուածները ետքիններն էին:

— Այո, ետքինները, անանկ չէ, հայր իմ:

Հայրը շատ յիշողութիւն չունէր, բայց ո և իցէ տոժի մէջ աղջկանը խօսքը սուտ չէր համէր:

— Մէկէն այս բանս պատմելու է որսքունի դորժակատարին, Պ. հազարապետ: Արդէն այս իրիկուն վիրաւոյժ մը պիտի դայ որ գիակաները զննելով ստու-

դէ թէ վերքերն յիշեալ գէնքննն եղած են :

— Ես տուի զանիկայ Օրսոյի, բաւ հազարապետը, երանի թէ ծովուն տակը գացած ըլլար . . . Բայց չէ, չէ, շատ դո՛հ եմ որ խեղճ տղուն ձեռքն է եղեր անիկայ. տալա թէ ոչ, առանց իմ հրաշանիս չեմ գիտեր ինչպէս կ'ազատէր փորձանքէն :

ԺԹ

Վիրաբոյժը քիչ մը ուշ հասաւ. որովհետեւ համրան գիպուած մը անցեր էր դիւնէն : Ճիւղանդոյ Գասդրիգոնի հանդիպելով իրեն, բռնադատեր էր երթալու հոգալու վիրաւորեալ մը. ուստի տարեր էր Օրսոյի քով և վերքը պատել տուեր. ետքը շատ մը հեռացընելով հանկից համբայ դրեր էր գինոր, բսելով :

— Պ. վիրաբոյժ, կարծեմ աւելորդ է յիշեցընելը քեզի որ բժիշկ մը խոտովանահօր պէս պէտք է լուռ ըլլայ. արդէն մտցած ես գացած տեղդ : Երթանս բարով, Ըօաւ ու հրացանը ցըցուց :

Աղաւնի աղաչեց հաղարատելին որ դիակներուն անդամահատութեանը ներկայ ըլլայ :

— Դու ամենէն աղէկ կը ճանչնաս եզրօրս հրաշանք , ըստ , անոր համար ներկայութիւնդ շատ հարկաւոր է : Թող որ այնչափ շար մարդիկ կան հոս , որ մեծ վտանգի մէջ կ'ըլլանք մենք՝ թէ որ դմեղ սրաշատանող մը չըլլայ :

Երբոր մինակ մնաց Աղաւնի Լիւդիոյ հետ , առաջարկեց որ դեղէն դուրս ելլեն քիչ մը քաշեն , դիտու ցան անցընելու համար . « Բայ օգն անտարակոյս աղէկ պիտի ընէ ինծի . շատ ատեն է որ չեմ ծծած » : Քաշելու ատեննին եղբորը վրայ կը խօսէր Նէվիլ օրիորդին հետ . անով Լիւդիա չէր խմանար որ շատ կը հեռանային բիէդրանէրոյէ : Արեւ մանալու վրայ էր՝ երբոր Լիւդիա անդրադարձաւ , և յորդորեց զԱղաւնի որ ետ դառնան : Աղաւնի պատասխանեց որ ինքը կարճ ճամբայ մը դիտէր՝ օրով դարձերնին շատ կը դիւրանար , և քաշած ճամբէն ելլելով՝ հոն մտաւ : Քիչ ատենէն սկսաւ անանկ դառ 'ի վեր ըլլոյ մը վրայ ելլել , որ բռնադատուեցաւ մէկ

ձեռքովը ծառի ճիւղեր բռնել և մէկալ
ձեռքովն ընկերը մէկտեղ տանիլ : Քա-
ռորդ մը ասանկ դժուարութեամբ վեր
ելլելէն ետքը , հասան սարահարթին
վրայ , որ մրտենեօք և մաթուղենեօք
(նօստ եւմիշի) և կրանխտեօյ ժայռե-
րով շրջապատած էր : Լիւղիա ստատիկ
յոգներ էր , դեղը չէր երևնար , և գրե-
թէ գիշեր էր :

— Գիտե՞ս , ոգնիւ Աղաւնիա , որ մո-
լորած սլիառի ըլլանք , զուրցեց Լիւղիա :

— Մի՛ վախեր , սխառասխանեց Ա-
ղաւնի . ետե՛ս եկուք :

— Բայց ապահով դիտեա՞ս որ կը
սխալիս . դեղը այս կողմը չկրնար ըլլալ :
Ես կ'ըսեմ որ մենք կ'ոնակնիս տուեր
ենք անոր . նայէ՛ , սա ըյսերն որ հեռուն
կը տեսնենք , առանց տարակուսի հոն
է Բիէդրանէրա :

— Աղնիւ բարեկամահիս , իրաւունք
ունիս . բայց ասկից հարեւր քայլ հե-
ռու , մաքիլին մէջ . . .

— Ի՞նչ կայ :

— Եղբայրս հոն է . կը փափաքիմ
տեսնել և համբուրել զինքը , թէ որ հա-
ւանիս : Կամսու քեզի հետ ելայ Բիէ-

դրանէրայէ, որովհետեւ մինակ ըլլային՝ զեղացիք կ'անդրադառնային և ետեւէն մարդ կու դարձ կարելի բան է որ այսչափ մօտ ըլլամ՝ եղբօրս ու շտեմնեմ գինքը :

Էխզիսա բռնադատուեցաւ ընկերելու Աղաւնիի : Դեռ քիչ մը ատեն քալելէն ետքը՝ կանկ առաւ Աղաւնի ու քսաւ ընկերացիք . «Ա՛յ առաջ չերթանք, առաջուց առադակներուն խնաց տանք, ապա թէ ոչ՝ կրնայ յանկարծ հրացանի դնասակ մը խնայ դուխմիս » : Այս բառ ու սկսաւ սուրբ մատուրներովք . մէկէն շան մը հաջելու ձայնը լսուեցաւ, և անմիջապէս վերջը առադակաց սլահադանն երեցաւ . Պրուսիացի շունն էր, որ ճանչցաւ զԱղաւնի, և ուղեց առաջնորդութիւն ընել իրեն : Շատ մը շրջաններ ընելէ ետքը անտառին նեղ ճամբաներուն մէջ, երկու վերէն վար դիտուրեալ անձինք զէմերնին ելան :

— Դո՛ւ ես, Պրանսադաշխոյ, հարցուց Աղաւնի : Ո՛ր է եղբայրս :

— Հոն վարը, պատտախանեց առադակը . բայց կամայ քալեցէք, վիրաւորուելէն վերջը առաջին անգամն է որ

կը քնանայ : Այս ինչ կտրրճութիւն է
ձեր ըրածը :

Երկու օրիորդները զգուշութեամբ
մտնեցան , և ահաան Օրսոն տերեւներու
վրայ սլառկած և ծածկոյթ մը վրան ա-
ռած . քովն ալ կրակ վառած էր , որուն
լուսաւորութիւնը քարէ սղլտի սլառով
մը ծածկած էր . շատ տեղոյն էր Օր-
սոյ , և նեղութեամբ շունչ կ'առնէր : Ա-
ղաւնի քովը նստեցաւ , և ձեռք ձեռքի
միացուցած՝ լուսութեամբ կը նայէր վը-
րան . խիղիա ալ Աղաւնիի ետեւը կե-
ցաւ : Քառորդէ մը ետքը Օրսոյ շարժ-
մունք մը ըրաւ . ան առնն մէկէն Աղաւ-
նի ծռեցաւ սիրալիր համբոյրը տուաւ ,
և հարցմունք հարցմունքի վրայ ըրաւ
վէրքին՝ քաշած ցաւին և ունեցած պի-
տոյիցը վրայ : Օրսոյ սլառասխանեց որ
վիճակին համեմատ աղէկ էր . ետքը
հարցուց որ Նէվիլ օրիորդը Բիէդրանէ-
րան էր դեռ , և թէ նամակ գրեր էր ար-
դեօք : Աղաւնիէ մէկգի քաշուեցաւ ու
լնցուն բերնով ծիծաղելով՝ զուրցեց .
— Օրսոյ , Նէվիլ օրիորդին վրայ դէշ մի
խօսիր , որովհետեւ աղէկ կը հասկընայ
տեղւոյս լեզուն :

— Դու հոս եկեր ես, աղաղակեց Օրսոյ։ Ի՞նչ երջանկութիւն։

— Հարկ եղաւ ընկերեմ՝ քրոջդ, պատասխանեց լիւղիտ, որպէս զի կաակածի չերթան տնէն դուրս ելլելուն վրայ։ Ի՞նչպէս անհանդիստ ես հոս, բացօդի մէջ պառկած։ Բայց յուսամ որ համբայ ելլելնէս առաջ բանին ատու դութիւնը դուրս կ'ելլէ և կ'արդարացընեն դրեղ։

— Ի՞նչ, պիտի երթամք։

— Ի՞նչ ընենք հոս. հայրս չկրնար միշտ որսալ։

— Հը՛հը, լսաւ Աղաւնի, մենք թող չենք տար որ երթաք։ Դու խօսք չառնիր ինծի որ դէմքս չինեա, դեռ և ոչ սկսար... Ես ալ քեզի սէրէնսդա պիտի արտասանեմ եօթանասունըհինգ տունով. անկից զատ...։ Բայց ինչո՞ւ համար Պրուսգոյ կը հաջէ. Պրանստղաչիոյ ալ ետեէն կը վազէ. տեսնենք ի՞նչ կայ։

Ըսաւ ու վազեց անոնց ետեէն. ետքը ածապարանգր դառնալով,

— Զինուորիներ հասեր են՝ աղաղակեց։ Օրսոյ, ուժ տուր քեզի որ ելլեա քալեա, ես ձեռք կու տամ։

— Թող տուէք զիս հոս, պատաս-
խանեց Օրսոյ: Ըսէ աւաղաններուն որ
իրենք զիրենք ու զձեզ աղաատեն. իմ
հոգս չէ որ բռնուիմ:

— Ես չեմ թողուր գրեզ, բայտ Պրան-
տալաչչիոյ՝ որ Աղաւնիի ետեւէն եկեր
էր: Չիմուորներուն տաանապետը իմա
տարանին սանն է, փոխանակ բռնեցու
գրեզ՝ կը սպաննուէ, և ետքը կ'ըսէ թէ
կամաւ չէ բրած:

Օրսոյ փորձեց որ ստրի վրոյ ելլէ.
քանի մը քայլ ալ բրաւ. ետքը կանկ
առաւ ու ջեմ կրնար քաշել, բայտ.
դուք փախէք:

— Զնա կրնար քաշել նէ, կ'ուզե՞ս որ
ես կանակա առնեմ տանիմ գրեզ, դուք
ցեց Պրանտալաչչիոյ: Կտրի՞ճ եղիր. ետեւի
կողմէն կրնանք փախչիլ. ժողովրդա-
պետն ոմանց հետ ժամանակ կ'անցընէ:

— Զէ, չեմ երթաք, բայտ Օրսոյ, ու
գնաին փառեցաւ:

— Դու ուժով ես, դուրցեց Պրանտա-
լաչչիոյ Աղաւնիի: Օրսոյի ուսերէն բռնէ,
ես ալ ստրէն. սանկ, քաշէ նայիմ ա-
ռաջ:

Սկսան տանիլ զՕրսոյ արագաբար.

Լիւդիա ալ ետեւէն կ'երթար : Քիչ ատե-
նէն հրացանի ձայն մը լսուեցաւ . ան-
միջապէս ետքը հինգ վեց հարուած ալ :
Լիւդիա աղաղակեց . Պրանտոլաչիոյ
հայհոյեց և քայլերը երազեց . Աղաւնի
ալ նոյնպէս կը վազէր , առանց ուշա-
դրութիւն քնելու ճիւղերուն որ երեսին
կը զարնուէին և երբեմն զգեստը կը
պատռէին . — Գլուխդ վար առ , սիրե-
լիս , կ'ըսէր Լիւդիոյ , չըլլայ որ գնտակ
մը գոյ գլուխդ : Այս կերպով հինգ հա-
րիւր քայլ տեղ վազեցին . վերջապէս
Պրանտոլաչիոյ խնացուց որ յաջներ էր-
աւ ինկաւ գետինը փռուեցաւ . թէպէտ
Աղաւնի կը յորդորէր ու կը յանդիմա-
նէր զինքը :

— Ո՛ր է Նեվիլ օրիորդը , հարցուց
Յրայ :

Լիւդիա հրացանի հարուածներէն
սարսափած , և միակերպ կանկ առնե-
լով անտառին թանձրութենէն , ետե-
մնացեր ու մոլորեր էր , և սաստիկ խռ-
վաւ կը ծփէր :

— Ետեւ մնացեր է , բաւ Պրանտո-
լաչիոյ : Բայց կորսուած չէ . կնիկները
միշտ գիբար կը դռնան : Մտիկ ըրէ ,

Օրս' Անտոն , որչափ շշնկոց կը հանէ ժողովրդապետը , քու հրացանովդ : Դըժբաղդարար դիրար շէն տեսներ ու իրարու միաս շէն կրնար ընել գիշերանց :

— Նայէ , ըսաւ Աղաւնի . ձիու ձայն մը կը լսեմ , ազատեցանք :

Իրար դէպ 'ի իրենց կը մօտենար ձի մը , որ անտառին մէջ քաշերու տունը վախոցեր էր հրացանի ձայներէն :

— Ազատեցանք , կրկնեց Պրանտուլաչիոյ , և Աղաւնիի հետ դէպ 'ի ձին վազելը , բաշէն բռնելն և բերանը չուանէ հանկուարց մը անցընելը տանձի պէս , մէկ ըրաւ : — Հիմա իմաց տանք ժողովրդապետին , ըսաւ : Երկու անդամ սուլեց , հեռուէն պատասխամն ուռաւ , և անկէ ետքը Օրսոյի հրացանը լռեց : Ան աստն Պրանտուլաչիոյ ձիուն վրայ ցատքեց , Աղաւնի եղբայրն առաւ աւազակին առջև նստեցուց , Պրանտուլաչիոյ մէկ ձեռքովը ուժով սխմեց զՕրսոյ , մէկաւովը ձին քշեց , որ աւազակին ոտքին հարուածները կերածին պէս սկսաւ կրակի երազութեամբ անանկ զառխվայր բլրէ մը վար իջնալ , որ ուրիշ որ և իցէ երկրի ձի հարկուր անդամ կտոր կտոր կ'ըլլար հոն :

Ան տառն Աղաւնի նորէն ետ դարձաւ և որչափ ձայն ունէր՝ կանչեց Նէփիլ օրիորդը . բայց պատասխան չառաւ : . . . Քիչ մը տառն առդիւ անդին քալելէն ետքը , երկու զինուորի հանդիպեցաւ , որ պոռացին՝ Ո՛ր կ'երթաս :

— Հա՛ հա՛ , ըստ Աղաւնի ծիծաղելով , այսչափ շշնկոց հանեցիր . քանի մեռեալ ունեցար :

— Դու աւազակաց հետ էիր , դուրսեց զինուորներուն մէկը . պէտք է որ հետերնիս դաս :

— Եստ սիրով , պատասխանեց Աղաւնի . բայց եւ բարեկամահի մը ունիմ հոս , պէտք է որ առաջ զանիկայ դանաւը :

— Բարեկամահիդ արդէն բանուած է . մէկտեղ կու գայ բանալին մէջ քունըլլալու :

— Բանալին մէջ . տեանանք . հիմկու հիմա դիւ իրեն քովը տարէր :

Զինուորները տարին զինքը աւազակաց բնակութեան տեղը , ուր իրենց նոյն օրուան ստացած յաղթանակները ժողոված էին , այսինքն Օրսոյի ծածկոյթը , հին սան (թէնձէրէ) մը , և ջրի կուժ

մը : Հոն էր Նէվիլ օրիորդը , որ պինու-
րաց՝ առաջակներուն թուին և բռնած
ճամբանուն վրայ ըրած հարցմանցը՝ ար-
ցունքով միայն պատասխան կու տար :

Աղաւնի դրկախառնեցաւ հեան տ-
ականջէն զուրցեց . Աղատեցան : Ետքը
տաննապետին դառնալով , Պարոն ը-
տաւ՝ կը տեսնեա որ այս օրիորդը հար-
ցուցած բաներնուդ վրայ բնաւ անդե-
կութիւն չունի : Սւաաի թողէք որ դեղն
երթանք , ուր անհամբերութեամբ կը
սպասեն մեզի :

— Կը տանինք դձեղ Հոն , մի փախեր ,
պատասխանեց տաննապետը . Հոն հա-
մար կու տար թէ ինչ ունէիք անտառին
մէջ առ տուն փախչող առաջակներուն
հետ : Երթմոնք :

— Եօթը հոգի էք , հարցուց Աղաւ-
նի : Գիաէք , պարոններ , որ եթէ պա-
տահմամբ կամեցինի , Սարգսքի և Բօլի
եղբարը Ս . Քրիստինեայ խաշին քովը
գտնուին Պրանապաշտիցի և ժողովրդ-
դապետին հետ , կրնան բաւական բան
բանալ գլուխներդ : Թէ որ պատերազ-
մին հրամանատարիս՝ հետ խօսա-

1 Այսպէս կը կոչուէր Թեոփոլաւ Բօլի :

կցութիւն պիտի ընէր, եւ չեմ' ուզեր մէջը գանուիլ. գնաւորները գիշեր ատեն ծանօթի չեն նայիր :

Այդ աւազակներուն անունները տրաւորութիւն ըրին զինուորաց վրայ : Տասնապետը նահանջի հրաման տուաւ, եւ իր փոքրիկ դունդը դէպ 'ի Բիւզըրանէրա համբոյ ելաւ, ծածկոյթն ու սանը մէկտեղ տանելով. իսկ կուժէն սաքի հարուածով մը վրէժնին առին : Լիւզիա տխրութեամբ հետերնին գնաց, մամուալով թէ հայրը թնչ պիտի դուրցեր իր հեռաւորութեանը վրայ :

Գաւառապետն ու արքունի գործաւատարը Բիւզըրանէրայի գեղապետի փոխանորդին տունը կը ընակէին. հալորապետը իր աղջկան վրայ ոյլայլած՝ կ'երթար կապար միակերպ անոնց քովը՝ լուր ուզելու համար : Վերջապէս զինուոր մը հասաւ, զոր տասնապետը սուրհանդակ դրկեր էր, եւ աւազակներուն դէմ ըրած մեծ կռիւնին պատմեց. իրաւ այս կռուին մէջ ոչ մեռեալ եւ ոչ իսկ վիրաւոր մը եղեր էր՝ կ'ըսէր, բայց սան մը, ծածկոյթ մը եւ երկու օրիորդ աւար տներ էին : Քիչ

առենէն զինուորներէն պաշարուած եւ
կան ներկայացան երկու օրիորդները ։
կրնայ գուշակուիլ Աղաւնիի զուարթ
կերպը , Նիւդիոյ խաղնիկը , դաւառապե-
տին յանկարծակիի գալը , և հազարա-
պետին ուրախութիւնն ու դարմանքը ։

— Ինծի կ'երևայ , ըստ դաւառապե-
տը , որ կրնանք զասոնք աղատ թողուլ .
իրենք քալելու ելեր են և մնացածը գի-
պուածով եղած է ։ Ետքը մէկդի տա-
նելով զԱղաւնի , ըստ . — Օրիորդ , կըր-
նաս եղբօրդ խնայրնել որ իր բանը ա-
ղէկ վիճակի մէջ է ։ Գիականերուն քըն-
նութիւնը և հազարապետին վկայու-
թիւնը կը ցուցնեն որ ինքը պատաս-
խան տուեր է առած հարուածներուն ,
և թէ կռուին առենը միմեակ է եղեր ։
Ամեն բան գիւրտ կը յարմարցընենք .
բայց տէտք է որ ժամ մը առաջ մե-
քիէն ելլէ և բանտ մանէ ։

Գրեթէ զիշերուան ժամը տասներմէկն
էր երբ հազարապետը , աղջիկն ու Ա-
ղաւնի բնթրիքի նստան , որ պաղեր էր ։
Աղաւնի ախորժակով կ'ուտէր , ծաղը-
րնելով դաւառապետը , արքունի դու-
ծակատարն ու զինուորքը ։ Հազարա-

պետը կ'աւտէր առանց բերան բանալու, և միակերպ աղջրկանք վրայ կը նայէր, որ իր սնակին վրայէն չէր վերցընէր աչքերը: Հուսկ յետոյ անոյշ՝ բայց ծանր ձայնիւ ըսաւ. Լիւզիոյ անդդիարէն:

— Լիւզիա, տէլլա Ռէպպիայի հետ կապ մը ունեցար:

— Այո, հոգր իմ, այսօր ունեցայ, պատասխանեց աղջիկը կարմրելով. ետքը աչքերը վեր առաւ, և հօրը դէմքին վրայ բարկութեան նշան մը չտեսնելով, գիւրկը վազեց և համբարեց զհօրը:

— Փայժ չէ, պատասխանեց հազարապետը. կարիճ երիտասարդ է, բայց իրենց անդդամ՝ երկրին մէջ չենք բնակիր, դիտնաւ. ապա թէ ոչ հաւանութիւնս չեմ տար. խօսքս խօսք է:

— Անդդիարէն չեմ դիտեր, զուրցեց Աղաւնի՝ որ սաստիկ հետաքրքրութեամբ կը նայէր իրենց. բայց ապահով եմ որ ըսածնիդ իմացայ:

— Ըսածնիս այս է, պատասխանեց հազարապետը, որ ղձեղ խալանտա սկիտի տանիներ ճամբորդութիւն ընելու:

— Շատ սիրով, և ես քու բերնին

կ'ըլլամ: Այի տփի զարնե՛նք, սխարուն
հաղարասկեա:

— Այս դիպուածին մէջ կը սլաղ-
տուին իրարու հետ, սղատասխանեց հա-
ղարասկեա:

Ի

Քիչորաներայի ձախող դիպուածէն
քանի մը ամիս վերջը, երիտասարդ մը՝
ձախ ձեռքը վիզէն կախուած լաթի մը
մէջ անցուցած, ցորեկուրնէ վերջը ձիով
Պատգիայէն դուրս ելաւ և դէպ 'ի Գար-
տայ գեղը կ'երթար, որուն անոյշ ջրով
աղբիւրն հաշակաւոր է: Գեռահատակ
օրիորդ մը կ'ընկերէր անոր՝ սղտի սե-
ձիու մը վրայ հեծած, որուն մէկ սկան-
ջը հղբած էր: Երբոր գեղն հասան, օ-
րիորդը վար իջաւ ձիէն, և յիս ձեռք
տալու ընկերին որ ձիէն վար իջնայ,
ձիուն թամբէն կախուած տաղբակնե-
րը վար առաւ: Չիմերը գեղացւոյ մը յանձ-
նուեցան, օրիորդը տաղբակները մեջ-
հարոյին տակն առաւ, երիտասարդն
ալ կրկին հարուածով հրացան մը ա-
ռած՝ սկսան դէպ 'ի լեռն երթալ ու

դառխներ ճամբէ մը վեր կ'ելլէին : Երբոր ֆուէրչիոյ լերան վրայ չափաւոր բարձրացան , կանկ առին ու խտաին վըրայ նստեցան : Կարծես թէ մարդու կը տպասէին , որովհետեւ միակերպ աչքերնին դէպ 'ի լեւոր կը դարձնէին , և օրիորդը ստեպ կը նայէր ոսկիէ ազուոր ժամացոյց մը՝ տեսնելու համար թէ խօսակցութեան ժամը հասեր էր արդեօք : Դատ տառն չապասեցին , շուն մը ելաւ անտառէն , և օրիորդը՝ Պրուսոյ կոշածին պէս՝ վազեց եկաւ դանոնք փայփայելու : Քիչ ատենէն երկու մօրուաւոր մարդիկ երեցան , հրացաննին թևերնուն տակ առած և ոտքնանակնին մէջքերնին անցուցած . զդեռանին զէնքերնուն փայլունութիւնը շունէր , պատրաստած և կարկառուն էր : Այս չորս ոնձիւքը սկսան մտերմարար խօսակցիլ :

— վերջապէս ուրեմն , Օրս'Անտոն , զորչեց հասակաւոր աւաղակը , ազատեցար դատաւարանէն , ուրախ եմ : Կըցտիմ որ փաստարանը կողիւ չէ , որ բարկութիւնը տեսնէինք . թեզ ինչպէս է :

— Յոյս տուին ինձի, պատասխանեց
երիտասարդը, որ տառներհինդ օրէն կըր-
նամ ձեռքիս լսի՞մը համեմէ։ Կարիճ Պրան
տոն, ես վաղը դէպ 'ի խապիտ ճամ-
բայ պիտի ելլեմ, անոր համար ուղեցի
որ քեզի և ժողովրդապետին մնոր բա-
րով ըսեմ, և այս պատճառաւ աղաչե-
ցի որ հոս գանուիք։

— Շատ կ'աճապարեա, զուրցեց
Պրանատուչչիայ, դեռ երէկ խալըսեցար
և վաղը ճամբայ պիտի ելլես։

— Գործեր ունինք, ըսաւ զուարթու-
թեամբ օրիորդը։ Պարտններ, ձեզի ընթ-
րիք բերի, կերէք, բայց իմ Պրուսդոյ
բարեկամն ալ մի մտնար։

— Դու կ'աւրես զՊրուսդոն, զուրցեց
Պրանատուչչիայ Աղաւնիի, բայց երախ-
տադէտ է քեզի, հիմա տեսնես։ Եւ հրա-
ցանք հորիզմաբար տարածելով, ֆեղ
տեսնեմ, Պրուսդոյ, ըսաւ. Պարբիշինի-
ներուն համար ցատրէ։ Շունը տեղէն
չշարժեցաւ, լեզուովը ցռուիլ կը լղէր
ու տիրոջն երեսը կը նայէր։ — Տեղա-
Ռէպպիաներուն համար ցատրէ, — հար-
կաւորէն երկու ոտք աւելի ցատրեց
շունը։

— Մ'ախկ ըրէք ինձի, բարեկամներս, բաւ Օրսոյ, ձեր արուեստը դէշ արուեստ մըն է. թէ որ կեանքերնիդ սա վարը տեսնուած հրապարակին՝ վրայ չլմընցընէք ալ նէ, շատ շատ դիմուորի մը հրացանի գնատակէն պիտի խնայք ան տառի մը մէջ:

— Ի՞նչ կ'ըլլայ, պատասխանեց Գառ գրիգորի, ան ալ ուրիշ մահերուն պէս մահ է. աւելի լաւ է քան դժերմն որ ան կողնի մէջ կը մեռցընէ զմարդ, և ժառանգներուն ձեռքեալ արցունքները բռնի լսել կա տայ: Երբոր մէկը մեղի պէս բաց օդուն վարժած է, ամենէն ալ դէկը կօշիկներովը մեռնիլն է, ինչպէս մեր գեղացիները կ'ըսեն:

— Էս կ'ուզէի, շարունակեց Օրսոյ, որ այս երկրէն ելլէք, . . . և աւելի խաղաղ կեանք մը անցընէք: Զոր օրինակ, չէք կրնար երթալ Սարանեխա կողին բնակիլ, ինչպէս որ ձեր բնկերներէն շատերն ըրին: Էս այդ ճամբորդութեան միջոյնները կը դանտամ՝ ձեզի:

— Սարանեխա, աղաղակեց Պրան-

1 Պատգից քաղքին այն հրապարակն ուր դէլ խառնարանները կը սպաննուին:

տալաշիոյ . սատանան անոնց երեսը
տեսնէ . մեղի համար , շատ գէշ ընկե-
րութիւն է Սարսենիացւոյ ընկերու-
թիւնը :

— Մարտատ չկայ Սարսենիայի մէջ ,
վրայ բերաւ ժողովրդապետը : Ես , շի-
տակն ըսելով , կ'արհամարհեմ զՍար-
սենիացիս : Շատ կը զարմանամ , որ .
տէլլա Ռէպպիա , թէ ինչպէս քեզի պէս
բան հանչցող ու գիտցող մարդ՝ մեր
անտառարնակ կենացը չեա հեռելի ,
մանաւանդ որ համն ալ առիլ :

— Բայց երբոր ես ձեր սեղանակիցն
ըլլալու բարեբաղդութիւնն ունեցայ ,
բառ Օրոտ ժպտելով , ձեր վիճակին
աղէկութիւնն զգալու կարողութիւնը
չունէի . և դեռ կողերս կը ցուին ան
գիշերութնէ՝ որ ծրարի մը պէս անթամբ
ձիւնն վրայ դրուեցայ :

— Հապա հալածողաց ձեռքէն փախ-
չիլդ բանի տեղ չեա գներ , կրկնեց Գառ-
դրիգոնի . ինչպէս կրնաս անտարբեր
ըլլալ բացարձակ ապատութեան վայել-
քին՝ առանկ աղուոր կլիմայի տակ : Սա
ձեռքինս ունենալէն վերջը (հրացանը
ցըցուց) , մարդ ամեն տեղ թագաւոր

է՛ մինչեւ ուր որ գնաւիր կրնայ հասցը-
նել : Հրամանն կու տաս . ուրիշի եղած
հախաւորներն ալ մրէժը կ'առնես . . .
ասիկայ բարոյական և միանգամայն ա-
խորժելի դուարձութիւն մըն է , դար ոչ
ու մեր կը ժխտենք մենք : Թափառական
աստեղտի մը կեանքէն աւելի ի՞նչ ա-
ղուոր կեանք կայ , երբոր մէկը տօն ֆի-
շօղէն աղէկ դիմեալ և աւելի խելացի
ըլլայ : Հաւտա ինձի , Պ . Սրսոյ , աւա-
ղակի կեանքը անմասն է Թերեւ
դու ալ մեզի հետ կը միանայիր , թէ որ
ամուսնանալու միտք չունենայիր :

— Իմ 'նաւս անտառ չտրեմ , ըսաւ
Աղաւնի ծիծաղելով . օր մը շատ վախ-
դաւ անոր մէջ :

— Վերջապէս , դուրցեց Սրսոյ , հմա
մնալ կ'աւզէք . հաճոյքնիդ ըրէք , միայն
ըսէք ինձի ի՞նչ կրնամ ընել ձեզի :

— Ոչ այլ ինչ , պատասխանեց Պրան-
տորաշէկայ , բայց եթէ մտքիդ մէջ յիշա-
տակնիս պահես : Արդէն բարերարու-
թիւններով մեզի առատաձեռնեցիր .
ֆիլիմա օժիտ ունեցաւ . դիտենք ալ որ
ձեր վարձուորը մեզի հաց և վառօդ կու
տայ՝ երբ պէտք ունենանք , ուստի եր-

թա՛ք բարով : Յուսամ որ օր մը նորէն
հոս Գորսիգայի մէջ կը տեսնուինք ի-
րարու հետ :

— Երբեմն առ ի թ'ներ կ'ըլլայ որ մարդ
ոսկւոյ պէտք կ'ուենանայ , կրկնեց Օրսոյ :
Հիմա որ հին բարեկամներ ենք , յու-
սամ որ կ'ընդունիր . . .

— Մարկի խօսք մի ըներ , պատաս-
խանեց Պրանսուազիոյ կարուկ կերպով
մը :

— Աշխարհքիս մէջ ոսկին ամեն բան
կ'ընէ , վրայ բերաւ Գասդրիգոնի . բայց
մաքիին մէջ կարիճ սիրտ միայն պէտք
է և հրացան մը որ ուղած առենդ կրակ
առնէ :

— Չեմ ուզեր ձեզմէ բաժնուիլ , դար-
ձեալ կրկնեց Օրսոյ , առանց յիշատակ
մը թողլու : Տեսնենք , Պրանսոյ , ի՞նչ
կրնամ ձեզ քեզի :

Առաջակը դու խը քերեց , խառտոնակ
աչք մը ձգելով Օրսոյի հրացանին վրայ .

— Թէ որ համարձակէի , ըսաւ . . .
բայց չէ , չէ . քեզի ալ շատ կարեւոր է :

— Ի՞նչ է ուղածդ :

— Իբր բան չէ . . . բայց զանիկայ դուր-
ժածելու կերպն ալ գիտնալու է : Դեռ

միշտ կը յիշեամ այն տնդդամ կրկին
հարուածը՝ մէկ ձեռքով . . . երկու ան-
գամ չբլլուիր անանկ բան :

— Սուղամդ առ հրացանն է . ես ալ
քեզի բերեր էի . բայց կրցածիդ չափ
քիչ դործած է :

— Չէ , չէ , քեզի սէս աղէկ չեմ կրը-
նար դործածել , բայց ապահով եղիր որ
ան ատեն ուրիշ մը ձեռք կը ձգէ ինձ .
մէն այդ ղէնքը , երբոր Պրանտոյ Սափէլ-
լի դեռին փռուած ըլլայ :

— Իսկ քեզի , Գասդրիզոնի , ի՞նչ տամ :

— Սրովհետեւ բռնի կ'ուզես յիշա-
տակ մը ձգել , Սրատիտի քերթութիւն
քը կ'ուզեմ՝ ամենափոքր դիւքով . ա-
նիկայ ինձի սխտիանք մը կ'ըլլայ և լա-
տին լեզուն ալ մոռցնել չտար ինձի :
Պասդիոյ նաւահանգիստը պզտի աղջիկ
մը կայ որ սիկար կը ծախէ . իրեն տուր ,
անիկայ ինձի կու տայ :

— Շատ աղէկ , ես քեզի էլ ղէմիւրի
տպագրութիւն մը դրկեմ , տանելու
դրբերուս մէջ կայ մէկ հատ մը : — Ու-
րեմն , բարեկամք իմ , հարկ է որ բաժ-
նուինք իրարմէ . բարեկամութեան ձեռք
տանք : Թէ որ օր մը ուղենար Սարտե-

նիա երթալ, գրեցէք խնացուցէք ինձի.
Ն. . փաստարանը ձեզի հասցէս կու
տայ :

— Պ. տէլլա Ռէպալիա, ըստ Պրան-
տայ, վաղը երբոր նաւահանդատէն կ'ել-
լէք, ճիշդ այս տեղոյն վրայ նայեցէք .
մենք հա կը դանուինք, և թաշկինակ-
ներով կը բարեկէնք զձեզ :

Այսպէս ըսելով բաժնուեցան. Օր-
այ և իր քոյրը Գարայի դարձան, և ա-
ւազակները լեռն ելան :

ԻՄ

Ապրիլ ամսու աղուոր առնուտ մը՝
Սըր Թովմաս Նէվիլ հաղարապետը, իր
աղջիկն որ քանի մը օրէ 'ի վեր կար-
գուեր էր, և Օրայ ու Աղաւնի՝ կառքով
Բիզպէն դուրս ելան ետրուրական գետ
նափոր գերեզման մը տեսնելու, որնոր
դանուեր էր և որուն ամեն օտարականը
կ'երթային այցելութեան : Օրայ և իր ա-
մուսինը մէջը մտան և սկսան կապարա-
գրչով մէջի նկարըր ուրուագրել. բայց
հաղարապետն ու Աղաւնի հնազիտա-
կան բաներու անտարբեր ըլլալով, դա-

նոնք ներսը ձգեցին ու իրենք դուրսը
կը պարտէին :

— Աղնիւ Աղանի, զուրցեց հազա-
րապեար, շատ ուշ պիտի դառնանք Բի-
ղա . անօթի չեմ . Օրսոյ և արջիկս ո՞ դի-
տէ երբ կը բմնցընեն ուրուադրութիւն
նին : Իմ կարծիքս այն է՝ որ սա գիմնաց-
նիս անսած փոքրիկ գիւղական տունն
երթանք . յուսամ որ հաց և բմակելիք,
թերեւս սեր և ելակ ալ կը դանանք հոն,
և անանկ կը սպասենք մեր ուրուադրող-
ներուն :

— Իրաւունք ունիս . պարտաւորեալ
չենք մենք իրենց դո՛հ ըլլալու : Երթանք
ուրեմն . — է շիտակը զուրցէ, շատ չեմ
փոխաւած . նայէ հիմա գլխարկ կը դնեմ,
նորեւուկ զգեստներ կը հագնիմ, դո՛հա-
րեղէններ ունիմ, ամեն օր նոր նոր բա-
ներ կը սորվիմ . վերջապէս, ալ վայրե-
նի չեմ :

— Անտարակոյս քիչ ատենէն ուրիշ
հարանիք մ'ալ պիտի ունենանք :

— Ե՞ս կարգուիմ . հապա եղբօրոր-
դիս մի պիտի դաստիարակէ, երբոր
Օրսոյ զաւակ մը ունենալու ըլլայ . մի
իրեն գորսիգացիներէն խօսիլ պիտի սոր-

վեցրնէ : . . Այո , գործիցացիներէն պիտի խօսի , և ես սրածայր գլխաւի մը պիտի շինեմ իրեն , որ բարկացընեմ գրեզ :

— Նախ սպասէ որ եղբօրորդի մը ունենաս , անկէ ետքը թէ որ ուզես նէ թուր գործածել կը սորվեցընես իրեն :

— Ա՛լ թուրերը տեղերնին կենան , պատասխանեց Աղաւնի ժպտելով . հիմա իմ ձեռքս հովահար կայ , որպէս զի մատուրներուդ զարնեմ՝ երբոր երկրիս վրայ գէշ խօսիս :

Ասանկ խօսակցելով մտան տունը , ուր դտան գինի , ելակ և սեր : Աղաւնի օդնեց վարձուոր կնոջն ելակ ժողվելու , ան միջոցին որ հազարապետն ալեւադիգոյ կը խմէր : Ծառաղարդ ճամբու մը անկիւնը դարձած միջոցը , Աղաւնի ծերունի մը տեսաւ աթոռի մը վրայ նստած արևուն առջև , կ'երևար թէ հիւանդ էր , որովհետև թուշերը ներս դադած էին և աչքերը խորցած . արտաքոյ կարդի նիհար էր , և ոնանկ անշարժ , դունաստ ու սևեռեալ աչքով տեսնելով զինքը մէկը աւելի դիակ կրնար կարծել քան թէ կենդանի էակ մը : Ա-

դաւնի անսանկ հետաքրքրութեամբ քա-
նի մը վայրկեան վրան նայեցաւ, որ
վարձուոր կինը դարձաւ բաւ իրեն.
— Այս խեղճ ծերը քեզի հայրենակից
է, որովհետեւ խօսակցութեանդ կեր-
պէն կ'իմանամ որ դորսիդացի ես : Թը-
շուառութիւններ ունեցեր է իր երկրին
մէջ. ազաւրը ահաւոր մահ մը ունեցեր
են. կ'ըսեն թէ հայրենակիցներդ անու-
ղոր են իրենց թշնամեաց դէմ : Այն դի-
պուածէն ետքը մինակ մնալով՝ հոս բի-
ղա եկեր է իր մէկ հեռու ազգական
խաթունի քով, որ այս տան բուն տէրն
է : Բզորմեղին քիչ մը խեղքը վախու-
ցած է. դժբաղդութիւնն ու մաղձոտու-
թիւնը . . . : Խաթունը չկարենալով քա-
վը պահել, որովհետեւ շատ մարդ կ'ըն-
դունի իր տունը, հոս դրկեց զինքը :
Բնաւորութիւնը անոյշ է, և բնաւ նե-
ղութիւն չտար. հագիւ թէ իրեք բառ
կը զուրցէ օրուան մէջ : Ամեն շաբաթ
բժիշկ կու գայ տեսնելու զինքը, և խել-
քին տղայանալը տեսնելով՝ ըսաւ որ եր-
կայն ասին շտեկեր :

— Ուրեմն բանը բուսեր է, զուրցեց
Աղաւնի : Իր վիճակին նայելով՝ մեռնիլն
իրեն համար երջանկութիւն է :

— Թէ որ հետը գորսիգացիներէն խօսիս, աղնիւ օրիորդ, թերեւս աստի՛ի քիչ մը՝ հայրենեաց լեզուն լսելով :

— Նայինք, ըստ Աղաւնի ժպտելով, և մօտեցաւ ծերունոյն, մինչև որ իր շուքը անոր վրայ ինկաւ : Ան ատեն խեղճ ապուշը աչքերը վեր վերցուց և ուշադրութեամբ մը նայեցաւ Աղաւնիի վրայ . անիկայ ալ իրեն կը նայէր, միշտ ժպտելով : Ծերունին ձեռքը ճակատին շփեց և աչքերը դոցեց. կարծեա թէ Աղաւնիի նայուածքէն կը խորշէր : Ետքը արտաքոյ կարդի բացաւ զանոնք . շրթնաւորը կը դողային, ձեռքերը կ'ուզէր տարածել . բայց կարծեա թէ Աղաւնիէն դիւթած՝ անշարժ մնաց ակժուին վրայ, և կարողութիւն չունէր խօսելու կամ շարժելու : Վերջապէս խոշոր արցունքի հատիկներ աչքէն կաթեցին, և հառաչանքներ ելան սրտէն :

— Առաջին անգամ՝ ստանկ կը տեսնեմ՝ զինքը, ըստ պարսիկական կինը : Ետքը ծերուն գառնաւով՝ ըստ . — Այս օրիորդը քու երկրէդ է, եկեր է դըրեղ տեսնելու :

— Գթա՛մ վրաս, աղաղակեց ծերու-

նին խղղուկ ձայնիւ, ողորմէ ինծի, դեռ
դո՛հ չեա։ Այն թերթ թուղթն . . . որ
եւ այրեր էի . . . ինչպէս կրցար կար-
դալ դու զայն . . . : Բայց ինչո՞ւ համար
երկուքն ալ . . . Օսլանտուշիոյի դէմ
բան չեա կրնար կարդացած ըլլալ ան
թղթին մէջ . . . Պէտք էր մէկը թու-
ղուկ ինծի . . . մէկ հատը միայն . . . դու
Օսլանտուշիոյի անունը կարդացած
չեա . . .

— Երկուքն ալ պէտք էր ինծի, բ-
այտ Աղաւնի ցած ձայնով դորախա-
ցիներէն։ Ոստերը կարուեցան, և թէ որ
բունը փոտած չըլլար, դանիկայ ալ քա-
շած հանած էի։ Մի դանդաղաբ փնճա-
կիդ վրայ. ալ երկայն ատեն չեա քա-
շեր, եւ երկու տարի քաշեցի։

Ծերունայն բերնէն աղաղակ մը ե-
լաւ, և գլուխը կուրծքին վրայ ինկաւ։
Աղաւնի դարձաւ և ծանր ծանր քաշե-
լով դէպ 'ի տունը դնայ, պալլադայի
մը այս ծանօթ խօսքերն երգելով. «Ան
ձեռքը պէտք է ինծի՝ որ հարուածը
ստարակց, այն աչքն որ նշան առաւ,
այն սիրան որ մտածեց » . . . :

Այն միջոցին որ ստարախդաւն կինը

ծերունայն քով վաղեր էր օգնելու, Աղաւնի կենդանի դէմքով և հրացայտ աչքով սեղան նստաւ հաղարապետին դիմացը :

— Խնչ ունիս, հարցուց անդդիտացին. ճիշդ անանկ կը տեսնամ՝ գրեզ ինչպէս Բիւզըրանէրայի մէջ այն օրն որ կերակրոյ ատենը դնտակներ նետեցին նստած սենեակնիս :

— Գորսիդայի յիշատակներ ծնուն մարիս մէջ, բայց անցան դացին : Ես պիտի ըլլամ եղբորորդւոյս կնքամայրն, անանկ չէ : Ո՛հ ինչ աղուոր անուաններ պիտի դնեմ. Կիլիկոչչիոյ-Թովմաս-Օրսոյ-Լէրն :

Այն վայրկենին պարտիզպան կինը ներս մտաւ. — Խնչպէս, հարցուց Աղաւնի բոլորովին պաղ արեամբ. մեռան՝ չէ նէ պարզ մարեցաւ :

— Բան չկայ, բայց ինչպէս գրեզ տեսնելը վրան անանկ տալաւորութիւն ըրաւ :

— Բժիշկը կ'ըսէ թէ երկայն չդիմանար :

— Թերեւս և ոչ իսկ երկու ամիս :

— Մեծ կորուստ մը չըլլար, վրայ բերաւ Աղաւնի :

— Որո՞ւն միայ է խօսքերնիդ, հար-
ցուց հաղարապետը :

— Ինձի հայրենակից ապուշ մար-
դու մը միայ, որ հաս թռչակով կ'ապրի,
սղատախտանեց Աղաւնի անտառքերու,
թեամբ : Երբեմն երբեմն մարդ կը դըր-
կեմ' որ լուր առնեմ' միան : Բայց կ'ա-
ղաչեմ, պարոն հաղարապետ, քիչ մը
ելակ ձգէ եղբօրս և լիւղից :

Երբոր Աղաւնի ելաւ տնէն ու կառ-
քը մտաւ, վարձուոր կիներ կտոր մը ա-
տեն միան նայելէն ետքը՝ դարձաւ ք-
սաւ իր աղջիկանը. — Կը տեսնե՞ս սա
վայելուշ օրիորդը, ես ապահով եմ' որ
աչքիւդ է :

2256

2013